

УКРАЇНСЬКІ НАРОДНІ КАЗКИ

ВИДАВНИЦТВО "СУРМА"

УКРАЇНСЬКІ НАРОДНІ КАЗКИ

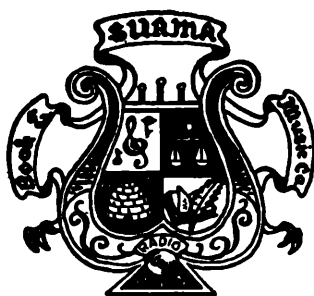
УПОРЯДКУВАЛА
ОКСАНА ІВАНЕНКО

UKRAINIAN FOLK TALES

Edited by
OKSANA IVANENKO

Published by
SURMA Book & Music Co., N. Y. 3, N. Y.

UKRAINIAN FOLK TALES KAZKI

EDITED BY
OKSANA IVANENKO

COVER BY
GLORIA SURMACH

(All Rights Reserved)

NEW YORK 1953

PRINTED IN U.S.A. BY
NOBLE OFFSET & PRINTING CO.
101 BLEECKER STREET, NEW YORK 12, N. Y.

ПАН КОЦЬКИЙ

В одного чоловіка був кіт старий, що вже нездужав і мишей ловити. Чоловік подумав: «Нащо він мені здався? Тільки дурно буду годувати. Нехай краще в лісі ходить». Взяв kota та й вивіз у ліс.

Покинув його, а сам поїхав.

Коли це приходить до kota лисичка та й питає:

— Хто ти такий?

А він каже:

— Я — пан Коцький.

Лисичка тоді каже:

— Будь ти мені за чоловіка, а я тобі за жінку буду.

Він і згодився. Веде його лисичка до своєї хати, так уже йому годить: уловить де курочку, то сама не їсть, а йому принесе.

Ото колись зайчик побачив лисичку та й каже їй:

— Лисичко-сестричко, прийду я до тебе в гості.

А вона йому каже:

— Є у мене тепер пан Коцький, то він тебе розірве.

Тоді заєць розказав про пана Коцького вовкові, ведмедеві і дикому кабанові. Зійшлись вони докупи, стали думати, як би тут побачити пана Коцького, та й кажуть:

— А зготуємо обід.

От і почали міркувати, кому по що йти. Вовк каже:

— Я піду по м'ясо, щоб було що до борщу.

А дикий кабан каже:

— А я піду по буряки, по картоплю.

Ведмідь:

— А я меду принесу на закуску.

Заєць:

— А я капусти.

Подобували вони всього, почали обід варити. Як зварили, стали радитись: кому кликати на обід пана Коцького.

Ведмідь каже:

— Я не підбіжу, як доведеться втікати.

А кабан:

— А я теж неповороткий.

Вовк:

— Я старий уже і трохи недобачаю.

Доводиться зайчикові йти.

Прибіг заєць до лисиччиної нори. Лисичка вибігає, бачить, що зайчик стоїть на двох лапках біля хати, та й питає його:

— А чого ти прийшов?

Він каже:

— Просили вовк, ведмідь, дикий кабан, і я прошу, щоб ти прийшла з своїм паном Коцьким до нас на обід!

А вона каже йому:

— Я з ним прийду, але ви поховайтесь, бо він вас розірве.

Зайчик прибігає до них та й хвалиться:

— Ховайтесь, казала лисичка, бо він як прийде, то й подушить нас.

Вони й поховалися: ведмідь поліз на дерево, вовк сів за кущем, кабан зарився у хмиз, а зайчик заліз у кущ.

Коли це — веде лисичка свого пана Коцького. Доводить до стола, а він побачив, що на столі м'яса багато, та й каже:

— Ма-у... ма-у... ма-у...

А їм здалося — він кричить «ма-ло... ма-ло» — та й шепочуть одне одному:

— От вражого сина син, ще йому мало! Це він і нас поїсть!

Заліз пан Коцький на стіл та й почав їсти, аж за вухами лящить. А як наївся, так простягсь на столі — спить.

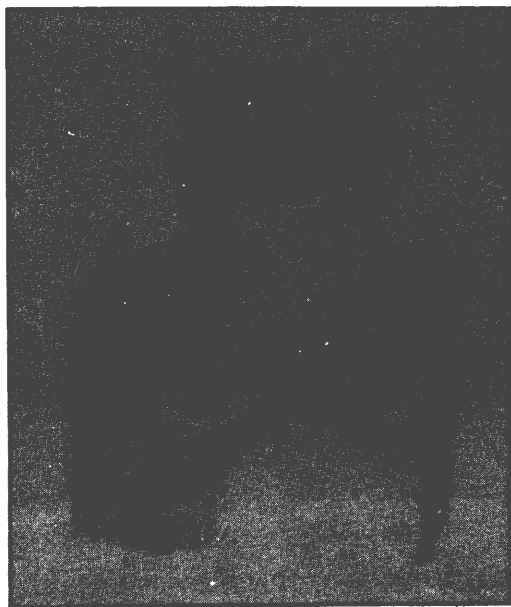
А кабан лежить близько стола в хмизі, та якось його комар вкусив за хвіст, а він хвостом і крутнув. Кіт подумав, що то миша, та туди... Кабан як схопиться та навтіки. Пан Коцький злякався кабана, скочив на дерево та й подрався туди, де ведмідь сидів. Ведмідь як побачив, що кіт лізе до нього, почав вище лізти по дереву, та до такого доліз, що й

дерево не здержало. Так він додолу впав — гуп! Та просто на вовка.

Як схопляться вони, як дременуть, то тільки видко. А заєць і собі за ними — забіг не знає куди... А потім вовк, ведмідь, кабан і заєць посходились та й кажуть:

— Який малий, а тільки-тільки нас усіх не поїв!

ЛИСИЧКА-СЕСТРИЧКА І ВОВК-ПАНІБРАТ

Була собі лисичка та зробила хатку і живе. Аж ось настали холоди. Лисичка змерзла та й побігла в село вогню добувати, щоб витопить. Прибігає до однієї баби та й каже:

— Здорові були, бабусю! Позичте мені вогню, я вам одслужу.

— Добре, — каже, — лисичко-сестричко. Сідай, погрійся трохи, поки я пиріжечки повибираю з печі.

А баба макові пиріжки пекла. От баба вибирає пиріжки та на стіл кладе, щоб прохололи. А лисичка підгледіла, та за пиріг, та з хати... Виїла мачок з середини, а туди напхала сміттячка, стулила його знову і пішла. Неподалечку пастухи пасли телята. Вона прибігла до тих пастухів:

— Здорові були, хлопці!

— Здорова, лисичко-сестричко!

— Проміняйте мені бичка-третячка на маковий пиріжок.

— Добре, — кажуть.

— Тільки, — каже, — не їжте пиріжка, аж поки я зайду за гору.

Помінялися. Лисичка за бичка та в ліс... А хлопці до пиріжка, аж там сміттячко...

Прибігла лисичка до своєї хати, зрубала дерево, зробила санки, запрягла бичка і їде. Аж біжить вовк-панібрат.

— Здорова, лисичко-сестричко!

— Здоров, вовчику-братіку!

— Де ти взяла бичка-третячка та санки?

— Бичка заробила, санки зробила.

— Підвези ж і мене, лисичко-сестричко!

— Е, куди я тебе візьму? Ти мені й санки поламаєш.

— Ні, не поламаю, я тільки одну лапку покладу.

— Ну, клади!

Од'їхали трохи, вовк і каже:

— Покладу я, лисичко-сестричко, і другу лапку!

— Е, вовчику-братіку, ти мені й санки поламаєш!

— Ні, не поламаю.

— Ну, клади!

Вовк і поклав. Їдуть, їдуть, коли це — трісь!

— Е, вовчику-братіку, ти мені вже санки ламаєш!

— Ні, лисичко-сестричко, то я горішок розкусив.

— Ну, гляди!

Ідуть далі...

— Покладу я, лисичко-сестричко, й третю лапку! — каже вовк.

— Куди ти покладеш? Ти мені санки поламаєш. Чим я тоді дровець привезу?

— Ні, не поламаю.

— Ну, клади!

Вовк поклав і третю лапу. Коли це — трісь!

— Ой лихо! — каже лисичка. — Іди собі геть, вовчику, — ти мені зовсім санки поламаєш!

— Ні, то я горішок розкусив.

— Дай же й мені!

— Нема, — каже, — останній.

Ідуть собі та й ідуть. Вовк і каже:

— Сяду я зовсім, лисичко!

— Куди ти сядеш, вовчику-братіку? Санки розламаєш!

— Я помаленьку, — каже.

— Ну, гляди!

Вовк тільки-но сів, а санки так і розпались!..

Лисичка тоді й каже:

— Іди ж тепер на санки дерева зрубай і приволочи!

— Як же я, — каже вовк, — зрубаю, коли я не знаю, якого дерева?

— Еге! Як ламать санчата, так і знав, а як дерево рубати, то й ні!

Лаяла його, лаяла...

— Як увійдеш, — каже, — в ліс, то кажи: рубайся, дерево, і пряме і криве, рубайся, дерево, і пряме і криве!

Вовк і пішов.

От приходить у ліс та й каже:

— Рубайся, дерево, криве й криве! Рубайся, дерево, криве й криве!

Дерево й нарубалось. Таке карячкувате, що й на палицю не вибереш, не то на полозок! Приносить вовк до лисички те дерево. Вона як подивилась!..

— Ти, — каже, — мабуть, не так казав, як я тобі веліла?

— Ні, лисичко-сестричко. Я, — каже, — стояв та все казав: рубайся, дерево, криве й криве!

— Ну й дурний же ти який і до того недотепний! Сиди тут, а я сама піду нарубаю.

Та й пішла.

Сидить вовк сам собі — так їсти хочеться! Обшукав він скрізь, перекинув, що було в санках, — нема ніде нічого. Думав, думав і надумав: «З'їм бичка та й утечу!..»

Взяв, проїв дірку в бичка, з середини все виїв, а туди горобців напустив і соломою заткнув, а сам драла... Прийшла лисичка, зробила санчата, сіла:

— Гей, бичок-третячок!

Аж бичок не везе. Вона його батогом... Як ударила, а віхоть соломи й випав, а горобці — хррр!

— А, вовчику!.. Зажди ж, — каже, — я тобі згадаю!

Та й пішла.

Лягла на шляху та й лежить. Ідуть чумаки з рибою. Вона притаїлась, мов нежива. Чумаки дивляться — аж лисиця.

— Візьмім, — кажуть, — братці, та продамо, буде за що хоч погрітися.

Поклали її на останній віз та й поїхали. Ідуть та їдуть. А лисичка-сестричка бачить, що вони не дивляться, та все кида

по рибиці на дорогу, все кида... От як накидала вже багато, тоді нишком і сама злізла. Чумаки ж поїхали собі далі, а вона позбирала рибку, сіла та й їсть.

Коли це біжить вовк-панібрат.

— Здорова була, лисичко-сестричко!

— Здоров, вовчику-братіку!

— Що ти робиш, лисичко-сестричко?

— Рибу їм.

— Дай же й мені!

— Піди собі налови!

— Та як же я наловлю, коли не вмію?

— Ну, як знаєш, а я не дам і кісточки!

— Та хоч навчи, як її ловити!

А лисичка й думає: «Зажди ж. Ти мого бичка-третячка з'їв. Я тепер тобі віддячу!»

А так, — каже: — піди до ополонки, встроми в ополонку хвіст та потихеньку приказуй: «Ловись, рибко, мала й велика!» То вона й наловиться.

— Спасибі за науку!

Прибіг вовк до річки, устроїв в ополонку хвіст.

— Ловись, — каже, — рибко, мала й велика!

А лисичка з очерету:

— Мерзни, мерзни, вовчий хвіст!

А мороз надворі такий, що аж шкварчить!.. Вовк усе хвостом водить та приказує:

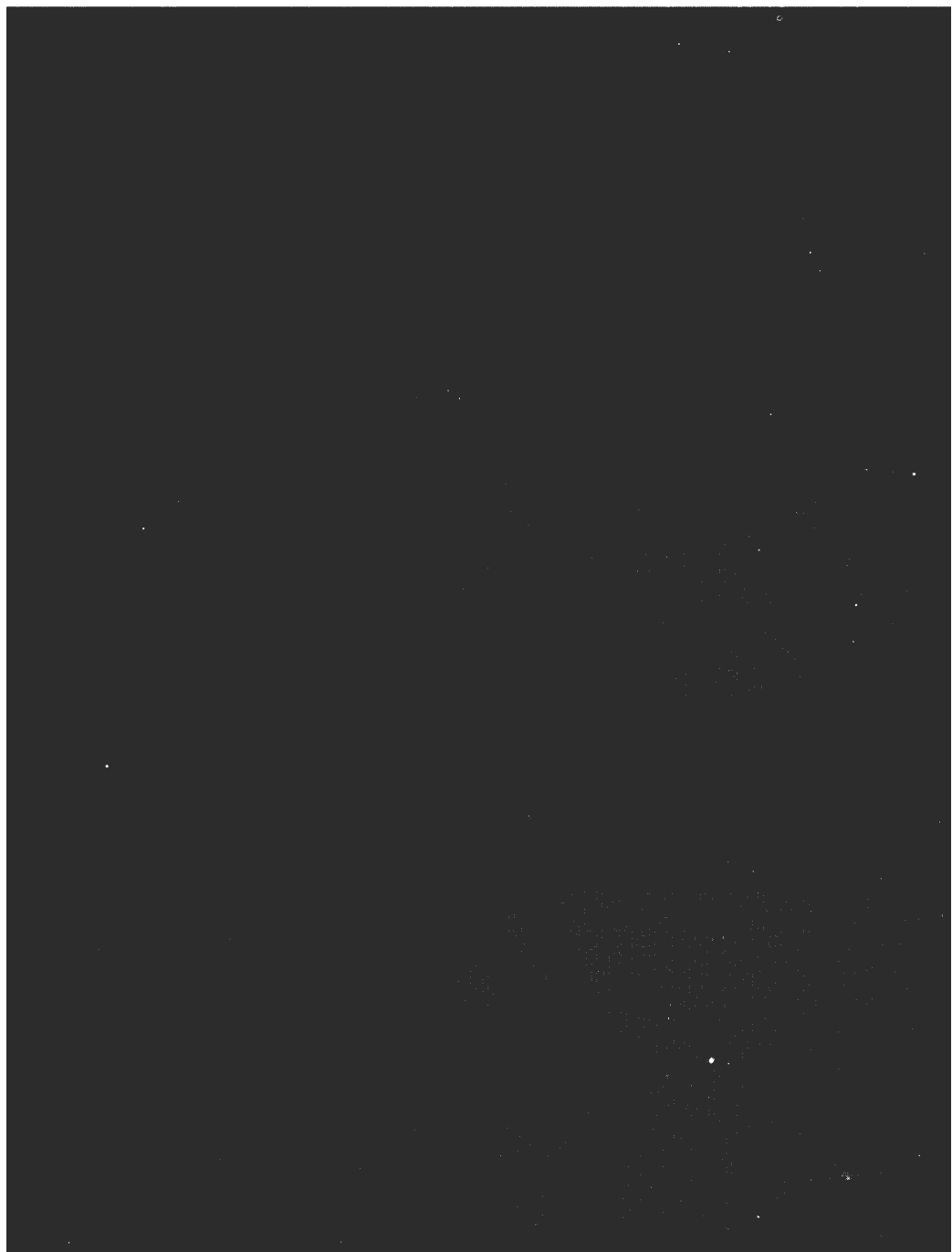
— Ловись, рибко, мала й велика!

А лисичка:

— Мерзни, мерзни, вовчий хвіст!

Доти ловив вовк рибу, поки хвіст так і прикипів до ополонки...

Тоді лисичка в село:

— Ідіть, люди, вовка бити!

Як назбігалось людей!.. Хто з сокирою, хто з цпом, хто з вилами, а жінки з кочергами та з рогаками! Давай локшити вовка.

А лисичка тим часом пробралася в одну хату. А в тій хаті стояла діжа немішана. Вона взяла, вивернула діжу, укачалась-укачалась у тісті, вибігла і прямо на поле. Коли дивиться — вовк іде, та тільки-тільки тиняється: прилохшили добре його, сердешного. Порівнявся з лисичкою та й каже:

— Спасибі, лисичко-сестричко: наробила ти мені добра, віддячила!

— Ох, ох! Цур тобі! Хіба не бачиш, що й з мене мозок тече, — так мене побили, що й голову провалили мені. Вовчику-братіку, підвези мене!

— Я й сам нездужаю.

— Все ж таки ти здоровіший від мене. От не дійду додому!..

— Сідай уже, нічого з тобою робити.

А вона стогне, злізла йому на спину, вмостилася та й каже:

— Битий небиту везе! Битий небиту везе!

— Що ти там, лисичко-сестричко, кажеш?

— То я кажу: битий биту везе.

— Воно, бач, і правда.

А вона знову своє:

— Битий небиту везе.

— Що ти там усе говориш, лисичко-сестричко?

— То я кажу: битий биту везе.

От став уже доходити до лисиччиної хатки.

— Уставай, лисичко-сестричко, — доїхали!

А вона тоді — плиг з вовка та:

— Битий небиту привіз! Битий небиту привіз!

— Ну, ти, клята лисичко! Отак мене піддурила!

І за нею. Хотів був її вдарити, а лисичка в хатку — та й зачинилась. Дивиться у віконце та ще й дражнить вовка:

— Битий небиту привіз!

Потяг вовк додому — ледве-ледве лізе сердешний та про-
клинає лисичку.

А вона собі живе — під'їдає свою рибку та курей ловить.

ЛИСИЧКА-СЕСТРИЧКА

Якось украла собі лисичка-сестричка курочку та й біжить. Біжить вона, біжить. Стала її ніч застигати. Бачить вона хатку, заходить туди, вклонилася низенько та й каже:

— Добри вечір, люди добрі!

— Доброго здоров'я!

— Пустіть переночувати!

— Ой лисичко-сестричко, у нас хатка маленька, ніде буде тобі лягти.

— Дарма, я під лавкою зігнуся, хвостиком обгорнуся та й переночую.

Хазяї кажуть:

— Добре, ночуй!

— А де ж я свою курочку подіну?

— Пустити її під піч.

Вона так і зробила. А вночі нишком устала, курочку з'їла й пір'ячко загребла.

Другого дня прокинулася раненько, вмилася біленько, хазяїнові на добридень дала.

— Ой, де ж моя курочка?

— А під піччю.

— Я дивилась, там нема.

Сіла та й плаче.

— Тільки й було добра, що курочка, та й ту забрано. Віддай мені, хазяїне, за курочку качечку!

Нема що робити, — треба давати.

Взяла лисичка качечку в мішок та й пішла.

Біжить вона, біжить, аж застигла її на дорозі ніч. Бачить вона хатку, заходить туди та й каже:

— Добри вечір, люди добрі!

— Доброго здоров'я!

— Пустіть переночувати!

— Не можна, лисичко-сестричко: у нас хатка маленька, ніде буде тобі лягти.

— Дарма, я під лавкою зігнуся, хвостиком обгорнуся та й переночую.

— Ну, добре, ночуй!

— А де ж я свою качечку подіну?

— Пустити її в хлів між гуси.

Так вона й зробила. А сама вночі нищечком устала, качечку з'їла і пір'ячко загребла.

Другого дня прокинулася раненько, вмилася біленько, хазяїнові на добридень дала.

— А де ж моя качечка?

Глянули в хлів — нема. Хазяїн каже:

— Мабуть, гусей випускали, так випустили її.

Лисичка плаче:

— Тільки й добра було, що качечка, та й ту забрано. Віддай мені, хазяїне, за качечку гусочку!

Нема що робити, — треба давати. Взяла гусочку в мішок та й пішла.

Іде та й іде... Аж ізнову вечір настає. Бачить вона, що стоїть хатка, зайшла туди та й каже:

— Добри вечір, люди добрі! Пустіть переночувати!

— Не можна, лисичко-сестричко: у нас хатка маленька, ніде тобі буде лягти.

— Дарма, я під лавкою зігнуся, хвостиком обгорнуся, так і переночую.

Вони кажуть:

— Ну, добре, ночуй!

— А де ж я свою гусочку подіну?

— Пусти в хлів до ягнят.

Лисичка так і зробила. А сама вночі нищечком устала, гусочку з'їла і пір'ячко загребла.

Другого дня прокинулася раненько, вмилася біленько, хазяїнові на добридень дала, а тоді:

— А де ж моя гусочка?

Подивились — нема. От вона й каже хазяїнові:

— Де я не бувала, такої пригоди не зазнавала, щоб у мене що вкрадено!

Хазяїн і каже:

— То, може, ягнята затоптали її.

А лисичка:

— То вже як хоч, хазяїне, а віддай мені ягня.

Віддали. Узяла в мішок те ягня та й пішла.

Біжить вона, біжить, зустрічає її знову ніч. От вона, побачивши хатку, стала проситися на ніч і знов давай казати:

— Пустіть, люди добрі, переночувати!

— Не можна, лисичко-сестричко: у нас хатка маленька, ніде буде тобі й лягти.

— Дарма, я під лавкою зігнуся, хвостиком обгорнуся та й переночую.

— Добре, ночуй!

— А де ж я своє ягня подіну?

— Пусти в загороду.

Лисичка так і зробила. А вночі нищечком устала та й із'їла те ягня.

Другого дня прокинулася раненько, вмилася біленько, хазяїнові на добридень дала. А далі:

— Де ж це моє ягня?

Сіла та й давай знову плакати, каже:

— Де я не бувала, такої пригоди не зазнавала, щоб одно було добро, та й те вкрадено.

Хазяїн і каже:

— Невістка гнала воли, то, може, й випустила.

А лисичка й каже йому:

— Ну, як собі хоч, хазяїне, а віддай мені невістку!

Свекор плаче, свекруха плаче, діти плачуть, а син узяв невістку заховав та ув'язав у мішок собаку.

Лисичка взяла той мішок з собакою та й понесла. Несе та ще й приказує:

— За курочку — качечку, за качечку — гусочку, за гусочку — ягнятко, а за ягнятко — невістку!

Та як струсоне тим мішком, то собака: «Авурр!..»

А лисиця:

— А, капосна невістко, пособачилась! Ану, гляну на тебе, яка ти є.

Узяла та й розв'язала мішок. Тільки розв'язала, а собака звідти. Лисичка навітки, собака за нею. Вона далі, далі в ліс... От-от дожене! Ні, таки добігла до нори, заховалась. Сидить у норі, а собака над корою — не може влізти. От лисичка й давай питатися ушей:

— Ушечки мої любі, що ви думали-гадали, як від того проклятого хортища втікали?

— Те ми, лисичко-сестричко, думали-гадали, щоб хорт не догнав, золотої кожушини не порвав.

— Спасибі ж вам, мої любі ушечки, я вам сережки золоті куплю.

Тоді до очей:

— Що ви, оченьки мої любі, думали-гадали, як від того проклятого хортища втікали?

— Те ми, лисичко-сестричко, думали-гадали, туди-сюди розглядали, щоб хорт не догнав, золотої кожушини не порвав.

— Спасибі ж вам, мої оченьки любі, я вам золоті окуляри куплю.

Потім до ніг:

— Що ви, ніженьки мої любі, думали-гадали, як від того проклятого хортища втікали?

— Те ми, лисичко-сестричко, думали-гадали, швидше втікали, щоб хорт не догнав, золотої кожушини не порвав.

— О, спасибі ж вам, мої любі ніженьки, я вам куплю червоненькі черевички із срібними підківками.

— А що ти, хвостище-помелище, думало-гадало, як від того проклятого хортища втікало?

— Те я думав-гадав, поміж ногами плував, щоб хорт догнав, золоту кожушину зняв.

Розсердилась лисиця на хвоста та й вистромила його з нори.

— На тобі, хортище-собачище, хвоста, відкуси самий кінчик!

А хорт як ухопив, так увесь хвіст і відкусив.

Тоді лисиця пішла між зайці. А ті побачили, що вона куца — давай з неї сміятися. Вона каже:

— Дарма що без хвоста, але я вмію хоровода скакати.

— Як?

— Та так. Тільки треба вам хвости позв'язувати, то й ви навчитесь.

— Ну, позв'язуй!

Позв'язувала їм хвости, а сама збігла на шпиль та звідтіля як гукне:

— Тікайте, бо йде вовчище-помелище!

Зайці як кинуться в усі сторони, — так хвости й пообривали. Після того як посходились докупі, зайці бачать — усі без хвостів. От і давай питатись один одного:

— Ти був у лисички?

— Був.

— І я ж, братіку, був!

СОЛОМ'ЯНИЙ БИЧОК

Жив собі дід та баба. Дід смолу гнав, баба дома сиділа, мички пряла.

Якось баба напалась на діда:

— Зроби та й зроби мені, діду, солом'яного бичка і осмоли його смолою.

— Що ти, дурна, говориш, навіщо тобі той бичок здався?

— Зроби, я вже знаю навіщо.

Дід — нічого робить — узяв, зробив солом'яного бичка й осмолив його смолою.

На ранок баба набрала мички і погнала солом'яного бичка пасти. Сама сіла під могилою, — пряде кужіль і приказує:

— Пасись, пасись, бичку, на травиці, поки я мички по-
пряду!

Доти пряла, поки й задрімала.

Коли це з темного лісу, з великого бору, біжить ведмідь,
наскочив на бичка.

— Хто ти такий? — питає. — Скажи мені!

А бичок і каже:

— Я бичок-третячок, з соломи зроблений, смолою засмо-
лений.

Ведмідь каже:

— Коли ти солom'яний, смолою засмолений, то дай мені
смоли обідраний бік залатати!

Бичок нічого — мовчить. Ведмідь тоді його зараз за бік,
давай смолу оддирати. Оддирав-оддирав, та й зав яз зуоами,
та ніяк і не вирве. Сіпав-сіпав — ні! Затяг того бичка хтозна-
куди.

Баба прокидається, аж бичка й нема.

— Ох, мені лихо велике! Де це мій бичок дівся? Мабуть,
він уже додому пішов.

Та мерщій днище й гребінь на плечі та додому. Коли ди-
виться — ведмідь бичка тягає. Вона до діда:

— Діду, діду, бичок наш ведмедя привів!

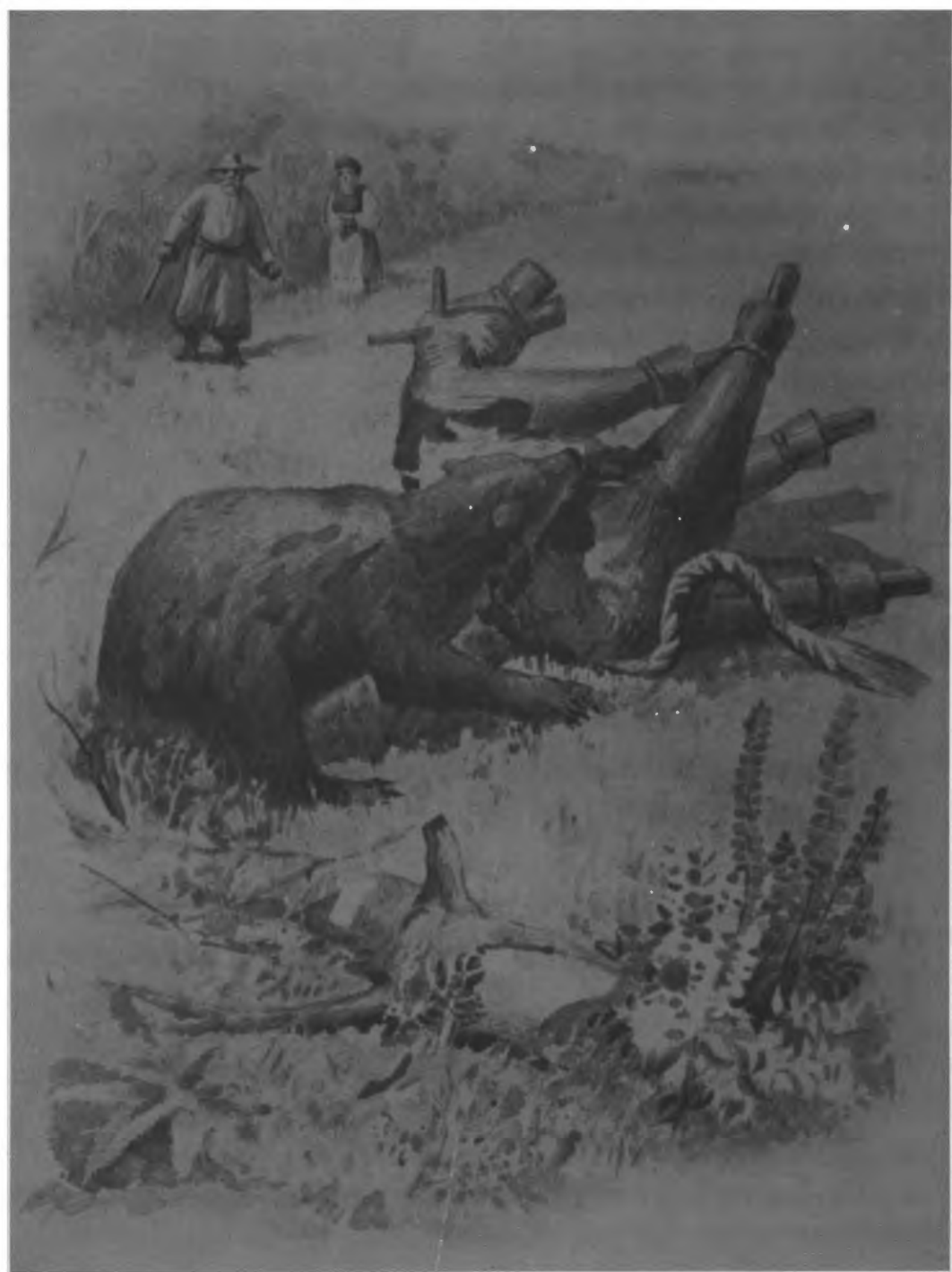
Дід вискочив, оддер ведмедя, взяв і закинув його в погріб.

Другого дня, ще ні світ ні зоря, баба вже взяла кужіль і
погнала на толоку бичка пасти. Сама сіла під могилою, пряде
кужіль і приказує:

— Пасись, пасись, бичку, на травиці, поки я мички по-
пряду.

Доти пряла, поки й задрімала. Коли це з темного лісу, з
великого бору, вибігає сірий вовк та до бичка:

— Хто ти такий? Скажи мені!

— Я бичок-третячок, з соломи зроблений, соломою засмолений.

— Коли ти смолою засмолений, — каже вовк, — то дай і мені смоли засмолити бік, а то мені собаки обідрали.

— Бери!

Вовк зразу до боку, хотів смолу оддерти. Драв-драв, та зубами й застряг, що ніяк уже й не оддере: що хоче назад, то й ніяк. От і вовтузиться з тим бичком!

Прокидається баба — аж бичка вже й не видно. Вона подумала:

«Мабуть, мій бичок додому побрів», та й пішла.

Коли дивиться: вовк бичка тягає. Вона побігла, дідові сказала. Дід і вовка в погріб укинув.

Погнала баба і на третій день бичка пасти. Сіла під могилою та й заснула. Біжить лисичка.

— Хто ти такий? — питає бичка.

— Я бичок-третячок, з соломи зроблений, смолою засмолений.

— Дай мені смоли, голубчику, приложити до боку: злющі хорти трохи шкури не зняли.

— Бери!

Ув'язла й лисиця зубами, ніяк не вирветься. Баба дідові сказала, дід укинув у погріб і лисичку.

А далі й зайчика-побігайчика піймали.

Як наазбиралось їх, дід сів над лядою в погребі і давай гострити ніж.

Ведмідь його й питає:

— Діду, навіщо ти ніж гостриш?

— Щоб з тебе шкуру зняти та зробити з тієї шкури і собі й бабі кожухи.

— Ой, не ріж мене, дідусю, пусти лучче на волю. Я тобі багато меду принесу.

— Ну, гляди!

Взяв і випустив ведмедя.

Сів над лядою, знов ножа гострить. Вовк його й питає:

— Діду, навіщо ти ножа гостриш?

— Щоб з тебе шкуру зняти та на зиму теплу шапку пошити.

— Ой, не ріж мене, дідусю, я тобі за те цілу отару овечок прижену.

— Гляди!

І вовка випустив.

Сидить та ще ножа гострить. Лисичка виткнула мордочку, питає:

— Скажи мені, будь ласка, дідусю, навіщо ти ножа гостриш?

— У лисички, — каже, — гарна шкурка на опушку й на комірець, хочу зняти.

— Ой, не знімай з мене, дідусю, шкури, я тобі і гусей і курей принесу.

— Ну, гляди!

І лисичку пустив.

Остався один зайчик. Дід і на того ножа гострить. Зайчик його питає, а він і каже:

— У зайчика шкурка м'якенька, тепленька — будуть мені на зиму рукавички й капелюх.

— Ох, не ріж мене, дідусю, — я тобі стьожок, сережок, намиста доброго нанесу, тільки пусти на волю!

Пустив і його.

От переночували ту ніч, коли на ранок, ще ні світ ні зоря, аж стук-стук щось до діда в двері. Баба прокинулась:

— Діду, діду! Щось до нас у двері стукає, піди подивись!

Дід вийшов, — коли то ведмідь цілий вулик меду припер.
Дід узяв мед, та тільки ліг, аж у двері знову — стук-стук!
Коли вийде, — аж вовк повен двір овець нагнав. От незабаром
лисичка принесла гусей, курей — усякої птиці. Зайчик по-
наносив стьожок, сережок, намиста доброго.

І дід радий, і баба рада.

А бичок, як не стало вже треба, доти стояв на сонці, поки
й розтанув.

КОЗА-ДЕРЕЗА

Був собі дід та баба. А в них було дві дочки: одна Горпинка, а друга Килинка. Поїхав дід на ярмарок та й купив козу. Привів її додому і загадав старшій дочці ту козу пасти. Горпина пасла козу, пасла цілий день, а ввечері напоїла та й погнала додому. Тільки до воріт стала догонити, а дід уже стоїть на воротях у червоних чоботях, кийком підпирається та й у кози питається:

— Кізонько моя мила, кізонько моя люба, чи ти пила, чи ти їла?

А коза й одказує дідові:

— Ні, дідусю, я й не пила, я й не їла: як бігла через місточок, ухопила кленовий листочок, як бігла через гребельку, вхопила води крапельку — тільки пила, тільки й їла.

Розсердився дід на свою старшу дочку та й прогнав її із своєї хати. На другий день посилав дід свою другу дочку Килинку козу пасти. Пасла вона козу, пасла цілий день, а ввечері напоїла та й погнала додому. Тільки стала до воріт догонити, а дід став на воротях у червоних чоботях, кийком підпирається і в кози питається:

— Кізонько моя мила, кізонько моя люба, чи ти пила, чи ти їла?

— Ні, дідусю, я й не пила, я й не їла: як бігла через місточок, ухопила кленовий листочок, як бігла через гребельку, вхопила води крапельку, — тільки пила, тільки й їла!

Дід і цю дочку прогнав од себе. На третій день посилав дід свою бабу козу пасти. От вона пасла козу цілий день, а ввечері напоїла й погнала додому. А дід уже стоїть на воротях у червоних чоботях, кийком підпирається і в кози питається:

— Кізонько моя мила, кізонько моя люба, чи ти пила, чи ти їла?

— Ні, дідусю, я й не пила, я й не їла: як бігла через місточок, ухопила кленовий листочок, як бігла через гребельку, вхопила води крапельку, — тільки пила, тільки й їла.

От дід прогнав і бабу. На четвертий день жене сам дід козу пасти. Пас та й пас аж до самого вечора, а ввечері напоїв та й погнав додому, а сам забіг уперед, став на воротях у червоних чоботях, кийком підпирається і в кози питається:

— Кізонько моя мила, кізонько моя люба, чи ти пила, чи ти їла?

— Ні, дідусю, я й не пила, я й не їла: як бігла через місточок, ухопила кленовий листочок, як бігла через гребельку, вхопила води крапельку, — тільки пила, тільки й їла.

Дід розсердився, пішов до коваля, насталив ніж і став козу різати. А коза вирвалася та й утекла в ліс.

Біжить коза, не оглядається. Коли на дорозі стоїть хатка, а в тій хатці жив заєць, і його тоді не було вдома.

Коза вбігла в хатку, залізла на піч та й сидить там.

От прискакав зайчик. Чує — аж там хтось у хатці. Зайчик і питає:

— А хто, хто в моїй хатці?

А коза сидить на печі та й каже:

— Я коза-дереза,
Півбока луплена,
За три копи куплена,
Тупу-тупу ногами,
Сколю тебе рогами,
Ніжками затопчу,
Хвостиком замету,
Тут тобі й смерть!

Злякався заєць та й утік з хати. Сів під дубом і плаче. Коли йде ведмідь та й питається:

— Чого ти, зайчику-побігайчику, плачеш?

— Як же мені, ведмедику, не плакати, коли в моїй хатці звір страшний сидить, невиданий, нечуваний! Ніде мені тепер жити.

— Не плач, зайчику! Я піду й вижену його.

От пішов ведмідь до хати та й став питати:

— А хто, хто тут у зайчиковій хатці?

А коза з печі:

— Я коза-дереза,
Півбока луплена,
За три копи куплена,
Тупу-тупу ногами,
Сколю тебе рогами,
Ніжками затопчу,
Хвостиком замету,
Тут тобі й смерть!

Ведмідь злякався та й побіг.

— Ні, — каже, — зайчику-побігайчику, не вижену — боюсь!
Знов пішов зайчик, сів під дубом і плаче. Коли йде вовк
та й питається:

— Чого ти, зайчику-побігайчику, плачеш?

— Як же мені, вовчику, не плакати, коли в моїй хатці звір
страшний сидить, невиданий, нечуваний! Ніде мені тепер жити.

— Не плач, зайчику! Я піду й вижену його.

Пішов вовк до хати та й став питати:

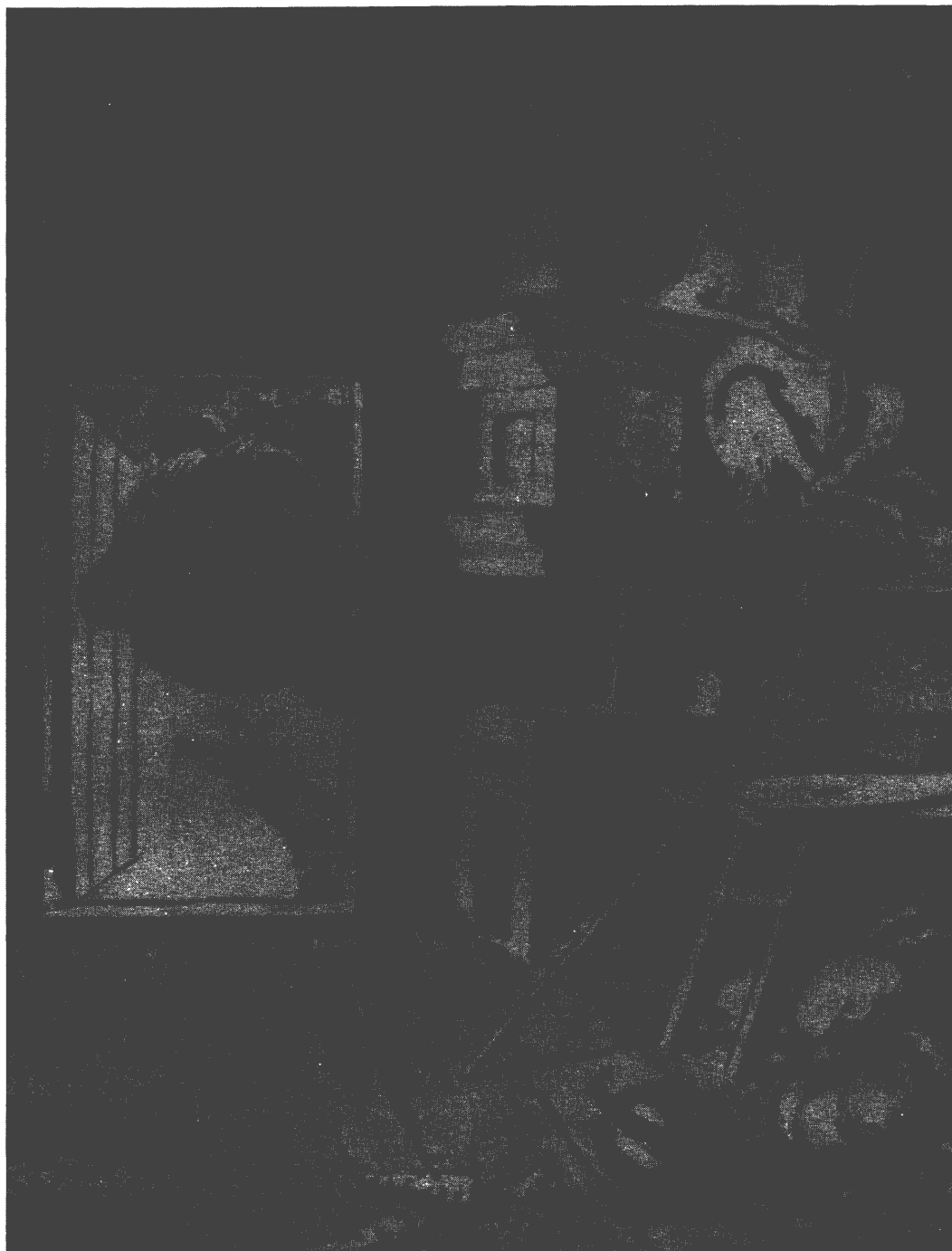
— А хто, хто тут у зайчиковій хатці?

А коза з печі:

— Я коза-дереза,
Півбока луплена,
За три копи куплена,
Тупу-тупу ногами,
Сколю тебе рогами,
Ніжками затопчу,
Хвостиком замету,
Тут тобі й смерть.

Вовк злякався та й побіг.

— Ні, — каже, — зайчику-побігайчику, не вижену — боюсь!
Знов пішов зайчик, сів під дубом і плаче. Коли біжить ли-
сичка та й питається:

— А чого це ти, зайчику-побігайчику, плачеш?

— Як же мені, лисичко-сестричко, не плакати, коли в хатці звір сидить, невиданий, нечуваний!

— Не плач, зайчику. Ось я піду, його зараз вижену.

Прийшла лисичка до хати та й каже:

— А хто, хто тут у зайчиковій хатці?

А коза з печі:

— Я коза-дереза,
Півбока луплена,
За три копи куплена,
Тупу-тупу ногами,
Сколю тебе рогами,
Ніжками затопчу,
Хвостиком замету,
Тут тобі й смерть.

Лисичка злякалась та й утекла в ліс.

— Ні, — каже, — зайчику-побігайчику, не вижену — боюсь!

Знов сів зайчик під дубом і плаче.

Коли це лізе рак-неборак та й питається:

— Чого ти, зайчику-побігайчику, плачеш?

— Як же мені не плакати, коли в моїй хатці звір нечуваний, небачений сидить!

А рак каже:

— Я його вижену!

— Де тобі його вигнати! Тут ведмідь гнав, та не вигнав, вовк гнав, та не вигнав, і лисиця гнала, та не вигнала, а то ти!

— От і вижену!

Поліз рак у хату та й питається:

— А хто, хто в зайчиковій хатці?

А коза з печі:

— Я коза-дереза,
Півбока луплена,

За три копи куплена,
Тупу-тупу ногами,
Сколю тебе рогами,
Ніжками затопчу,
Хвостиком замету,
Тут тобі й смерть!

А рак усе лізе та й лізе, виліз на піч та до кози:

А я рак-неборак,
Як ущипну — буде знак!

Та як ущипне козу клешнями!

Коза як замакає, та з печі, та з хати — побігла, тільки видно! От тоді зайчик, радий, прийшов у хатку і так уже ракові дякує... Та й став жити у своїй хатці.

ЛИСИЧКА, КОТИК І ПІВНИК

Був собі котик і півник та й побратались.

Поставили собі хату маленьку та й живуть удвох. Півник вдома сидить, а котик ходить у ліс на здобутки. От іде котик та й каже півникові:

— Сиди ж удома, та як прийде лисичка, то не обзивайсь.

Коли це біжить лисичка:

— Півнику-братіку, відчини!

Мовчить півник.

— Півнику-братіку, відчини!

— Лисичко-сестричко, котик не велів.

— Ну-бо, півнику-братіку, відчини! А то в мене хатка не топлена, — вогню треба набрати.

— Лисичко-сестричко, котик не велів.

Як стала просити, як стала просити, — таки випрохала: узяв та й відчинив. Вона вогню набрала і його вкрала. Біжить, несе його. А він кличе котика, співає:

— Котику-братіку!
Несе мене лиска
За кленові ліси,
За круті гори,
За бистрі води, —
Порятуй мене!

Котик, як почув, догнав лисичку, відняв півника. Приніс додому, насваривсь на нього добре та й каже:

— Гляди ж, півнику, як прийде лисичка, не пускай, бо тепер я піду далі.

Котик знову пішов на здобутки по просо — півникові на харч. А лисичка знову прибігла:

— Півнику-братіку, відчини!

— Лисичко-сестричко, котик не велів.

— Півнику-братіку, відчини! Як не відчиниш, віконце видеру і тебе візьму! А то тільки огню наберу.

Він і відчинив. Вона вогню набрала, його вкрала та й побігла. Несе його, а півник знову:

— Котику-братіку!
Несе мене лиска
За кленові ліси,
За круті гори,
За бистрі води, —
Порятуй мене!

Не чує котик. Півник удруге співає, голосніше. Почув котик, догнав його і знов відняв, а лисичку побив.

— Тепер же, — півникові наказав, — не відчиняй, бо я піду далеко-далеко. Хоч як будеш кричати — не почую. Не відчиняй, бо вона тебе з'їсть!

А лисичка прибігла знов.

— Півнику-братіку, відчини!

— Лисичко-сестричко, котик не велів.

— Коли не відчиниш, — віконце видеру і тебе візьму. А то тільки огню наберу.

Просила-просила — ні, таки не пускає. От вона віконце видерла, його вкрала та й побігла. Несе, а півник співає, аж кричить:

— Котику-братіку!
Несе мене лиска
За кленові ліси,
За круті гори,
За бистрі води, —
Порятуй мене!

Ні, не чує котик. Він тоді вдруге, — не чує!.. Утретє як заспіває, — тільки-тільки почув котик. Кинувсь доганяти, — гнавсь, гнавсь, не догнав. Прийшов додому та й зажурився: що його робити — пропадає побратим. Думав, думав...

Тоді зробив собі скрипочку, взяв молоточок і писану торбу та й пішов. Приходить до лисиччиної хатки, став та й грає:

— А в лиски-лиски новий двір,
Чотири дочки — на вибір,
П'ятий синко,
Ще й Пилипко.

Вийди, лисе,
Подивися, —
Чи хороше граю?

Лисичка тоді саме пекла палянички. А лисиччина старша дочка почула та й каже:

— Мамо, піду я, подивлюся: хто там так хороше грає?

— Іди, та не барись, бо зараз треба півника різати.

Вона й пішла, а котик її — цок у лобок та в писану торбу. Та знов грає:

— А в лиски-лиски новий двір,
Чотири дочки — на вибір,
П'ятий синко,
Ще й Пилипко.
Вийди, лисе,
Подивися, —
Чи хороше граю?

Тоді й друга дочка: «Піду і я!» Та й собі за сестрою. А котик і ту — цок у лобок та в писану торбу. Та й знову грає... За другою й третя дочка, і четверта. Уже всі в торбі... А Пилипко ждав-ждав та й каже:

— Піду я, мамо, зажену їх, — чого вони так забарились? Уже ж треба й півника різати.

— Піди скажи, щоб ішли патрати, зараз різатиму.

Пішов. А котик і того цок у лобок та в писану торбу.

А стара лисичка ждала, ждала — нема!

— Отже, — каже, — не минеться й мені йти заганяти, бо вже ж і нерано, а треба півника різати.

Пішла, а він її цок у лобок та в писану торбу. Тоді пішов у лисиччину хатку, півника випустив. Прийшли вони додому та й живуть і хліб жують.

КРИВЕНЬКА КАЧЕЧКА

Був собі дід та баба. Та не було у них дітей. Якось дід і каже бабі:

— Ходім, бабо, в ліс по гриби!

Пішли. Бере баба гриби, коли дивиться — у кущику гніздечко, а в гніздечку качечка сидить.

— Дивись, діду, яка гарна качечка!

А дід каже:

— Візьмімо її додому! Нехай у нас живе.

Стали її брати, коли дивляться, аж у неї ніжка переломлена. Взяли її тихенько, принесли додому, зробили їй гніздечко,

обложили його пір'ячком і посадили туди качечку, а самі знов пішли по гриби.

Вертаються, аж дивляться — в хаті прибрано, хліба напечено, борщик зварений. Баба до сусідів:

— Хто це? Хто це? Чи не бачили кого в нас?

Ніхто нічого не знає.

Другого дня знов пішли дід і баба по гриби. Приходять додому, аж у них і варенички зварені, і починочок стоїть на віконці. Вони знову до сусідів:

— Чи не бачили кого?

Кажуть:

— Бачили якусь дівчину, від криниці воду несла. Така, — кажуть, — гарна, тільки трошки кривенька.

От дід і баба думали-думали: «Хто б це був?» Ніяк не згадують. А далі баба каже:

— Знаєш що, діду? Зробімо так: скажемо, що йдемо по гриби, а самі заховаємося та й будемо виглядати, хто до нас понесе воду.

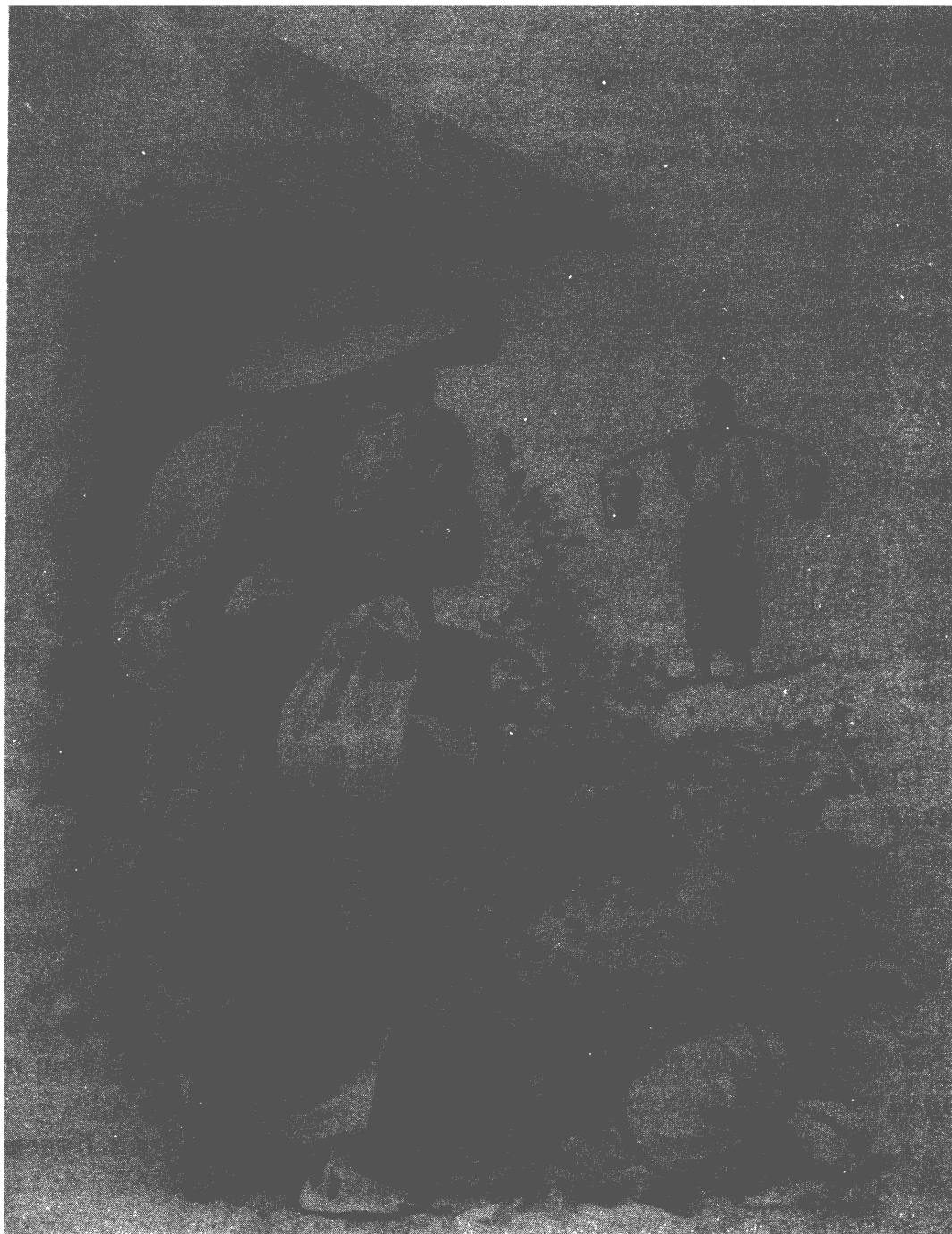
Так і зробили.

Стоять вони за коморою, коли дивляться, аж із їхньої хати виходить дівчина з коромислом: така гарна, така гарна, тільки що кривенька трошки. Пішла вона до криниці, а дід і баба тоді в хату. Дивляться, аж у гніздечку нема качечки, тільки повно пір'ячка. Вони тоді взяли гніздечко та й укинули в піч. Воно там і згоріло.

Коли ж іде дівчина з водою. Ввійшла в хату, побачила діда й бабу та зараз до гніздечка — аж гніздечка нема. Вона тоді як заплаче! Дід і баба до неї:

— Не плач, галочко, будеш ти у нас за дочку, ми будемо тебе любити й жаліти, як рідну дитину!

А дівчина каже:

— Я довіку жила б у вас, якби ви не спалили мого гніздечка та не підглядали за мною. А тепер не хочу! Зробіть мені, діду, кружілочку й веретенце, я піду від вас.

Дід і баба плачуть, просять її востатися. Вона не схотіла.

Дід тоді зробив їй кружілочку й веретенце. Сіла вона на дворі й пряде. Коли ж летить каченят табун, побачили її й співають:

— Он де наша діва,
Он де наша Ївга,
На метеному дворці,
На тесаному стовпці.
Кружілочка шумить,
Веретенце дзвенить.
Скиньмо їй по пір'ячку,
Нехай з нами летить!

А дівчина їм відказує:

— Не полечу з вами:
Як була я в лужку,
Виломила ніжку,
А ви полинули,
Мене покинули!

Вони їй скинули по пір'ячку, а самі полетіли далі. Коли летить другий табун, і ці теж:

— Он де наша діва,
Он де наша Ївга,
На метеному дворці,
На тесаному стовпці.
Кружілочка шумить,
Веретенце дзвенить.
Скиньмо їй по пір'ячку,
Нехай з нами летить!

А дівчина їм відказує:

— Не полечу з вами:
Як була я в лужку,

Виломила ніжку,
А ви полинули,
Мене покинули!

Коли ж летить третій табун, побачили дівчину і зараз:

— Он де наша діва,
Он де наша Ївга,
На метеному дворці,
На тесаному стовпці.
Кружилочка шумить,
Веретенце давенить.
Скиньмо їй по пір'ячку,
Нехай з нами летить!

А дівчина їм відказує:

— Не полечу з вами:
Як була я в лужку,
Виломала ніжку,
А ви полинули,
Мене покинули!

Та вони скинули їй по пір'ячку. Дівчина обгорнулася пір'ячком, зробилася качечкою і полетіла.

ТЕЛЕСИК

Жили собі дід та баба. Вже й старі стали, а дітей нема. Журяться дід та баба: «Хто нас, старих, догляне, що в нас дітей нема?» От баба і просить діда:

— Поїдь, діду, в ліс, вирубай там мені деревинку та зроби колисочку. А я покладу деревинку в колисочку та й буду колихати. От буде мені хоч забавка!

Дід спершу не хотів, а баба все просить та просить. Послухався він, поїхав, вирубав деревинку, зробив колисочку... Положила баба ту деревинку в колисочку — колише й пісні співає:

Люлі-люлі, Телесику,
Наварила кулешику,
Наварила ложок п'ять,
Буду тебе годувать!

Колихала-колихала, аж поки полягали вони увечері спати. Встають уранці — аж з тієї деревинки та став синок маленький! Вони зраділи й назвали того сінка Телесиком.

Росте той синок та й росте. І такий став гарний, що баба з дідом не натішається ним.

От як підріс він, то й каже:

— Зробіть мені, тату, золотий човник та срібнеє веселечко: буду я рибку ловити та вас годувати!

Дід ізробив золотий човник і срібнеє веселечко. Спустили на річку. Телесик і поїхав. їздить він по річці, ловить рибку та годує діда й бабу. Наловить, віддасть — і знову поїде. А мати йому їсти носить та й каже:

• — Гляди ж, сину, як я кликатиму, то пливи до бережка, а як хто чужий, то пливи далі!

Мати наварила йому снідати, принесла до берега та й кличе:

— Телесику, Телесику!
Приплинь, приплинь до бережка!
Дам я тобі їсти й пити!

Телесик почув.

— Ближче, ближче, човнику, до бережка, — це ж моя матінка снідати принесла!

Пливе... Пристав до бережка, наївся, напився, відіпхнув золотий човник срібним весельцем і поплив далі рибки ловити...

А змія й підслухала, як мати кликала Телесика, та прийшла до берега та й давай гукати товстим голосом:

— Телесику, Телесику!
Приплинь, приплинь до бережка!
Дам я тобі їсти й пити!

А він чув...

— То ж не моєї матінки голос! Пливи, пливи, човнику, далі! Пливи, пливи, човнику, далі!

Махнув весельцем — човник і поплив. А змія стояла, стояла та й пішла від бережка геть.

А мати Телесика наварила йому обідати, понесла до бережка та й кличе:

— Телесику, Телесику!
Приплинь, приплинь до бережка!
Дам я тобі їсти й пити!

Він почув:

— Ближче, ближче, човнику, до бережка! Це ж моя матінка мені обідати принесла!

Приплив до бережка, наївся, напився, віддав матері рибку, що наловив, відіпхнув човник і поплив знову.

А змія приходить до берега та знов товстим голосом:

— Телесику, Телесику!
Приплинь, приплинь до бережка!
Дам я тобі їсти й пити!

А він почув, що не материн голос, та махнув весельцем:

— Пливи, пливи, човнику, далі! Пливи, пливи, човнику, далі!

Човник і поплив далі.

Змія бачить, що нічого не вдіє, та пішла до коваля:

— Ковалю, ковалю! Скуй мені такий тоненький голосок, як у Телесикової матері!

Коваль і скував. Вона пішла до берега і стала кликати:

— Телесику! Телесику!
Приплинь, приплинь до бережка!
Дам я тобі їсти й пити.

А він думав, що то мати:

— Ближче, ближче, човнику, до бережка, — то ж мені моя матінка їсти принесла!

Та й приплив до бережка. А змія його мерщій ухопила з човна та й понесла до своєї хати.

Приносить до хати:

— Зміючко Оленко, відчини!

Оленка відчинила, змія ввійшла в хату.

— Зміючко Оленко, натопи піч так, щоб аж каміння розпадалося, та спечи мені Телесика, а я піду гостей покличу та будемо гуляти.

Та й полетіла кликати гостей.

Оленка натопила піч так, що аж каміння розпадається, а тоді й каже:

— Сідай, Телесику, на лопату!

А він каже:

— Коли ж я не вмію. Як його сідати?

— Та вже сідай! — каже Оленка.

Він і поклав на лопату руку.

— Так? — питає.

— Та ні-бо! Сідай зовсім!

Він поклав голову:

— Отак, може?

— Та ні-бо, ні! Сідай увесь!

— А як же? Хіба так? — Та й поклав ногу.

— Та ні-бо, — каже Оленка. — Ні, не так!

— Ну, так покажи, — каже Телесик, — бо я не знаю як.
Вона й стала показувати, та тільки сіла, а він за лопату та й укинув її в піч і заслінкою піч затулив. А сам замкнув хату, зліз на превисоченого явора та й сидить.

От змія прилітає з гостями.

— Зміючко Оленко, відчини!

Не чути.

— Зміючко Оленко, відчини!

Не озивається.

— От вража Оленка — вже десь повіялась.

Змія сама відчинила хату, повходили гості, посідали за стіл. Відслонила змія заслінку, вийняла з печі, та й їдять, — думали, що Телесика. Попоїли добре, повиходили на двір та й качаються по траві.

— Покачаюся, поваляюся, Телесикового м'яся наївшись!
А Телесик із явора:

— Покачайтеся, поваляйтеся, Оленчиного м'яся наївшись!
Вони слухають... «Де це?» Та знов:

— Покачаюся, поваляюся, Телесикового м'яся наївшись!
А він знову:

— Покачайтеся, поваляйтеся, Оленчиного м'яся наївшись!
Вони далі:

— Що воно таке?

Давай шукати, давай дивиться, та й угледіли Телесика на яворі. Кинулись до явора та й почали його гризти. Гривли-гризли, аж зуби поламали, — а не перегризуть. Кинулись до коваля:

— Ковалю-ковалю, скуй нам такі зуби, щоб того явора перегризти!

Коваль і скував. Вони як почали знову... От-от уже перегризуть. Коли летить табун гусей. Телесик їх і просить:

— Гуси-гуси, гусенята!
Візьміть мене на крилята
Та понесіть до батенька,
А в батенька їсти й пити,
Ще й хороше походити!

А гуси й кажуть:

— Нехай тебе середні візьмуть!

А змії гризуть-гризуть... Аж летить знову табун гусей.
Телесик і просить:

Гуси-гуси, гусенята!
Візьміть мене на крилята
Та понесіть до батенька,
А в батенька їсти й пити,
Ще й хороше походити!

Так і ці йому кажуть:

— Нехай тебе задні візьмуть!

А явір аж тріщить. Відпочинуть змії та й знов гризуть,
відпочинуть та й знов... Аж летить іще табун гусей. Телесик
так їх просить:

— Гуси-гуси, гусенята!
Візьміть мене на крилята
Та понесіть до батенька,
А в батенька їсти й пити,
Ще й хороше походити!

І ці кажуть:

— Нехай тебе заднє візьме!

Та й полетіли.

Сидить сердешний Телесик — от-от явір упаде, от-от до-
ведеться пропасти! Коли це летить собі одним одно гусеня.
Відбилось, насилу летить. Телесик до нього:

— Гуся-гуся, гусенятко!
Вівьми мене на крилятко
Та понеси до батенька,
А в батенька їсти й пити,
Ще й хороше походити!

От воно:

— Сідай! — каже та й ухопило його на крила. Та втомилось сердешне, так низько несе. А змія за ним. Чи не вхопить його, женеться. Та таки не наздогнала! От гусенятко принесло та й посадовило Телесика на причілку знадвору, а само ходить по двору, пасеться.

Сидить Телесик на причілку та й слухає, що в хаті робиться. А там баба напекла пиріжків та виймає з печі й каже:

— Це тобі, діду, пиріжок, а це мені пиріжок!

А Телесик знадвору:

— А мені?

Баба знову виймає пиріжки та:

— Оце тобі, дідусю, пиріжок, а це мені!

А Телесик знов:

— А мені?

Вони й почули. Що це?

— Чи ти чуєш, діду, щось наче гукає?

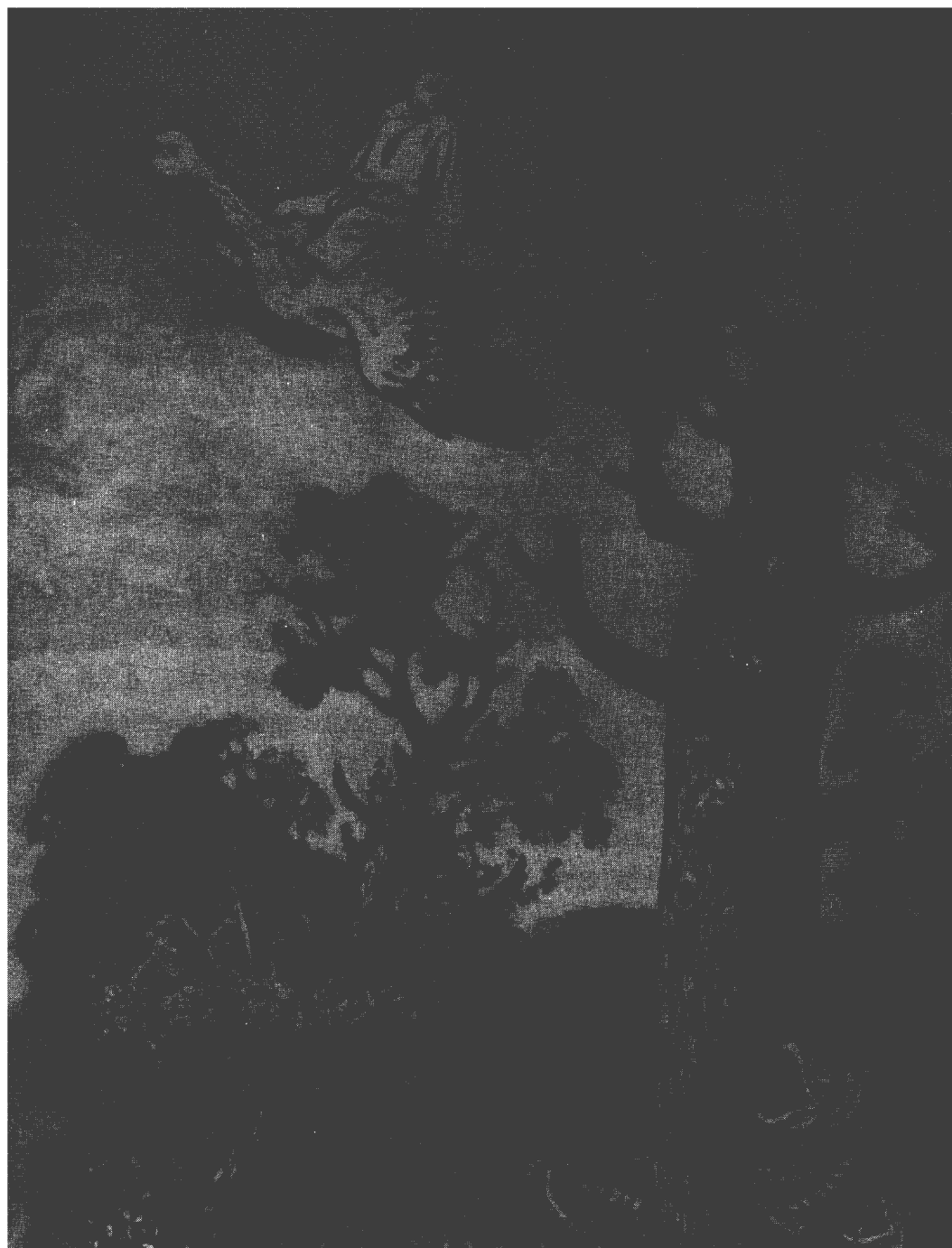
— То, — каже дід, — мабуть, так учувається.

Та баба знову:

— Оце тобі, дідусю, пиріжок, а це мені!

— А мені? — з причілка Телесик.

— Отже таки озивається! — говорить баба та зирк у вікно, — аж на причілку Телесик. Вони тоді з хати, та вхопили його, та внесли в хату, та такі раді!..

А гусятко ходить по двору. Мати його побачила:

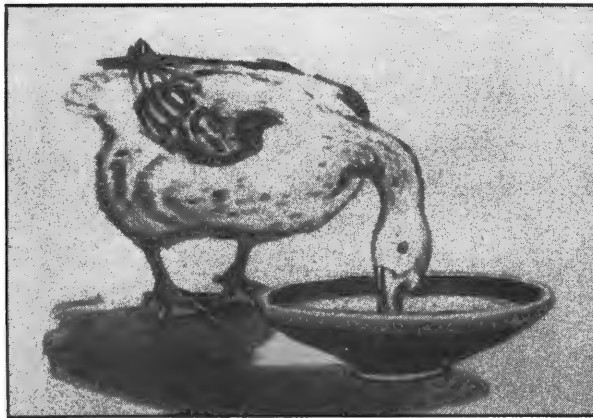
— Он гусятко ходить. Піду впіймаю та заріжу.

А Телесик каже:

— Ні, мамо, не ріжте, а нагодуйте його! Коли б не воно,
то я б у вас і не був.

От вони нагодували його й напоїли і під крильця насипали
пшона. Так воно й полетіло.

От вам казочка, а мені бубликів в'язочка.

РОЗУМНИЦЯ

Були собі два сусіди. Один багатий — у нього і в хаті і на подвір'ї усього доволі, а другий вбогий — ні хвоста, ні шерстини у дворі, самі злидні гостюють. Тільки й радості, що дочка Маруся. Така вже моторна та розумна!

От якось багатий ізласкавився та й каже сусідові:

— В тебе й ложки молока нема. Візьми мою дійну корову. Потроху одробиш.

Вбогий подумав, що то з щирого серця, а не від хитрої думки багатий дає, та й узяв ту корову і відробляв, як годиться. Та правду кажуть — голий з багатим не дружись. Як відробив — шкода стало багатому корови, він і каже вбогому:

— Ну, вже поласував і годі. Віддавай мою корову назад!

Здивувався той.

— Я ж тобі, сусіде, за неї відробив!

А багатий і слухати не хоче.

— Що ти там відробив за таку корову? Як кіт наплакав. Віддавай, і слухати не хочу!

Жалко бідному своєї праці.

Прийшов додому та й каже:

— Бодай ніхто не діждав з багатіями знатися. Не віддам корови. Піду до пана — нехай розсудить.

А пана того за розумну людину мали. Бо все сидів на ганку та люльку палив. Ото й вважали, що він думає багато. А йому насправді і голови повернути було ліньки, де йому ще тих дядьків розсудити!

От він їм і каже:

— Загадаю я вам загадку, хто її відгадає, того й корова буде.

— Як так — то й так. Кажіть вашу загадку, пане!

— Та слухайте. Що на світі найситніше, що на світі найпрудкіше, що на світі наймиліше над усе? От завтра приходьте і відповідайте.

Вклонилися сусіди панові та й пішли додому. Багатий іде та й всміхається:

«Хіба то загадка! Дурниця! Чи є що ситніше за панські кабани! Чи є що швидше за панські хорти! А миліше від усього гроші — це кожен знає! — І вже радіє. — Моя корова була й буде!»

А вбогий прийшов додому, почував потилицю, сів та й зажурився.

Коли до нього дочка Маруся.

— Чому це ви, таточку, зажурилися? Що вам пан сказав?

— Та загадав пан загадку розгадати, і хто розгадає — того й корова буде.

— А яка ж загадка, тату? — питає Маруся.

— Що на світі найситніше, що на світі найпрудкіше, що на світі наймиліше над усе?

Сіла Маруся коло вікна, подумала трохи та й каже:

— Треба панові сказати:

Найситніша — земля-мати,
Бо велику силу має,
Всіх годує, напуває.
Всіх найшвидше — думка лине,
За одну малу хвилину
Облітає всенький світ,
От і другий є одвіт.
Наймиліше — сон людині,
Зле і добре — все покине,
Щоб заснути, щоб спочити,
Сон — миліш за все на світі.

— Чи ба? — здивувався батько. — Адже й справді так! Отак я й панові казатиму.

Пішли другого дня сусіди до пана. Пан їх і питає:

— Ну що, відгадали?

— Відгадали, пане, — кажуть.

Багатий швидше наперед виступав, щоб собі попереду поспішитись та до пана підлабузнитися, і каже:

— Ситніше над усе, пане, ваші кабани, а прудкіше над усе — ваші хорти, а наймиліше над усе — гроші. Для всіх вони хороші!

А пан довгою люлькою замахав і каже:

— Е, брешеш, брешеш! — І до вбогого: — Ану, ти кажи!

А вбогий собі голову набік схилив та так тихо і смирно каже:

— Можу, пане, вам сказати;

Найситніша — земля-мати,

Бо велику силу має,

Всіх годує, напуває.

Найпрудкіше — думка лине,

За одну малу хвилину

Облітає всенький світ —

От і другий в одвіт.

Наймиліше — сон людині,

Зле і добре — все покине,

Щоб заснути, щоб спочити,

Сон миліш за все на світі.

— Оце вірно! — говорить пан. — Що ж, твоя корова. Тільки щось мені не віриться, щоб ти сам це повідгадував. Може, тобі хтось сказав?

— Та що ж, пане, — каже вбогий, — ніде правди діти! Ї в мене дочка Маруся, така моторна, така розумниця, якби можна, зорі б з неба брала. Так це вона мене навчила.

Пан аж розсердився, набундючився, засопів і думає собі: «Як це так? Я такий розумний, а вона проста собі дівка, та мої загадки повідгадувала. Ну, постривай же!» І каже Марусиному батькові:

— На тобі оце десяток варених яєць і понеси їх своїй ро-

зумній дочці, нехай вона посадить на них квочку, та щоб та квочка за одну ніч вилупила курчат, вигодувала, а щоб твоя дочка трьох зарізала, засмажила на сніданок, а ти, поки я встану, щоб приніс, бо я чекатиму. А як не зробить, буде їй лихо.

Іде сердешний батько додому та й плаче.

Приходить додому, а Маруся й питає його:

— Чого ви, тату, плачете?

— Та як же мені, доню, не плакати. Ось дав тобі пан десяток варених яєць та наказав, щоб ти посадила на них квочку, і щоб та квочка за однісіньку ніч вилупила і вигодувала курчат, і щоб ти трійко засмажила йому на сніданок. А як не зробиш — буде тобі від пана лихо.

А Маруся хоч би що! Тільки всміхнулася та швиденько заходилася, зварила горщик каші, віддала батькові й каже:

— Понесіть оце панові й скажете:

Виоріть землицю вашу
Та посійте оцю кашу,
А як виросте там просо,
Хай це просо пан покосить,
Хай змолотить, перевіє,
Натовкти пшона зуміє —
Щоб було чим годувати
Ті малесенькі курчата.

Поніс батько до пана ту кашу, віддав та й каже, як Маруся навчила.

Пан дивився, дивився на ту кашу, взяв і віддав її собакам. А потім думає: «Та як же це так? Просте дівча його перехитрило? Моє ж таки зверху буде!»

Найшов він стеблинку льону, дав батькові Марусиному та й каже:

— Віднеси своїй дочці оцю стеблинку льону, нехай вона вимочить, висушить, поб'є, витріпа, попряде і витче сто ліктів полотна. А не зробить — то буде їй лихо.

Пішов додому бідолаха і знову плаче.

Зустрічає його дочка та й питає:

— Чого ви, тату, знову плачете?

— Та бач, яке діло. Ось дав пан тобі стеблинку льону і наказав, щоб ти її змочила, висушила, побила, напряла і виткала сто ліктів полотна.

— Тільки й того діла! — засміялася Маруся. Узяла ніж, пішла в садок, вирізала найтоншу гілочку з дерева, дала батькові та й каже:

— Хай пан з гілки за хвилинку
Зробить гребінь і гребінку,
А до того ще і днище,
Щоб цей льон напрясти швидше.

Приніс чоловік панові ту гілочку й каже, що дочка йому загадала з неї зробити.

Пан аж очі вирячив. Дивився, дивився та й кинув ту гілочку геть, а сам думає: «Цю обдуриш! Мабуть, вона не з таких, щоб її обдурити».

А все ж таки поступатися перед простим дівчам не хоче. Думає: «Ще втретє спробую».

Дунав, дунав та й каже чоловікові:

— Піди та скажи своїй дочці: як вона така розумна, нехай до мене прийде в гості, та так, щоб їхала і не їхала, ні шляхом, ні поза шляхом, ні боса, ні взута, із гостинцем і без гостинця. А як вона цього не зробить — то буде їй лихо.

Іде знову нещасний батько, плачучи, додому. Прийшов та й каже дочці:

— Ну, що, доню, робитимеш? Пан загадав так і так.

І розказав їй усе.

— Не журіться, тату, — каже Маруся, — усе гаразд буде!

Та й наказала йому зловити живого зайця. А сама одну ногу вбула в драний черевик, а другу босою лишила. Тоді спіймала горобця, взяла сани, запрягла в них цапа. Зайця, що батько приніс, під одну руку взяла, а в другу руку — горобця. Одну ногу на сани поставила, а другою по шляху ступала. Одну ногу цап везе, а другою йде. Йде і співає:

От я їду і не їду,
А поспію до обіду.
Що ж, як пан мене так просить,
От я вбута, я і боса.
Ще й гостинець у руці —
Горобці-дзюбанці.

Приходить Маруся так до пана на подвір'я. Пан як побачив у вікно, що вона й тут його перемудрила, як розлютився і кричить своїм слугам:

— Прицькуйте її собаками!

Ті прицькували її собаками, а вона й пустила тоді зайця. Собаки погналися за зайцем, а її покинули.

Маруся тоді прямісінько на ганок та до пана в світлицю. Поздоровкалася сміючись та й каже:

— Ось вам, пане, і гостинець від мене! — Та й простягла йому щось у руці.

Пан тільки хотів взяти, аж вона кулак розкрила і пустила горобця. Горобець — пурх, та й вилетів у відчинене вікно!

Здивувався пан — справді розумна дівка! Думає: обдарує її, щоб не сміялася, а то навігадує ще чого!

— Що ж тобі дати? — питає. — Вибирай, що хочеш.

Аж тут на подвір'ї шум зчинився.

То якісь дядьки прийшли до пана судитися.

Пан питає:

— Чого вам, люди добрі?

Один каже:

— Та он що. Ночували ми обидва на степу, а як уранці повставали, то дивимось, — моя кобила лоша привела.

А другий чоловік каже:

— Ні, брешеш, то моя привела. Розсудіть нас, пане.

Ну, панові перед Марусею та перед людьми теж показати хочеться, що й він неабияк міркує. Думав, думав та й каже:

— Приженіть сюди лоша й коняк. До якої лоша побіжить, та й привела.

Привели запряжених коня, а лоша пустили. А ті обидва хазяїни так засмикали лоша, що воно вже, бідолашне, не знає, куди йому бігти, взяло та й побігло хтозна й куди. Усі з пантелику збилися, не знають, що робити. Пан аж почервонів з досади. А Маруся спокійно каже:

— Ви лоша прив'яжіть, а матерів повипрягайте та пустіть. Яка побіжить до лошати — та його й мати.

Так і зробили. Розпрягли коней, а лоша прив'язали. Одна з коняк враз до нього й побігла, а друга стояти лишилась.

— Ото розумна дівка! — дивуються люди з Марусі.

«Цур їй, пек! — подумав пан. — Мене перед людьми дурнем виставила!»

Розсердився пан та й прогнав Марусю з двору і нічого не дав.

А вона й не подивилася на його багатство, бо що в хаті і на подвір'ї — усе загинути може, а те, що в розумній голові людина має — то вже навіки.

Отака була розумниця Маруся. Якби можна — зорі б з неба брала.

НАЗВАНИЙ БАТЬКО

Зосталися три брати сиротами — ні батька, ні неньки. І дома нема нічого — ні хазяйства, ні хати. Ото й пішли вони всі втрьох найматися. Ідуть та й думають: «Коли б натрапити на доброго хазяїна!»

Аж іде дід старий-старий.

— Куди це ви, дітки, йдете?

А вони кажуть:

— Найматися.

— Хіба в вас свого хазяйства нема?

— Нема, — кажуть. — Якби до доброго чоловіка в найми попасти, то ми б йому по правді робили, по щирості слухалися і за рідного батька мали б.

Тоді дід і каже:

— Добре! Коли так, то будьте ви мені сини, а я вам — батько. Слухайтесь мене, то я з вас людей пороблю, навчу, як жити, з правдою не розминаючися.

Згодилися брати та й пішли за тим дідом. Ідуть темними лісами, широкими полями... Ідуть та й ідуть, коли бачать, аж стоїть хатка чепурна, біленька в вишневому садку, квітками обсаджена. Вибігає з хатки дівчина, така гарна, що сама, як та квіточка. Глянув на неї старший брат та й каже:

— Коли б мені цю дівчину посватати, та ще щоб були в мене воли та корови!

А дід-батько й каже:

— Добре, ходім сватати! Буде тобі дівчина, будуть у тебе воли й корови. Живи щасливо, та тільки за правду не забувай!

Пішли вони, висватали ту дівчину, відгуляли весілля. Став старший брат хазяїном і в тій хаті жити зостався.

Ідуть вони далі — вже втрюх. Коли знову стоїть хата гарна, а коло неї млин і ставок. І дівчина гарна щось робить коло хати — така працювита. Середній брат тільки глянув та й каже:

— Коли б мені ту дівчину за себе взяти! Та ще млин і ставок мені, то я б у млині сидів та й хліб мав би, поки мого й віку.

А дід-батько й каже:

— Добре, синку, так і буде!

Пішли вони в ту хату, посватали дівчину, відгуляли ве-

сілля. І zostався середній брат з молодицею в тій хаті жити. Тож і каже дід-батько:

— Ну, синку, тепер живи щасливо, тільки гляди, за правду ніколи не забувай!

Та й пішли собі вже вдвох: дід-батько та найменший син. Ідуть, коли бачать — хатка вбога стоїть, і дівчина виходить з хатки, гарна дуже, як зірочка ясна, а вбога така, що лата на латі. Найменший брат і каже:

— Коли б мені з цією дівчиною одружитись, то робили б ми, і хліб у нас був би. Не забули б ми і про вбогих людей: самі б їли, і людей наділяли б.

Дід-батько й каже:

— Добре, синку, так і буде. Гляди ж тільки правди не забувай!

Оженив і цього та й пішов собі по світах.

А брати живуть. Старший так забагатів, що вже будинки собі помуровував, червінці складає — тільки про те й думає, як би йому тих червінців найбільше постягати. А щоб убогому чоловікові допомогти, того й не згадує — дуже скупий був!

Середній брат теж забагатів. Стали на нього наймити робити, а сам він тільки лежить, їсть, п'є та порядок дає.

Найменший так собі живе: коли що дома є, то й з людьми поділиться, а як нема, то й так собі проживе.

Ото пішов дід-батько по світах... Пішов, а тоді вертається — подивитися, як то його сини живуть та з правдою не розминаються.

Приходить до найстаршого старцем убогим... Той ходить по двору... Старий кланяється, каже:

— Якби ваша ласка подати мені милостині!

А той каже:

— Ге, не такий ти вже старий! Схочеш, то заробиш. Я сам недавно на ноги зоп'явся.

А в нього добра такого, що страх: будинки муровані, стоги, стодоли, товару повні обори, комори добра повні, гроші... А милостині не дав!..

Пішов той дід. Відійшов так, може, з верству, став, оглянувся назад на ту господу та на те добро, — так усе добро й запалало. Пішов він тоді до середущого брата. Приходить, а в того і млин, і ставок, і хазяйствечко гарне. І сам він у млині сидить. От дід уклонився низенько та й каже:

— Дай, чоловіче добрий, хоч трохи борошна: я вбогий чоловік, не маю чого з'їсти.

— Шкода, — каже, — я ще й собі не намов. Багато вас тут таких тиняється.

Пішов дід. Відійшов трохи, оглянувся, — так і охопило той млин полум'ям. Приходить дід до найменшого брата. А той живе вбого, хатка невелика, тільки чистенька.

— Дайте, — каже, — хоч шматочок хліба!

Та той чоловік:

— Ідіть, — каже, — дідусю, в хату, — там вас нагодують і з собою дадуть.

Приходить він у хату. Жінка, як глянула на нього, що він такий обідраний, пожаліла його. Пішла в комору, винесла штани, сорочку, дала йому. Надів він. Та як надівав, вона глянула, аж у нього на грудях така рана велика, така страшна!.. Посадили вони старого за стіл, нагодували, напоїли... А тоді чоловік і питається:

— Скажіть мені, дідусю, з чого це у вас рана така на грудях?

— А це, — каже, — така в мене рана, що від неї мені скоро смерть буде. Тільки мені день і залишилося жити.

— Оце лихо! — каже жінка. — І нема на неї ніяких ліків?
— Є, — каже дід, — та тільки лихо, ніхто тих ліків не дасть, хоч кожен може.

Тоді чоловік:

— А чому ж не дати? Аби міг! Кажіть які?

— Та такі, — каже дід, — як хазяїн сам візьме та підпалить свою хату та все його добро згорить, а тоді взяти того попелу та й засипати мені рану, то рана так і загоїться. Та хіба ж є такий чоловік на світі, щоб те зробив?

Замислився найменший брат. Довго думав, а тоді до жінки:

— А як, жінко, думаєш?

— Та так, — каже жінка, — що ми хату вдруге наживемо, а добрий чоловік як умре, то вже йому другого життя не буде.

— Ну, коли так, — каже чоловік, — то винось дітей з хати.

Повиносили вони дітей, самі повиходили... Глянув чоловік на хату — жалко йому свого добра! А чоловіка жалчіше! Взяв та й підпалив. Так ураз вона полум'ям і взялася — де й ділася... А замість неї постала інша хата, така гарна та пишна.

А дід стоїть та тільки всміхається.

— Бачу, — каже, — сину, що з вас трьох тільки ти сам не розминувся з правдою. Живи ж щасливо!

Тут відразу пізнав чоловік свого названого батька. Ки- нувся до нього, аж його вже й нема.

КАЛИНОВА СОПІЛКА

Був собі дід та баба. У діда дочка і в баби дочка. От і пішли вони в гай по ягоди. Дідова збирає та й збирає, та й назбирала повну миску, а бабина — що візьме ягідку, то й з'їсть. От і каже дідова:

— Ходімо, сестро, додому, поділимось.

От ідуть та йдуть шляхом, а бабина говорить:

— Ляжмо, сестро, відпочиньмо!

Полягали. Дідова, втомившись, заснула. А бабина ваяла ніж, та встромила їй у серце, та викопала ямку й поховала її. А сама пішла додому та й каже:

— Дивіться, скільки я ягід назбирала.

А дід і питає:

— Де ж ти мою дочку діла?

— Іде ззаду.

Коли ж ідуть чумаки та й кажуть:

— Станьмо, братця, от тут відпочинем.

Та й стали. Глянуть — над шляхом могила, а на могилі така гарна калина виросла! Вони вирізали з тієї калини сопілку. Та й став один чумак грати, а сопілка говорить:

— Ой, помалу-малу, чумаченьку, грай,

Та не врази мого ти серденька вкрай!

Мене сестриця в світу згубила —

Ніж у серденько та й устромила.

А другі кажуть:

— Щось воно, братця, значить, що калинова сопілка так промовляє.

От прийшли вони в село та й натрапили якраз на того діда.

— Пусти нас, діду, переночувати, ми тобі скажемо при-
году.

Він їх пустив. Тільки вони увійшли у хату, зараз один сів на лаві, а другий став біля нього та й каже:

— Ану, брате, вийми сопілку та заграй!

Той вийняв. Сопілка й говорить:

Ой помалу-малу, чумаченьку, грай,
Та не врази мого ти серденька вкрай!
Мене сестриця з світу згубила —
Ніж у серденько та й устромила.

Тоді дід каже:

— Що воно за сопілка, що так гарно грає, аж мені плакати хочеться! Ану, я заграю!

Він йому й дав. А та сопілка говорить:

Ой помалу-малу, мій таточку, грай,
Та не врази мого ти серденька вкрай!
Мене сестриця з світу згубила —
Ніж у серденько та й устромила.

А баба, сидючи на печі:

— А дай лиш сюди, старий, і я заграю!

Він їй подав, вона стала грати, — сопілка й говорить:

Ой, помалу-малу, матусенько, грай,
Та не врази мого ти серденька вкрай!
Мене сестриця з світу згубила —
Ніж у серденько та й устромила.

А бабина дочка сиділа на печі аж у куточку. І злякалась, що дізнаються.

А дід і каже:

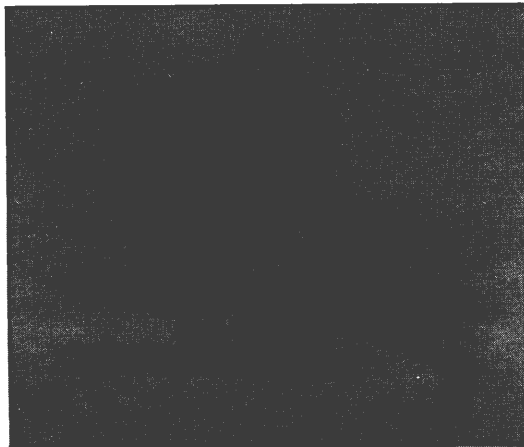
— А подай їй, щоб заграла!

От вона взяла, аж сопілка й їй відказує:

Ой, помалу-малу, душогубко, грай,
Та не врази мого ти серденька вкрай!
Ти ж мене, сестро, з світу згубила —
Ніж у серденько та й устромила!

Тоді вже всі дізналися, що воно є. По дідовій дочці обід поставили, а бабину прогнали.

ЗОЛОТИЙ ЧЕРЕВИЧОК

Був собі чоловік та жінка, і була в них одна дочка. Мати була гарна, а дочка Ганнуся ще краща. Те дівча ще підлітком було — умирає мати. А вмираючи, покликала до себе дочку та й каже їй нишком:

— На тобі, доню, це зернятко, та нікому не кажи, що в тебе воно є. А як прийде тобі лихо, посади його, то виросте з нього верба яра, і що тобі треба буде, йди до тієї верби і скажи тільки: «Верба яра, відчинися — Ганна-панна йде», то все тобі й буде.

Поховав чоловік жінку, пожурився-пожурився та й знов оженився з удовою. А в тієї вдови та своя дочка.

Баба свою дочку жалує, а ту дівчину зненавиділа так, що й просвітку їй нема. Бабина ж дочка така лінива, така ледача: ні до холодної води не береться, все б сиділа, згорнувши руки. А Ганнуся роботяща та добра дитина, і що не дай їй робити і скільки не дай, то все зробить. Та що з того, коли нічим бабі не догодить. Хоч як гарно зробить, а баба все її лає, все її лає, а то так і межи плечі стусана дасть чи таки й зовсім добре поб'є. За роботою та за тими штурханцями ніколи дівчині і вгору глянути, ніколи й причепурити себе, сорочку вишити. А що було в неї пошите ще за материного часу, — своїй дочці баба повідіймала. Ходить бідолашна в такому рам'ї, що й люди сміються. Мовчки терпить усе та бідна дівчина, тільки поплаче нишком, а лиха баба ще більше лютує, що вона мовчить, ще гірше над нею каверзує та так усе видирає, до чого б його прискіпатися. А дівчина усе робить як треба.

От баба й надумала.

— Жени, — каже, — ледащо, бичка пасти! Та на тобі круг прядива, щоб ти його й зом'яла, і потіпала, і спряла, і помотала, і поткала, і побілила, і полотно додому принесла! Та гляди: не зробиш, то й жива не будеш!

Взяла дівчина те прядиво, погнала бичка пасти. Бичок пасеться, а вона плаче: де ж таки видано, щоб усе те за день зробити? А далі й згадала: «Єсть же в мене зернятко від матінки!»

От узяла, посадила його на леваді, полила, а сама сіла та й знову плаче. Плакала, плакала та й заснула. Прокидається, аж із того зернятка така гарна верба яра виросла, а під вербою криничка, а вода в ній така холодна та чиста, як сльоза. Підійшла дівчина до верби та й каже:

— Верба яра, відчинися! Ганна-панна йде.

От верба й відчинилася, а відтіля так дівчата й вилинули:

— Панно наша мила, панно наша люба, що скажеш робити?

Вона й каже:

— От вам круг прядива: треба його зом'яти й потіпати, і попрясти, і помотати, і полотно з нього поткати, і побілити.

— Панно наша мила, панно наша люба, зараз буде.

Та й назад усі в вербу.

Допасла дівчина до вечора, знов до верби:

— Вербо яра, відчинися! Ганна-панна йде.

От верба й відчинилася, і ті дівчата виносять їй полотно тонке, таке біле, — хоч зараз сорочки ший. Узяла Ганнуся те полотно, пригнала бичка додому, віддає полотно бабі. А та аж зубами заскреготіла, як побачила, та нічого казати.

А свою дочку послала бичка пасти та каже:

— На тобі, донечко, мичечку: спрядеш — спрядеш, не спрядеш, то й так принесеш.

Погнала та бичка пасти та й мичку закинула, а ввечері приганяє бичка та й каже:

— Голова в мене, мамо, так боліла, що й не зведеш.

— Ну, дарма, доню, ляж та відпочинь!

От діждали вони неділі. Баба свою дочку так причепурила, веде до церкви, а на дідову гримає:

— Топи, ледащо, нетіпахо! Щоб ти й витопила, і обідати наварила, і поприбирала, ще з цього полотна й сорочку пошила, поки ми вернемося з церкви. Та гляди: не зробиш, то й жива не будеш!

От пішла баба з дочкою до церкви, а дівчина швиденько витопила, обідати наварила, в хаті поприбирала, тоді побігла на леваду до верби та й каже:

— Вербо яра, відчинись! Ганна-панна йде.

Верба й відчинилась, а відтіля дівчата так і вилинули.

— Панно наша люба, панно наша мила, що скажеш робити?

— Треба з цього полотна, поки з церкви вийдуть, сорочку пошити... Та ще й дайте мені вбратися, — хочу до церкви поїхати.

Ті зараз кинулись, убрали її гарно-гарно, а на ніжки маленькі золоті черевички вбули. Тут і коні під'їхали, — сіла вона та й поїхала.

Як увійшла вона в церкву, так церкву й осіяла. Люди аж не стямляться з дива: «Чи воно князівна, чи королівна? Ще такої не бачили». А на той час князенко в церкві був. Як угледів її, то й очей уже не відведе від неї... Відправа кінчається, вона перша з церкви вийшла, сіла, поїхала. Під'їхала до верби, верба відчинилася, вона поскидала все з себе, знову наділа своє рам'я, пошиту сорочку взяла... Коні в вербу в'їхали, — зачинилася верба. А дівчина пішла в хату, сіла та й виглядає бабу з церкви.

Коли приходять.

— А що, наварила?

— Наварила.

— А сорочку пошила?

— Та й сорочка пошита.

Подивилась баба, нічого не сказала, тільки плечима здвинула.

— Давай обідати!

Посідали обідати та й почали розказувати, яку-то вони панночку бачили — як сонце, гарну, що аж князенко і молитись забув та на неї дивиться.

— А до кого вона підхожа? — питає дівчина. — Може, до мене?

Бабина дочка в сміх, а баба:

— Ач, нетіпаха, грубниця погана, до кого рівнятися здумала!

От діждали й другої неділі. Знову дід з бабою та з бабиною дочкою до церкви, а Ганнусі звеліла баба топити та й ще якусь роботу загадала. А вона впоралась швиденько та до верби.

— Вербо яра, відчинися! Ганна-панна йде!

Відчинилась верба, а з неї дівчата так і вилинули.

— Панно наша люба, панно наша мила, що скажеш робити?

Вона їм знову загадала до церкви, убралася, в золоті черевички вбулася, поїхала.

Коли князенко вже там... Вона як увійшла, то й церкву осіяла. Люди торопіють: «Яка краса! Хто ж це?» Ніхто не знає... А князенко й очей не зведе... Кінчається відправа, — вона перша вийшла, приїхала, пишне убрання поскидала, своє рамя наділа, сіла та й дожидає.

Поприходили з церкви, посідали обідати, розказують за ту панну.

— Князенко гарний, а вона ще краща.

— А, може, вона до мене підхожа? — Ганна питається.

Бабина дочка регочеться, а баба трохи не побила дівчини... Не знає вже, що б їй і робила, — так зненавиділа.

А князенко тим часом усе довідується: хто та панна? Ніхто не знає. Радились, радились, як би його дізнатись. От один хлопець і каже:

— А я знаю, як довідатися.

— А як? — питається князенко.

— На тому місці, де вона стає, смоли підлити, — черевички й попристають.

Так і зробили. Приїхала Ганна-панна на третю неділю до

церкви, стала... А ті вже — князенко з панами — так її пильнують, так пильнують... Кінчається відправа, хоче вона йти, — не рушить з місця. Рвонулася вона, — таки зірвалася, а один черевичок і залишився. Утекла вона додому, приїхала, убралася знов у своє рамя та й сидить.

Приходять із церкви, як стали розказувати!..

— Такий, — кажуть, — маленький черевичок, що й ноги такої нема, щоб на неї прийшовся.

— А, може, на мою прийдеться? — питає дівчина.

Баба як розлютується, як почали її лаяти вдвох із дочкою:

— Та ти нетіпаха! Та ти грубниця, тільки в попелі гребешся, ноги, як ті колоди, а до кого рівняється!

Побила її баба та й з хати прогнала.

А князенко геть скрізь розпитується: хто золотий черевичок загубив? Ні, ніхто не знає. Що його робити? А той парубок та й каже знову князенкові:

— А я знаю, як її знайти.

— А як? — питає князенко. — Кажи!

— Послати скрізь міряти той черевичок: на чію ногу прийдеться, то то й вона.

— Ту я й за дружину візьму! — вирішив князенко.

От так і зробили. Пішли ті двораки князенкові міряти. Пішли спершу по князях, тоді по панах... Як-то всім дівчатам хотілося, щоб черевичок прийшовся та князенкові за жінку бути! Ні, не приходить!.. Пішли тоді по купцях — ні! По міщанах — ні!.. Треба йти по мужиках. Пішли.

Ходять, та міряють, та й міряють, — нема! От заходять і в ту хату, де дідова й бабина дочки були. А баба ще здалека їх побачила, що йдуть, та на свою дочку:

— Мий, доню, швидше ніжки, бо йдуть черевичок міряти!

А на дідову:

— А ти, нечупаро, задрипанко, грубнице погана, геть мені зараз на піч, — щоб і не видно тебе було!

Та й загнала її.

Прийшли ті.

— Здорові!

— Доброго здоров'я!

— Чи є у вас дівчата?

— Та є в мене дочка, — каже баба. — Доню, доню, біжи сюди, давай ніжку, — золотий черевичок міряти! От люба дитина, — ніжки біленькі!.. — Почали міряти — ні, не приходитьсь. — Та ти дужченько, доню, стромляй ніжку, — вона влізе!

Стромляла, стромляла, — де там!..

А дідова дочка дивиться з печі.

— А то ж яка дівчина у вас на печі? — питають.

— Та то ледащиця, грубниця, нетіпаха!.. — говорить баба та на дівчину: — Ти чого вилізла, задрипо, сказано тобі — сидіти там!

— Ні, бабо, хай вона сюди йде. А злазь, дівчино!

Злізла вона, стали черевичок міряти, — враз так і прийшовсь.

— Ну, бабо, — кажуть двораки, — ми цю дівчину візьмемо у вас.

— Оце лихо! Де ж таки видано, щоб таке опудало та князенкові за дружину було! Чи то ж годиться?! Я не пущу!

— Ні, бабо, таки візьмемо!

Баба верещить: та вона така, та вона сяка!.. Та вона з попелу не вилазить, та на ній сорочки ніколи білої нема...

Ті й не слухають.

А дівчина каже:

— Стривайте трохи, — підү приберуся!

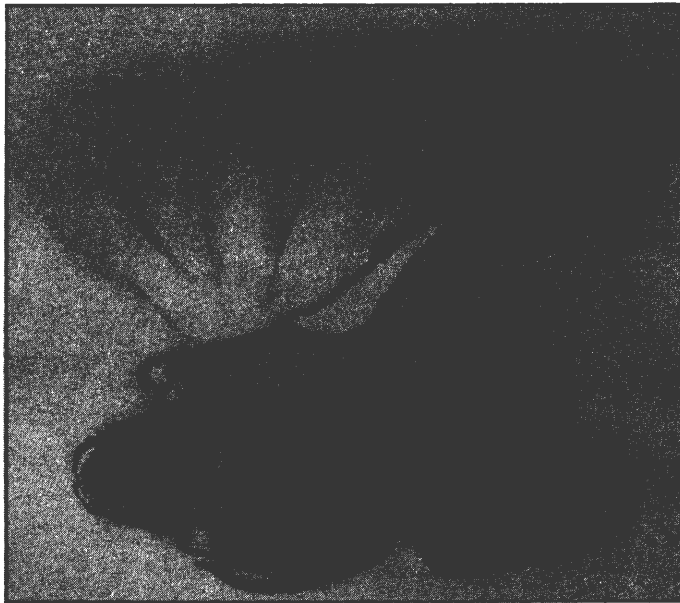
Вийшла на леваду:

— Вербо яра, відчинися! Ганна-панна йде!

Як відчинилася верба, а ті дівчата так і вилинули... Убралася вона; як увійшла в хату, — і хату осіяла... Так усі й поторопіли...

— Дайте ж, — каже, — обую й другий черевичок...

Посідали, поїхали... Швидко й весілля відбули... А верба з криничкою пішла в землю та й знов у князенковому дворі вийшла.

ДІДОВА ДОЧКА Й БАБИНА ДОЧКА

Був собі дід та баба і мали собі дочку. Ото чи довго пожила баба, чи ні — та й здумала вмерти. А як умирала, то своєму чоловікові казала:

— Як умру, чоловіче, а ти будеш женитися, то гляди — не бери тої вдови, що біля нас живе з дочкою, бо вона тобі буде жінкою, а нашій дитині не буде матір'ю!

— Добре, — відказав чоловік, — не буду брати не то її, а й ніякої, — і женитися не буду.

Поховав дід бабу і похорон відправив та й живе собі сам. А трохи згодом ішов раз селом та й зайшов до тієї вдови, що жінка не веліла її брати. Чоловік казав: не буду женитися ні

з якою, а то й забув, що сказав, і забіг, побалакав і удову до себе запросив. Тоді вдова з великих радощів сказала:

— Я вже давно цього ждала!

Усю худобу забрала і до діда жити з дочкою помандрувала.

Ото живуть усі вкупі — дідова дочка й бабина. Дуже баба не любила дідової дочки: сказано, як мачуха, — усе гризе голову. Та й діти між собою часто сваряться, надто бабина дочка: звичайно, як зведенята, — у них ніколи ласки нема.

Оце було як підуть на досвітки, то дідова дочка пряде, а бабина знай цілу ніч гуляє, і не раз так бувало, що, гарцюючи, і мички попалить. А йдуть додому вранці та дійдуть до перелазу, — бабина дочка й каже до дідової дочки:

— Дай, — каже, — мені починки, сестрице, я подержу, поки ти перелізеш.

— Добре, — каже, — сестрице, на!

От поки дідова дочка перелазить, а бабина дочка, узявши починки, побіжить додому і матері набреше, що дідова дочка цілу ніч гуляла і мички попалила.

— А я пряла і додому поспішала. Бачите, мамочко, яка вона ледача!

Дідова дочка прийде додому, а мачуха почне її бити і дідові виказувати:

— Твоя дитина ледащо — не хоче робити, а ти не хочеш учити!

Що вже не робила, як з неї мачуха не знущалась, а їй усе байдуже: робить собі мовчки. Дуже досадно було бабі з дочкою дивитися на неї, що дід її жалує, — і почали вдвох радитися, як би дідову дочку витурити з дому, щоб її не було.

Ото й почала баба дідові гризти голову:

— Твоя дитина ледащо — не хоче нічого робити, тільки все гуля та спить міцним сном. А ти ще й жалуєш, ти б лучче

ніж мав би жалувати її, то б найняв де-небудь, то, може, що й було б з неї!

— Де я найму її? — каже дід.

— Веди, куди хочеш, а щоб вона дома не була.

Докучила баба своїми словами дідові, аж до живих печінок допекла, бо щодня одно товкла: «Веди та й годі!» Нічого було робити дідові: треба вести, хоч і жалко.

Зібрались і пішли, і зайшли у великий ліс. Дочка дідові й каже:

— Верніться, тату, додому, я й сама піду, десь найду собі службу.

— Добре, — каже дід.

Попрощався і повернувся. А дівчина пішла собі.

Йде та йде дуже великим лісом. Коли стоїть яблунька, — така заросла бур'яном, що її й не видно, та й каже:

— Дівонько-голубонько, обчисти мене, обханюч мене, — я тобі у великій пригоді стану!

Дідова дочка закотила рукави, обполола, обханючила і пісочком обсипала. Яблунька подякувала, дівчина пішла далі.

Схотілось їй пити. Вона підійшла до криниці, а криничка їй говорить:

— Дівонько-голубонько, обчисти мене, обханюч мене, — я тобі у великій пригоді стану!

Дівчина обчистила, обханючила і пісочком обсипала. Криничка їй подякувала. Вона пішла далі.

Коли біжить така погана собака та й каже:

— Дівонько-голубонько, обчисти мене, обханюч мене, — я тобі у великій пригоді стану!

Дівчина заходилась, обчистила, обханючила, собака сказала: «Спасибі, дівонько!» Вона пішла далі.

Коли стоїть піч, і така облуплена, а біля неї глина лежить. Піч і каже:

— Дівонько-голубонько, обчисть мене, обмаж мене, — я тобі у великій пригоді стану.

Дівчина замісила глину, полізла у піч, обчистила, обмазала. Піч їй подякувала. Дівчина пішла далі.

Йде та йде, — зустрічає її жінка та й каже:

— Здорова була, дівчино!

Дівчина відказала їй:

— Добре здоров'я!

— Куди ти йдеш, дівчино? — спиталась жінка.

А дівчина й каже:

— Іду, тіточко, щоб де найнятися.

— Наймись у мене, — сказала жінка.

— Добре, — відказала дівчина, — наймусь.

— У мене, — каже жінка, — невелике діло, аби ти вміла зробити те, що я скажу.

— А чому ж не зумію? — каже дівчина. — Раз мені покажете, тітко, а вдруге і сама знатиму.

Прийшли додому, де та жінка жила. От жінка й каже:

— Ось що, дівчино: оце тобі казани, то ти рано й вечір нагрій окропу і вилий у корито, і борошенця туди всип, і замішай, — тільки гляди мені, щоб не гаряче було, тільки тепленьке. Та не бійся, що б не бачила, що б не чула. Стань на порозі, двічі свисни, то до тебе позлазяться гадюки, ящірки, жаби і всякий звір. Ти нагодуй їх, вони й поровлазяться, куди кому треба.

Дівчина сказала:

— Добре, тітко, так буду робити, як ви мене навчили.

Зараз увечері затопила піч, поставила окропу, нагріла трохи, повиливала в корито і борошенця туди всипала й замі-

шала. Стала на порозі, двічі свиснула, — як почали злазитись гадюки, ящірки, жаби і всякий звір, та кожне до корита, понаїдались усі та й порозлазились.

І так цілий рік дідова дочка там служила і робила те, що їй хазяйка казала. А як кінчився рік, то та жінка й каже дівчині:

— Ось що, дівчино: оце вже сьогодні рік, як ти в мене. Коли хочеш, то й другий будь, а не хочеш, то як хочеш: ти мені добре робила, спасибі тобі!

Дівчина подякувала хазяйці за хліб, сіль і за все та казала, що:

— Хочу додому, — спасибі вам, тітко!

Хазяйка каже їй:

— Піди ж вибери, якого хочеш, коня й воза.

А сама наготовила їй повнісіньку скриню всякого добра і дала їй і випроварила у ліс ту дівчину, тоді попрощалася. Сама вернулася додому, а дівчина поїхала собі.

Ото їде дідова дочка повз ту піч, що вона обмазала, коли гляне — аж повнісінька піч пирогів. Піч і каже:

— Дівонько-голубонько, на тобі оці пироги за те, що ти мене прибрала, — спасибі тобі!

Дівчина подякувала, і тільки що під'їхала, а пироги так і пороснули у возик. Піч заслонила, а дівчина поїхала далі.

Ото їде та їде, коли дивиться, — аж біжить собака і несе намисто добре, товсте, та гарне, та ще й шліфоване. Тільки прибігла до возика, та й каже:

— На тобі, дівонько-голубонько, за те, що ти мені у великій пригоді стала!

Дівчина взяла й подякувала і поїхала далі, радіючи.

От їде, і так їй схотілося пити! Подумала: «Заїду до тієї кринички, що я чистила, то, може, там нап'юсь». Заїхала, ди-

висься — повнісінька криничка води, аж через верх ллється, а біля неї стоїть золоте барильце й кухлик. І каже криничка:

— Напийсь і собі наberi барильце, та й кухлик візьми!

Стала та дівчина пити — аж це не вода, а вино, і таке добре, що й зроду такого не пила. Набрала повнісіньке барильце додому та й кухлика не забула і поїхала далі.

Коли стоїть яблунька — і така хороша, що не можна й сказати: на ній яблучка срібні та золоті, і рясно-рясно! Яблунька й каже:

— Дівонько-голубонько, на тобі ці яблучка за те, що ти мене обчистила, обханючила.

Дівчина сказала : «Спасибі!» та під'їхала під яблуньку, а яблучка так і пороснули у возик.

Приїхала та дівчина додому та й гукає:

— Ідіть, тату, забирайте добро!

Вийшов дід із хати, дивиться, аж дочка його. Він зрадів, побіг до неї та й каже:

— Де ж ти, дочко, була?

— Служила, тату, — каже дочка. — Зносьте добро!

А добра ж то — повнісінький віз, іще й намісто товсте! Стали зносити — то-то гарне, а то ще краще!

Побачила баба, що стільки дідова дочка навезла усякої всячини, і напалася на діда:

— Веди та й веди і мою дитину, куди свою водив!

Ото як докучила дідові, щодня це кажучи, — сказано, заздрість бабу взяла, — то він сказав:

— Нехай убирається, поведу.

Попрощались і пішли дід з бабиною дочкою. Зайшли у ліс. Дід і каже:

— Іди ти, дочко, а я повернусь додому.

— Добре, — відказала бабина дочка.

І розійшлися: дівчина у ліс пішла, а батько додому.

Іде бабина дочка великим лісом, коли стоїть яблунька та й каже:

— Дівонько-голубонько, обчисть мене, обханюч мене, то я тобі у великій пригоді стану!

Дівчина відказала:

— Оце чорт не видав, буду руки каляти. Ніколи мені!

Іде бабина дочка далі, коли стоїть криничка, така зарощена, та й каже:

— Дівонько-голубонько, обчисть мене, обханюч мене, я тобі у великій пригоді стану!

— Оце лиха година розносила вас із своїм чистінням! Мені треба йти скоренько, — сказала та дівчина та й пішла далі.

Іде повз ту піч, а піч і каже:

— Дівонько-голубонько, обмаж мене, обханюч мене, я тобі у великій пригоді стану!

— Та нехай тебе лиха година маже, не я буду мазатися! — сказала бабина дочка, дуже розсердилась і пішла далі.

Коли біжить собака — така погана, що гидко й глянути, та:

— Дівонько-голубонько, обчисть мене, обханюч мене, — я тобі у великій пригоді стану!

Дівчина поглянула та й каже:

— Оце бісів батько тебе не видав, така погана, а щоб я коло тебе руки каляла... А щоб ти не діждала! — І пішла бабина дочка далі, лаючи.

Зустрічає її та сама жінка, що дідова дочка у неї служила, та й каже:

— Здорова була, дівчино!

Дівчина відказала:

— Доброго здоров'я, тітко!

— Куди ти йдеш? — спитала жінка.

А бабина дочка й каже:

— Та йду, тіточко, щоб де найнятися.

А жінка каже:

— Наймись у мене, дівчино!

— Добре, тітко, — каже дівчина. — А яке ж у вас діло?

— Та в мене діло невелике, дочко, аби ти зуміла робити, — сказала жінка.

— А чому не зумію, — сказала дівчина. — Ви мені раз розкажете, а вдруге сама знатиму.

— Ось що, дівчино, — каже жінка, — яка твоя робота: оце тобі казани, — рано й вечір нагрій окропи, та не гарячі, — щоб тільки тепленькі; вилий у корито, замішай борошном, тоді стань на порозі, двічі свисни, — тільки не бійся, — то до тебе позлазяться всякі звірі і гадини, і жаби, та наїдяться і порозлазяться, куди кому треба. А що, зумієш так зробити, дівчино?

— Зумію, — відказала дівчина.

Поторгувались, а ввечері бабина дочка затопила піч, поставила окропи, а як закипіли казани у ключ, — мов грім заgrimів, бо казани великі були. Тоді дівчина набрала борошна мірку і всипала туди та й замішала не пійло, а лемішку, та й висипала у корито. Сама стала на порозі, свиснула двічі... Прилізли гадюки, жаби, ящірки і всякий звір. Ото кожне до корита — та ухватить та й вивернеться. І так усі чисто попеклись.

Тоді бабина дочка бачить, що всі понаїдались і повивертались та не встають, та пішла до хазяйки й каже:

— Що це у вас, тітко, така чудна скотина, що наїлись, та полягали, та й не встають?

— Як не встають? — крикнула хазяйка з ляку, та стрімголов на двір...

Побачила, що неживі, ухватила за голову та в крик:

— Що ти наробила! Ти їх попекла!

І лаяла, і плакала, та нічого не допомогло. Потім посклала печеню в скриню і замкнула. А як скінчився бабиній дочці рік, то вона ганчірками пригнітила і дала коня шолудивого, воза поламаного, поставила скриню з гадюками печеними і випроварила дівчину в ліс.

Поїхала бабина дочка додому та й не знає, що матері везе. Їде бабина дочка, радіючи, що в неї буде те, що в дідової дочки є.

Доїздить до тієї кринички, і дуже їй схотілося пити. Дивиться — як на те ж криничка: вода так і ллється. Вона туди стрімголов кинулась, а криничка закрилась та й каже:

— Е, дівонько-голубонько, не хотіла в пригоді стати — мене причепурити, то не будеш і води пити!

Заплакала дівчина та й поїхала далі.

Доїздить до яблуньки, а на ній так рясно яблук, що ніде курці клюнути, та такі гарні — срібні та золоті. Дівчина каже собі: «Піду, хоч яблучок струшу, матері гостинця повезу». Тільки що підійшла, а яблучка — скік угору, аж на вершок. Яблунька й каже:

— Е, дівонько-голубонько, не хотіла мене прибрати — не будеш з мене яблучок зривати!

Заплакала бабина дочка та й поїхала далі.

Коли дивиться — аж біжить собака і несе на шиї разок намиста доброго, ще й шліфованого. Кинулась дівчина за тією собакою, щоб відняти намисто, а собака й каже:

— Е, дівонько-голубонько, не хотіла мені у пригоді стати, — не будеш від мене намиста брати!

Та й побігла собі. А бабина дочка заплакала та й поїхала додому.

Приїхала у двір до батька та й гукає:

— Ідіть, тату, заберіть речі!

Дід і баба вибігли з хати, дивляться, — аж дочка прийхала. Дуже обоє зраділи, ухватили її в хату, унесли й скриню. Ото як відчинять, подивляться, — аж там самі жаби, гадюки! Вони в крик:

— Дочко, що це таке? — І полякались обоє.

Тоді бабина дочка стала розказувати, що їй було, а баба з дідом слухають. А як розказала вона все те, то баба сказала жалуючи:

— Мабуть, твоя така доля, що куди не підеш, то золоті верби ростуть! Сиди лучче дома та не рипайся, бо та добра привезла, а ти гадюк! Іще добре, що хоч жива прийшла.

Отак вони собі живуть і хліб жують. А я там була, мед-вино пила, по бороді текло, а в роті не було. Їромислом сіно возять, оберемком водуносять, а хазяїн на всю губу! Дідова дочка пішла заміж, а бабина й досі дівує.

ЦАРІВНА-ЖАБА

Де-не-десь, у деякімсь царстві, жив собі цар та цариця, а в них — три сини, як соколи. От дійшли вже ті сини до зросту, — такі парубки стали, що ні здумати, ні згадати, хіба в казці сказати! Дійшли літ, — час їм женитися. Цар, порадившись гарненько з царицею, покликав синів та й каже:

— Сини мої, соколи мої! Дійшли ви літ, — час уже вам подружжя шукати.

— Час, — кажуть, — таточку, час!

— Забирайте ж, — каже, — діти, сагайдаки срібні, накладите стрілочки мідяні й пускайте в чужі землі далекі: хто до кого влучить у двір, там тому й молоду брати.

От вони повиходили, понатягали луки — та й ну стріляти. Старший стрельнув, — загула стріла попід небесами та й упала аж у іншому царстві, в царя в садочку. Царівна на той час проходжувалась, підняла стрілку, любується. Прийшла до батька, хвалиться:

— Яку я, таточку, гарну стрілку знайшла!

— Не віддавай же, — каже цар, — її нікому, тільки віддай тому, хто тебе за дружину візьме!

Коли так: через який там час приїздить старший царенко, просить у неї стрілку.

— Не дам, — каже, — цієї стрілки нікому, тільки віддам тому, хто мене за дружину візьме.

— Я, — каже царенко, — тебе візьму.

Намовились. Поїхав він.

Середульший царенко стрельнув, — звилась стріла нижче від хмари, вище від лісу та й упала у князівський двір. Князівна на той час на рундучку сиділа, побачила, підняла стрілку і понесла до батька:

— Яку я, таточку, гарну стрілку знайшла!

— Не віддавай же її, — каже князь, — нікому, тільки хіба віддай тому, хто тебе за дружину візьме.

От приїздить і другий царенко, середульший, просить стрілку. Вона відказала так, як і та. І цей каже:

— Я тебе візьму.

Погодились. Поїхав.

Приходиться найменшому стріляти. Іван-царенко, — його звали Іваном-царенком, — як стрельне, — загула стріла ні високо ні низько — вище хат, та й упала ні далеко ні

близько — коло села в болоті. На купині сиділа жаба і взяла ту стрілку. Приходить Іван-царенко, просить:

— Верни мою стрілку!

— Не дам я, — каже жаба, — цієї стрілки нікому, тільки віддам тому, хто мене за дружину візьме.

Іван-царенко подумав: «Як-таки його зелену жабу за дружину брати?» Постояв над болотом, пожурився, пішов додому, плачучи.

От уже їм час до батька йти, казати: хто яку собі молоду найшов. Ті ж два — старший і підстарший — такі раді! А Іван-царенко іде та й плаче. Батько питає в них:

— Ну, розкажіть же, сини мої, соколи мої, яких ви мені невісток понаходили?

От старший каже:

— Я, татку, найшов царівну.

Підстарший:

— Я — князівну.

А Іван-царенко стоїть та й слова не вимовить: так плаче, так плаче!..

— А ти чого, Іване-царенку, плачеш?

— Як же, — каже, — мені не плакати, що у братів жінки, як жінки, а мені доведеться з болота зелену жабу брати... Чи вона мені рівня?

— Бери, — каже цар, — така вже, видно, твоя доля!

От і подружилися царенки: старший узяв царівну, середульший — князівну, а Іван-царенко — зелену жабу з болота. От вони подружились та й живуть собі. А це якось цар забажав: яка з невісток уміє краще рушники ткати. Загадує: «Щоб на завтра, на ранок, рушники виткали і принесли показати: яка з них краща ткаля?»

Іван-царенко йде додому та й плаче, а жаба вилізла назустріч, питає:

— Іване-царенку, чого ти плачеш?

— Та як же мені не плакати, що так і так: загадав наш батько, щоб на завтра, на ранок, кожна невістка йому рушник виткала.

— Не плач! Усе гаразд буде. Лягай та спи!

Він ліг, заснув, вона взяла, кожушок жаб'ячий з себе скинула, вийшла на двір, гукнула, свиснула — тут де не взялись дівчата-служниці, виткали рушники, гарно орлів понашивали і віддали їй. Вона взяла, поклала біля Івана-царенка, знову кожушок наділа — і стала такою жабою, як і була.

Прокидається Іван-царенко, — аж такі рушники, що він ще й не бачив таких зроду! Він зрадив, поніс до царя. Батько йому дякує за рушники дуже. Тих же рушники — так собі, простенькі, цар на кухні повіддавав, а жабині в себе в кімнаті почепив.

От батько знов загадує, щоб невістки напекли гречаників і принесли йому: хто краще пече? Іван-царенко йде додому та й знову плаче. Жаба вилізла проти нього, квакає:

— Іване-царенку, чого ти плачеш?

— Як же мені не плакати: загадав батько гречаники пекти, а ти не вмієш!

— Не плач, напечемо! Лягай та спи!

Він ліг, заснув. А ті дві невістки пішли під вікно, дивляться, як вона буде робити. От вона взяла, ріденько вчинила, ріденько підбила, ріденько й замісила; потім полізла на піч, пробила дірку, вилила туди, — гречаники так і розпливлись по черені... Ті невістки швидше додому та й собі так робити. Напекли таких гречаників, що хіба тільки собакам повикидати. А вона, як ті пішли, кожушок — з себе, вийшла на двір,

гукнула, свиснула — тут де взялись дівчата-служниці. Вона їм загадала, щоб до світу були гречаники! Ті незабаром принесли їй гречаники — як сонце, такі гарні! Вона взяла, положила коло Івана-царенка, а сама козушок на себе — і знов стала такою зеленою жабою, як і була.

Іван-царенко прокидається, бачить — біля нього гречаники, як перемиті. Він зрадів, поніс до царя. Батько йому дуже вдячний. Тих же невісток гречаники собакам повіддавав, а ці звелів до страви подавати.

От знов загадав цар своїм синам, щоб у такий і в такий день «були до мене з жінками на бенкет». Ті ж, старші брати, радіють, а Іван-царенко йде додому, похнюпивши голову, та й плаче. Жаба вилізла назустріч, питає:

— Іване-царенку, чого ти плачеш?

— Як же мені не плакати, що батько загадав нам із жінками на бенкет приїхати. Як же я тебе повезу?

— Не плач, — каже, — лягай та спи, якимось поїдемо.

Він ліг, заснув. От діждали того дня, що бенкет. Іван-царенко знову зажурився.

— Не журись, Іване-царенку, — каже йому жаба, — їдь попереду сам! А як стане дощик накрапати, то знай, що твоя жінка дощовою росою вмивається; а як блискавка заблискає, — то твоя жінка в дороге убрання вбирається; а як загримить, — то вже їде.

Іван-царенко убрався, сів і поїхав.

Приїздить, аж старші брати з своїми жінками вже там. Самі повбирані гарно, а жінки у золоті, в оксамиті, у намистах дуже дорогих... Брати стали з нього сміятися:

— Що ж ти, брате, сам приїхав? Ти б її хоч у хустку зав'язав та привіз...

— Не смійтесь, — каже, — потім приїде...

Коли це став дощик накрапати, Іван-царенко каже:
— Це моя жіночка люба дощовою росою вмивається!

Брати сміються з нього.

— Чи ти, — кажуть, — здурів, що таке торочиш?

Коли це блискавка блиснула, Іван-царенко й каже:

— Це моя жіночка в дороге убрання прибирається!

Брати тільки плечима здвигають: був брат такий, як і треба, а то й здурів.

Коли це як зашумить, як загромотить грім, аж палац затрусився, а царенко й каже:

— Оце ж уже моя голубонька їде!

Коли так, приїхав під рундук берлин, запряжений шестерома кіньми. Коні — як змії! Вийшла вона з берлина... Аж поторопіли всі — така гарна!

От посідали обідати. І цар, і цариця, і обидва старші брати не надивляться на неї: сказано — така гарна, така гарна, що й сказати не можна! Обідають. Та вона оце шматочок у рот, шматочок у рукав, ложку в рот, ложку в рукав. А ті невістки дивляться на неї та й собі: ложку в рот, ложку в рукав, шматочок у рот, шматочок у рукав.

Пообідали, вийшли в двір. Почали музики грати. Батько став запрошувати в танець. Ті невістки не хочуть: «Нехай вона танцює!» От вона як пішла з Іваном-царенком у танець, як зачала танцювати, то й землі не черкнеться — легко та гарно! А це: махнула правим рукавцем, що шматочки кидала, — став сад, у тому саду стовп і по тому стовпу кіт ходить: догори йде — пісні співає, а донизу йде, — казки каже. Танцювала, танцювала, далі махнула й лівим рукавцем — у тім саду стала річка, а на річці лебеді плавають. Усі так дивуються тим дивам, як малі діти. Потанцювала вона, сіла спочивати. І ті невістки пішли у танець. Танцюють, та як махнули правим

рукавцем — кістки вилетіли та просто цареві в лоб. Махнули лівим — цареві очі позабризували.

— Годі, годі, ви мені очі повибиваєте!

Вони й перестали. Посідали на призьбі всі. Музика грає, двораки царські вже танцюють.

А Іван-царенко дивиться на жінку та й собі дивується: як з такої зеленої жаби та зробилась така гарна молодичка, що й очей не відірвеш! Наказав дати собі коня, махнув додому довідатися, де вона все те понабирала. Приїздить, пішов у світлицю, де вона спить, — аж там лежить жаб'ячий тулубець. У грубі топилося, — він той тулубець у вогонь, — тільки димок пішов... Він тоді знову вертається до царя, — саме поспів на вечерю. Довго вони ще там гуляли, перед світом уже пороз'їздилися. Поїхав і Іван-царенко з своєю жінкою.

Приїздять додому, вона ввійшла в світлицю, огляділася, — аж кожушка й нема... Шукала-шукала...

— Чи ти, — питає, — Іване-царенку, не бачив моєї одежі?

— Якої?

— Тут, — каже, — я кожушок скинула.

— Я, — каже Іван-царенко, — спалив!

— Ох, що ж ти наробив мені, Іване! Якби ти не займав, то я б вічно була твоя, а тепер доведеться нам розлучитися, може й навіки...

Плакала-плакала, кривавими слізьми плакала, а далі:

— Прощай! Шукай мене в тридесятім царстві, у баб-яги, костяної ноги!

Махнула рученьками, перекинулася зозулею. Вікно було відчинене — полинула...

Довго Іван-царенко побивався за жінкою, довго плакав гірко, розпитувався: що йому робити? Ніхто нічого не радив.

От він узяв лучок срібний, набрав у торбину хліба, тикву почепив через плече, — пішов шукати.

Іде та й іде, коли зустрічає його дід, такий, як молоко, сивий, і питає:

— Здоров, Іване-царенку! Куди йдеш?

— Іду, — каже, — дідусю, світ за очі шукати своєї жінки: вона десь у тридесятім царстві, у баби-яги, костяної ноги. Іду, та й не знаю куди... Чи ви, дідусю, не знаєте, де вона живе?

— Чому, — каже, — не знати? Знаю.

— Скажіть, будь ласка, дідусю, й мені!

— Е, що тобі, сину, казати: кажи не кажи, — не потрапиш!

— Потраплю не потраплю, скажіть: я вам увесь вік дякуватиму!

— Ну, коли вже, — каже, — тобі так треба, то от тобі клубочок, пусти його — куди він буде котитися, туди й ти за ним іди: саме дійдеш аж до баби-яги, костяної ноги.

Іван-царенко подякував дідові за клубочок, узяв, пустив. Клубочок покотився, а він пішов.

Іде та й іде таким густим лісом, що аж темно. Зустрічається йому ведмідь. Він наложив мідяну стрілу на срібний лучок — хотів стріляти. Ведмідь йому й каже:

— Іване-царенку, не бий мене: я тобі у великій пригоді стану!

Він пожалів його — не вбив.

Іде далі, вийшов на край лісу, — сидить сокіл на дереві. Він наложив мідяну стрілу на срібний лучок, хотів стріляти. Сокіл йому й каже:

— Іване-царенку, не бий мене! Я тобі у великій пригоді стану.

Він пожалів його, — не вбив.

Іде та й іде, клубочок попереду котиться, а він позаду йде

за ним та й дійшов до синього моря. І бачить: на березі лежить щука зубата, без води пропадає на сонці. Він хотів її взяти з'їсти, а вона і просить:

— Іване-царенку, не їж мене, кинь краще в море, я тобі за те у великій пригоді стану!

Він її вкинув у море, пішов далі.

От і зайшов він у тридесяте царство. Аж стоїть хатка на курячій ніжці, очеретом підперта, а то б розвалилася... Він увійшов у ту хатку — аж на печі лежить баба-яга, костяна нога, ноги на піч відкидала, голову на комин поклала.

— Здоров був, Іване-царенку! Чи по волі, чи по неволі? Чи сам від кого ховаєшся, чи кого шукаєш?

— Ні, — каже, — бабусю, не ховаюся, а шукаю свою жінку коху — жабу зелену.

— Знаю, знаю! — каже баба-яга.

— Де ж вона, бабусю? Скажіть мені!

— У мого братика за наймичку служить.

От він як узяв просити, щоб сказала, де її брат живе, вона й каже:

— Там на морі є острів, там його й хата. Тільки гляди, щоб тобі лишенька там не було: ти її як побачиш, то хапай швидше та й тікай з нею, не оглядаючись.

От він подякував бабі-язі, пішов.

Іде та йде, дійшов до моря, глянув — море, і кінця йому не видно; і де той острів, хто його зна!.. От він ходить понад морем, голову похнюпивши, журиться. А це впливає щука:

— Іване-царенку, чого ти журишся?

— Так, — каже, — і так: на морі є острів, та ніяк не можу дістатись.

— Не журись! — каже.

Ударила хвостом об воду — став такий міст, що й у царя

нема такого: палі срібні, поручні золоті, а поміст склом настелений, — як ідеш, так мов у дзеркалі. Іван-царенко і пішов тим мостом та й дійшов аж на острів.

Дійшов на острів, аж там такий ліс густий, що ні пройти, ні просунутися, та темний-темний... Іван-царевич ходить попід тим лісом та й плаче, ходить та й плаче. А тут уже й хліба не стало — нічого їсти. От він сів на піску та й зажурився: «Пропав!» думає. Коли це біжить заєць повз нього. Тут де не взявся сокіл, ударив зайця, убив. Іван-царенко взяв того зайця, оббілував, витер огню дерево об дерево, спік на шашлику, з'їв.

От наївся та й став думати: як його до палацу добитись? Знову ходить попід лісом, а ліс — сказано — просунутися не можна. Ходив, ходив, коли — зирк! — іде ведмідь.

— Здоров, Іване-царенку! Чого ти тут ходиш?

— Хочу, — каже, — як-небудь у палац дістатись, та не можна за лісом.

— Я тобі поможу!

Як узяв той ведмідь дуб'я трощити; такі дуби вергає, що по півтора обіймища! Вергав, вергав, аж утомився, — пішов, напився води, як зачав знову ламати!.. От-от стежечку проламає. Знову пішов, води напився, знову ламає. Проламав стежку аж до палацу. Пішов Іван-царенко.

Пішов Іван-царенко тією стежкою — аж серед лісу така гарна долина, а на тій долині скляний палац стоїть. Він туди пішов, у той палац. Відчинив одні двері, залізні, — нема нікого. Відчинив другі, срібні, — і там нема нікого; як відчинив треті — золоті, — аж там, за золотими дверима, сидить його жінка, мички миче — і така зажурена, що й дивитися на неї страшно. Як побачила Івана-царенка, так і впала йому на шию:

— Ти ж мій голубе сизий, як я за тобою скучила! Якби ще трохи-небагато, — може б ти мене більше й не побачив ніколи...

Аж плаче з радощів! А він-то вже не знає: чи на цім, чи на тім світі... Обнялись, гарненько поцілувалися, вона перекинулась зовулею, взяла його під крило — полетіли.

Прилетіли в його царство. Вона перекинулась знов людиною й каже:

— Це мій батенько мене прокляв і зміюці віддав аж на три роки на послуги. А тепер уже я свою покуту відбула!

Прийшли додому та стали гарно собі жити.

ТРЬОМ-СИН-БОРИС

Був собі чоловік та жінка, та й пішли вони на поле жати. Була в них маленька дитинка. Вони повісили її в колисці під лісом. Де не взявся орел, — украв ту дитинку та й поніс і положив у своє гніздо в тім же лісі. Жило там у лісі три брати. Вийшов один брат, слухає — щось кричить. Увійшов він у хату й каже:

— Брати! Щось кричить, людський голос чути. Ходімо пошукаємо!

Пішли, знайшли того хлопчика-дитинку і радяться утрьох, яке йому ім'я дати. «Нас три брати, даймо йому ім'я Трьом-син-Борис». Ну, взяли його до зросту, вигодували утрьох. Тоді він і каже їм:

— Я хочу, батьки, від вас іти.

Вони питають його:

— Що ж тобі дати за те, що ти у нас був?

— Не хочу, — каже, — нічого від вас, дайте мені лошатко.

— Що ж ти, сину, будеш робити з лошатком? Бери більше!

— Ні, — каже, — не хочу, дайте мені маленьке лоша!

— Ну, бери.

Він собі взяв і пішов. Іде лісом і дивиться, щось блищить. Треба поїхати — дізнатись.

— Ах, якби ти мене, лошатко, хоч трошки підвезло! — Він, бач, усе йшов, заморивсь, а лоша мале.

— Е, Трьом-син-Борисе, подожди ще хоч трошки, — відказало лоша. — Я тоді скажу, коли сідати на мене.

Дійшли до того, що блищало, аж то перо з Жар-птиці. От Трьом-син-Борис і каже:

— Візьму це перо.

— Ні, — каже лоша, — не бери, це не перо, а найперо: буде тобі за це перо велике лихо.

Але він таки взяв його. Дійшли до царського палацу — найнявся Трьом-син-Борис у царя конюхом. Там були такі коні, що ними тільки гній вивозять, — так йому наказали їх чистити. Він їх тим пером так розчистив, що вони аж сяють. Усі стали тому дивуватись, і ті коні, що цар ними їздив, стали цареві невгодні, а ті, що гній вивозили, стали царя возити.

Цар дуже полюбив Трьом-син-Бориса і став у нього допитуватись:

— Ти, — каже, — до коней щось знаєш, що вони стали гарні?

Став хлопець казати, що не знає нічого. Та інші конюхи стали підглядати за ним і доповіли цареві, що в нього в Жар-птиці перо.

— Він, — кажуть, — не тільки дістав з Жар-птиці перо, він може дістати й саму Жар-птицю.

От цар його й покликав до себе.

— Що, Трьом-син-Борисе, дістав ти з Жар-птиці перо?

— Дістав, — каже.

— Дістань же мені Жар-птицю. А як не дістанеш — мій меч, а тобі голова з плеч!

Іде Трьом-син-Борис до коня до свого та й плаче.

— Чого ти, Трьом-син-Борисе, плачеш? — питає лоша.

— Як мені не плакати, коли загадав цар загадку, що не можна ні мені, ні тобі відгадати.

— А що, — каже кінь, — я тобі казав: не бери з Жар-птиці пера, а ти не послухав мене. Ну, не журись. Підди скажи цареві, хай дасть четверть гороху та четверть горілки найпершої.

Він пішов і сказав цареві. Цар дав з радістю. Поїхав Трьом-син-Борис у чисте поле і викопав там яму глибоку — так йому порадив кінь. Дав йому цар чотири чоловіки на поміч. Насипав він у ту яму гороху і налив горілки. Прилетіла Жар-птиця, наїлась гороху і напилась горілки. Кінь і каже:

— Гляди, як нап'ється Жар-птиця, як перевернеться угору ніжками і як буде дрижати, — от тоді лови!

Він її так і накрив, а вона й кричить:

— Не тобі, Трьом-син-Борисе, малась, та тобі дісталась.

Приніс він її до царя, а цар такий радий, такий радий, що не знає, де й діти того Трьом-син-Бориса, де й посадити. Дуже щедро він його нагородив за це.

Скільки було людей у тім палаці, та нікого цар не полюбив, як його. От інші стали підкушувати Трьом-син-Бориса, зненавиділи його і стали казати цареві:

— Він міг не тільки Жар-птиці перо й Жар-птицю дістати, він може добути в морі прекрасну дівчину.

Покликав його цар до себе.

— Дістав ти, — каже, — з Жар-птиці перо, дістав і Жар-птицю, дістань же ти мені в морі прекрасну дівчину. А як не дістанеш — мій меч, а твоя голова з плеч!

Іде Трьом-син-Борис до коня й плаче, а кінь і питає його:

— Чого ти, Трьом-син-Борисе, плачеш?

— Як же мені не плакати, коли загадав цар загадку — таку, що ні мені, ні тобі не відгадати!

— Яку?

— Таку, щоб дістав у морі прекрасну дівчину.

— А що? Я тобі казав — не бери із Жар-птиці пера, бо буде тобі велике лихо. Ну, не журись! Піді скажи цареві, хай дасть тенета з дзеркалами, хай дасть тисячу платтів та ящик великий.

Пішов той до царя, цар і дав усе. Поїхав Трьом-син-Борис і повставляв дзеркала круг моря і плаття розвісив. От вийшла з моря Настася, прекрасна дівчина. Одівалась, одівалась у кожне плаття і в кожне дзеркало заглядала, сама собі дивувалась:

— Ах, яка ж я гарна!

Наділа останнє плаття. Тут і схопив її Трьом-син-Борис, а вона й крикнула.

— Ах, Трьом-син-Борисе, пусти мене із неволі на волю,

я тобі віддячу: дам тобі своє вінчальне кільце, і будеш ти з ним щасливий.

Він її не пустив. Порвала вона тоді на собі дванадцять разків намиста і кинула в море, а він привіз її у царський палац. Цар нагородив його знов і дуже радий був.

Стали йому знову всі дивуватись і заздрити, стали знов його підкушувати, що він може знати все, що в світі робиться, але цар нікого не слухає. Коли це Настася сказала Трьом-син-Борисові:

— Дістав ти Жар-птицю, дістав і мене, прекрасну дівчину. Дістань же тепер і моїх дванадцять разків намиста.

А цар каже:

— Як не дістанеш — мій меч, а твоя голова з плеч!

Він іде до коня і плаче. Кінь і питає:

— Чого ти, Трьом-син-Борисе, плачеш?

— Як мені не плакати? Загадав цар таку загадку, що ні мені, ні тобі не відгадати.

— Яку?

— Щоб дванадцять разків намиста, того, що Настася розірвала, з моря дістав.

— Піди ж, — каже, — скажи цареві, хай дасть сто бочок воловини і хай дає сто тисяч чоловік.

Цар дав. Кінь і каже:

— Гляди, як приїдеш до моря, — положи ту воловину круг моря, а як повилазять раки те м'ясо їсти, — хватай ти біленького: то їх цар. Вони будуть у тебе прохати його, а ти не давай, поки намиста не поприносять усього.

Він так і зробив. Тільки раки повилазили, він і захопив біленького. Раки плачуть, кланяються:

— Що вам треба, ми те й приставимо, тільки верніть!

Трьом-син-Борис і каже:

— Приставте мені намисто, у морі розсипане, тоді пущу.

Вони метнулись усі: де — одно, а де — двоє, так і познаходили все намисто. Він хотів пустити біленького, а кінь і кричить:

— Не пускай, ще нема однієї намистинки!

Раки як метнулись шукати, як метнулись, так йому і витягли щуку, а в тій щуці — намистина. Він розпоров щуку, знайшов намистину, пустив біленького рака.

Привіз Трьом-син-Борис намисто, дивуються всі. А Настася і сказала цареві:

— Пошліть його дізнатись до сонця: колись воно сходило рано та червоно, а тепер пізно та біло, так чого це воно так?

Іде Трьом-син-Борис до коня й плаче:

— Чого ти плачеш? — питає кінь. — Не журись. Уже не такі цар загадував загадки, та знали, що робити!

От і пішов він. Іде, коли стоять біля саду сторожі й питають його:

— Куди ти, Трьом-син-Борисе, йдеш?

— Іду, — каже, — до сонця дізнатись, чому колись воно сходило рано та червоно, а тепер пізно та біло.

— Нагадай же там, — кажуть, — і про нас, що колись цей сад родив та увесь світ кормив, а тепер самих сторожів не прокормить.

— Добре, нагадаю.

Іде він далі, коли стоять два солдати приковані і питають його:

— Куди, Трьом-син-Борисе, йдеш?

— Іду до сонця дізнатись, чому колись воно сходило рано та червоно, а тепер пізно та біло?

— Нагадай там про нас, доки ми будемо стояти приковані?

Іде-іде далі, коли на дубі жінка та чоловік пару голубів ловлять і питають його, куди йде. Він їм і сказав.

— Нагадай там, — кажуть, — і про нас: доки ми ловити-мемо цих голубів?

— Добре, нагадаю.

Іде-іде далеко, коли там стоїть шинкарка і переливає воду із колодязя в колодязь.

— Куди ти, Трьом-син-Борисе, йдеш?

Він сказав.

— Нагадай там і про мене, доки я переливатиму воду із колодязя в колодязь?

— Добре, нагадаю.

Іде-іде далі, коли там лежить кит-риба. По ній люди переїздять, і таку дорогу зробили, що всі ребра видно. Риба пити хоче, ніхто їй не дає, тільки ротом вона чавкає. От кит-риба й питає:

— Куди ти, Трьом-син-Борисе, йдеш?

Сказав він і їй.

— Нагадай там і про мене, доки через мене будуть люди ходити та їздити?

— Добре, нагадаю.

Пішов та й пішов далі, коли дивиться — стоїть хатка. Уже перед вечором дійшов він до тієї хатки. Увійшов у неї, а там баба, стара-стара, сонцева мати.

— Куди ти, — каже, — Трьом-син-Борисе, йдеш?

— Іду до сонця дізнаватись, колись воно сходило рано та червоно, а тепер пізно та біло.

— Я ж, — каже, — сину, його мати!

Він їй розказав:

— Бачив, я — каже, — солдатів на ланцюзі, бачив я і сад великий: колись родив, увесь світ кормив, а тепер і сторожів

не прокормить. Бачив я: чоловік та жінка голубів ловлять на дубі і ніяк не піймають. І бачив я: шинкарка з колодязя воду переливає, ніяк не переллє. Бачив я: кит-риба лежить, і через неї люди їздять, ходять, аж ребра видно, а води їй не дають.

Сонцева мати дала йому повечеряти. Прийшло сонце: вона заховала Трьом-син-Бориса. Полягали спати.

Встали вранці. От вона і каже сонцеві:

— Що мені, сину, снилося!

— А що, мамо?

— Снилось мені, що десь є сад великий, як родив, весь світ кормив, а тепер самих сторожів не прокормить.

— Еге, мамо, є великий сад, у ньому закопані розбійницькі гроші, тоді він почне родити знов, як викопають їх.

— І що мені, сину, ще снилось!

— А що, мамо?

— Десь стоять два солдати, ланцюгами приковані.

— Еге, є: якби вони ті гроші, що в саду закопані, пожертвували на бідних, то й пішли б по своїх місцях.

— І ще мені, синку, що снилось!

— А що?

— Десь є чоловік та жінка, пару голубів ловлять на дубі — і ніяк не піймають.

— Еге, ловитимуть, поки світ сонця: вони, як були молодими, пару дітей своїх загубили.

— І ще що мені, синку, снилось!

— Що?

— Десь є шинкарка, із колодязя в колодязь переливає воду, ніяк не переллє.

— Еге, є. Вона буде переливати, поки й світ сонця. Вона як була молодою, то кому переллє, а кому не доллє.

— І що мені ще синку, снилось!

— Що?

— Десь лежить кит-риба, і через неї люди їздять.

— Еге, і це є. Якби вона вихрякнула корабель з людьми, то пішла б на своє місце.

— І ще що мені, синку, снилось!

— Що, мамо?

— Що колись ти сходило рано та червоно, а тепер пізно та біло.

— Еге, і це було. Як була моя дівчина в морі, то вона вийде, і я засоромлюсь та й почервонію, то зійду рано й зайду червоно; а тепер нема моєї дівчини, то я зійду пізно і зайду біло.

От пішло сонце. Здивувалося, що таке мамі приснилось, що в світі робиться. Посписувало сонце усе те, що вона казала, й дало мамі своїй ту записку. Пішло воно, а мати дала по-снідати Трьом-син-Борисові і віддала йому ту записку.

Іде він назад. Лежить кит-риба:

— А що, нагадував?

— Нагадував, — каже. — Якби ти вихрякнула корабель, то пішла б на своє місце.

Тоді кит-риба як хрякнула, весь світ стрепенувся.

Іде він далі — стоїть шинкаря.

— А що, нагадував про мене?

— Нагадував. Та казало, що будеш переливати, поки світ сонця.

— Так я ж, — каже, — не буду й поспішатися.

Іде далі, коли стоїть чоловік і жінка, ловлять голубів.

— А що, нагадував про нас?

— Нагадував. Та казало, що будете ловити, поки світ сонця.

— Ну, ми не будемо й поспішатися, а то усе така думка, що от скоро піймаємо.

Іде, коли стоять ті два солдати і питають:

— А що, про нас нагадував?

— Нагадував. Та казало, як пожертвуєте на бідних ті гроші, що закопані у саду, то по своїх місцях підете.

Вони сказали, що пожертвують, зараз так і пішли.

— Іде далі. Сторожі питають:

— Чи нагадував?

— Нагадував. Та казало, як викопасте ті гроші розбійницькі, що тут закопані, то буде садок знов родити.

Вони викопали, і став садок родити.

Прийшов він додому, до царського палацу. Про все дізнався і цареві розказав, і записку ту дав, що сонце дало. Цар його нагородив, половину царства наділив йому, у себе залишив і, як з братом, з ним жив.

ЯЙЦЕ-РАЙЦЕ

Колись була птиця-жайворонок царем, а царицею — миша, і мали вони своє поле. Посіяли на тім полі пшеницю. Як уродила їм та пшениця — давай вони зерном ділитися. От одне зерно зайве було. Миша каже:

— Нехай мені буде!

А жайворонок каже:

— Нехай мені!

Думають вони: що тут робити? Пішли б позиватися, та немає старших за них: немає до кого йти позиватися. Потім миша каже:

— Ну, я лучче перекушу.

Цар на це діло згодився. Миша тільки взяла в зуби — та в нору й побігла. Тут цар-жайворонок збирає всіх птиць, щоб

звоювати царицю-мишу, а цариця-миша скликає всіх звірів, — і почали війну. Вийшли в ліс. Як звірі хочуть яку птицю розірвати, то вона швидше на дерево. Або птиця, літаючи, візьме бити звірів. Так билися цілий день, а потім увечері сіли всі спочивати. Коли цариця огляділась, — аж немає на війні комашні. Тоді вона звеліла, щоб конче була на вечір і комашня. Коли це приходить і комашня. Цариця й загадала їй, щоб вона вночі полізла на дерево і за одну ніч повідкушувала птиці пір'я коло крил.

На другий день, тільки що розвиднілось, цариця кричить: — Ану, вставайте битися!

Птиця, що підійметься, то й упаде на землю, а там її звір і розірве. І цариця перемогла царя.

А один орел бачить, що таке лихо скоїлось, сидить на дереві і не злітає. Коли йде стрілець і як націлиться в нього. А той орел так просить його:

— Не бий мене, голубчику, я тобі у великій пригоді стану! Стрілець удруге націливсь. Орел ще його просить:

— Візьми краще мене та вигодуй, то побачиш, в якій я тобі пригоді стану!

Стрілець ще наміривсь, утретє. Орел знов його почав просити:

— Ей, голубчику-братіку! Не бий мене та візьми до себе, — я тобі у великій пригоді стану!

Стрілець повірив йому. Поліз та зняв з дерева та й несе його додому. А орел йому каже:

— Принеси мене до своєї хати та годуй мене м'ясом доти, поки в мене крила повідрастають.

А в того чоловіка було дві корови, а третій бугай. Він зараз і зарізав йому одну корову. Орел ту корову за рік з'їв та й каже чоловікові:

— Пустим мене, я політаю: побачу, чи вже відросли крила.

Той чоловік і випустив його з хати. Орел літав, літав та й прилетів опівдні до того чоловіка, каже йому:

— Ще в мене мала сила, — заріж іще одну корову!

Чоловік послухав його та й зарізав. Орел із'їв її за рік. Там знову, — як полетів... Пролітав мало не цілий день, — увечері знову прилітає та й каже йому:

— Заріж іще й бугая!

Чоловік думає: «Що тут робити — чи зарізати, чи ні?» А потім каже:

— Більше пропало, — нехай і це пропадає!

Узяв та й зарізав йому бугая. Він як із'їв і того бугая, таки за рік, а потім як полетів, — то літав так високо — аж під хмарою. Коли це прилітає та й каже йому:

— Ну, спасибі тобі, чоловіче, вигодував мене, тепер сідай на мене.

Чоловік питається:

— Що з того буде?

А він йому каже:

— Сідай!

Цей і сів.

Орел його поніс аж у хмару, а потім і пустив його додолу. Чоловік летить додолу, — коли це орел, не давши йому долетіти до землі, підхопив його та й каже:

— А що, як тобі здавалось?

А чоловік йому каже:

— Так, наче я вже неживий був.

Тоді орел йому каже:

— Отак саме мені було, як ти на мене націлився. — Потім каже: — Сідай знов!

Тому чоловікові й не хотілось сідати на нього, — ну, нема

чого робити, — таки сів. Орел знов його як поніс, так аж у саму хмару, а звідтіль як скинув його з себе, — та підхопив його, так, може, два сажні від землі, та й питається:

— А що, як тобі здавалось?

Він йому каже:

— Так зовсім, наче вже кістки мої розсипались.

Тоді орел йому каже:

— Так само й мені було, як ти вдруге націлявсь. Ну, ще сідай.

Той сів.

Він як понесе його аж за хмару та звідтіль і пустив його додолу, та підхопив уже аж коло землі, та тоді питається:

— Як тобі здавалось, як ти летів на землю?

Він йому каже:

— Так, наче мене зовсім не було вже на світі.

Тоді орел йому каже:

— Отак же само мені було, як ти втретє націлявсь.

А потім каже:

— Ну, тепер уже ніхто нікому не винний: ні ти мені, ні я тобі. А тепер сідай на мене, та будемо летіти до моєї господи.

Летять та й летять, прилітають до його дядька. І орел каже чоловікові:

— Іди ж у хату, та як будуть питатися тебе: «Чи бачив нашого небожа?» то ти скажеш: «Як дасте яйце-райце, то й на вічі приведу».

Чоловік приходить у хату. Коли це йому кажуть:

— Чи по волі прийшов, чи по неволі?

А він їм каже:

— Добрий козак усе по волі ходить.

Вони його питаються:

— Чи не чув ти там за нашого небожа? Бо вже третє літо, як пішов на війну, — та ні чутки, ні звістки.

А він їм каже:

— Як дасте яйце-райце, то й на вічі приведу.

Вони йому кажуть:

— Лучче нам його ніколи не бачити, як віддати тобі яйце-райце.

Тоді він виходить із хати та й каже орлові:

— Казали так: лучче нам ніколи не бачити, як тобі віддати яйце-райце.

Орел йому каже:

— Летімо далі!

Летять та й летять, та й прилітають до його брата. Тут те саме говорив, що в його дядька, — і не дістав яйця-райця.

Прилітають до його батька, а орел каже чоловікові:

— Іди в хату, та як будуть питатися за мене, то скажеш, що бачив і на вічі приведу.

Увійходить він у хату, а вони йому кажуть:

— Чи по волі прийшов, чи по неволі?

Він їм каже:

— Добрий козак усе по волі ходить.

Вони його стали питатися:

— Чи не бачив нашого сина? Бо вже як немає — четверте літо: десь пішов на війну та, мабуть, убили його там.

А він їм каже:

— Я бачив, але як дасте яйце-райце, то я й на очі приведу.

Батько орлів каже йому:

— Нащо ж воно тобі? Лучче ми тобі дамо багато грошей.

Він каже:

— Я не хочу грошей, мені дайте яйце-райце.

— Піді ж приводь, — зараз тобі дамо!

Він уводить його в хату. Тоді його батьки так зраділи, а чоловікові дали яйце-райце і сказали:

— Тільки не розбивай ніде на дорозі. А як прийдеш додому, то погороди загороди великі, а тоді його і розіб'єш.

Він іде та й іде, та так схотілось пити йому... Коли це найшов криничку. Тільки що став пити воду, як ненароком об цебрину й розбив те яйце-райце. Як узяв же скот вернути з того яйця!.. Верне та верне. Гониться він за тим скотом, то що з того боку піджене, то цей з цього боку розійдеться... Кричить бідолаха: нічого сам не зробить! Коли це іде до нього змія та й каже йому:

— Що ти мені даси, чоловіче, як я тобі скот цей зажену в те яйце?

А він їй каже:

— А що тобі дати?

Вона йому каже:

— Даси те, що без тебе стало дома?

А він каже:

— Дам!

Вона йому гарненько загнала той скот у яйце, заліпила славно яйце й дала йому в руки.

Він приходить додому, аж там без нього син народився. Ударив він об поли руками:

— Це ж я тебе, сину, віддав змій!

Журяться вони з жінкою, а далі кажуть:

— Нема чого робити, — журбою не поможеш! Якось треба жити.

Погородив він загороди великі, розбив те яйце, випустив скот, — забагатів.

Живуть вони, аж поки син підріс. Хлопець і каже:

— Це ви мене, тату, віддали змій? Ну, дарма, якось буде!

Він зараз і пішов до змії.

Приходить до неї, а вона йому каже:

— Зроби мені три діла та й підеш собі додому. А як не зробиш, то я тебе з'їм!

А коло її хати був великий луг — тільки оком зглянути! Так вона йому каже:

— Щоб ти за одну ніч отой луг викорчував і щоб там і зорав і пшениці насіяв, ізжав її, в скирти поклав і щоб таки в ту ніч з тієї самої пшениці мені паляницю спік: поки я встану, щоб вона на столі лежала.

Він іде до ставка та й зажурився. А там близько був мурований стовп, і в тім стовпі була зміїна дочка замурована. Він приходить сюди та й плаче. А та дочка його питається:

— Чого ти плачеш?

А він каже:

— Як же мені не плакати, коли змія загадала таке, що я ніколи його не зроблю, а вона сказала, щоб за одну ніч.

Вона його питається:

— А що ж там?

Він їй і розказав. Вона йому каже:

— Як візьмеш мене за жінку, то я тобі все зроблю так, як вона казала.

Він каже:

— Добре!

Вона йому каже:

— Лягай же тепер спати, а завтра рано щоб устав, та понесеш їй паляницю.

От пішла до того луку та як свисне: той луг тріщить, лущить, — на тім місці ореться, пшениця віється... І до світу спекла паляницю, дала йому. Він приніс до змії в хату і положив на столі.

Змія прокидається, — вийшла в двір та й дивиться на той луг, що тільки сама стерня та скирти стоять. Тоді йому каже:

— Ну, справивсь! Гляди ж, щоб і друге діло зробив!

Та зараз йому й загадала:

— Щоб ти оту гору розкопав і щоб туди Дніпро йшов, а коло того Дніпра побудуй комори: щоб байдаки туди приста-вали й щоб ти ту пшеницю продав на байдаки. Як устану рано, то щоб це все було готове!

Він ізнов іде до того стовпа та й плаче. Та дівка його пи-тається:

— Чого ти плачеш?

Він їй розказав те все, що йому змія загадала. Так вона йому каже:

— Лягай спати тут, я це все пороблю.

А сама як свисне: так та гора розкопується, Дніпро туди йде, коло нього комори будуються... Тільки прийшла та збудила його, щоб він пшеницю видав купцям на байдаки з тих комор.

Змія встає та й дивиться, що все так зроблено, як вона йому загадала.

Тоді загадує йому втретє:

— Щоб ти цю ніч уловив золотого зайця й раненько щоб приніс мені в хату.

Він знов іде до того стовпа та й плаче. Дівка питається його:

— Що загадала?

Він каже:

— Загадала піймати золотого зайця.

Тоді вона каже:

— Оце вже не жарти: хто його знає, як його вловити! Од-наче ходім до тієї скелі.

Вона каже йому:

— Стань же ти над норою. Ти будеш ловити, а я піду та буду гонити з нори. І гляди ж, що тільки буде виходити з нори, — бери його, то золотий заєць!

Вона пішла та й жене. Коли це — вилазить з нори гадюка та й сичить. Він її і пустив. Дівчина виходить із нори та й питається його:

— А що, нічого не вилазило?

А він каже:

— Ба, ні, лізла гадюка, а я побоявся її, щоб не вкусила, та й пустив.

А вона йому каже:

— Ото самий заєць! Ну, гляди ж, — я ще піду. Та як буде хто виходити й буде тобі казати, що тут немає золотого зайця, то не вір, а держи його!

Полізла та й жене. Коли це виходить така стара баба та й питається того парубка.

— Чого ти, шину, тут шукаєш?

А він їй каже:

— Золотого зайця.

Вона йому каже:

— Де тут він ужався? Тут його нема!

Сказала це та й пішла. Коли виходить та дівчина та й питається його:

— А що, немає зайця? І ніщо не виходило?

Він каже:

— Ба ні, виходила баба стара та спиталась мене, чого я тут шукаю. А я сказав, що золотого зайця. А вона каже: тут його немає. То я її й пустив.

Тоді вона каже:

— Чом ти не держав? Ото самий заєць! Ну, тепер більше ніде його не піймаєш, хіба я перекинуся зайцем, а ти мене при-

несеш і положиш на стільці, — тільки не віддавай їй у руки, бо як віддаси, то вона пізнає і розірве і тебе, і мене.

Вона так і зробила: перекинулась золотим зайцем. Він узяв, приніс того зайця, положив його на стільці та й каже змії:

— Нате ж вам зайця, а я піду вже від вас.

Вона каже:

— Добре — йди!

Він пішов.

Змія тільки з хати, а заєць знову перекинувся дівчиною та за ним. Почали вони вдвох утікати. Біжать та й біжать. Коли це змія оглядиться, що то не заєць був, а її дочка — давай доганяти, щоб її розірвати. Та сама не побігла змія, а послала свого чоловіка. Він біжить за ними. Коли вони чують — аж стугонить земля... Тоді вона каже:

— Оце вже за нами біжить. Я перекинувсь пшеницею, а ти дідом та будеш стерегти мене. Та як буде питаться тебе: «Чи не бачив парубка й дівки, чи не йшли сюди?», то ти скажеш, що тоді йшли, як ця пшениця сіялась.

Коли змії летить та й питається того діда:

— Чи не бачив — не йшли сюди парубок з дівкою?

А він каже:

— Ба, йшли.

Той питається:

— Давно ж вони йшли?

Дід:

— Тоді, як оця пшениця сіялась.

Змії каже:

— Цю пшеницю вже пора косить, а їх учора не стало.

Та й вернувся назад. Зміїна дочка зробилась ізнов людиною, а той дід парубком, та давай утікати.

Прилітає змії додому. Змія його питається:

— А що, не догнав? І нікого не зустрічав по дорозі?

А він каже:

— Ба, ні! Зустрічав: дід стеріг пшеницю, а я його питавсь, чи не бачив — тут не йшли парубок із дівчиною? А він каже: «Ішли тоді, як оця пшениця сіялась», але ж та пшениця така, що пора косити. Так я й вернувсь.

Тоді змія йому каже:

— Чом ти того діда й ту пшеницю не розірвав? То вони самі. Біжи вдруге за ними, та щоб доконче розірвав!

Летить змій. Коли ті чують, що летить він ізнов — аж земля реве, — так вона каже:

— Ей, летить ізнов! Зроблюся я монастирем, таким старим, що от-от розвалиться, а ти — ченцем. Та як буде він тебе питатися: «Чи не бачив таких?», то скажеш: «Бачив тоді, як оцей монастир будувався».

Коли це летить змій та й питає цього ченця:

— Чи не бачив — не йшли тут парубок і дівка?

А він каже:

— Я бачив тоді, як оцей монастир роблено.

А змій каже йому:

— Їх учора не стало, а цей монастир уже років сто, як його роблено.

Сказав це та й вернувся назад.

Приходить додому та й розказує змії:

— Бачив одного ченця, коло монастиря ходив. Я його питався, то він сказав, що бігли тоді, як оцей монастир роблено. Але тому монастиреві уже років сто, а їх учора не стало.

Тоді вона йому каже:

— Чом ти не роздер того ченця і монастиря не розвалив? То ж вони! Тепер я сама побіжу, — ти ні до чого!

Побігла.

Хлопець і дівчина чують — аж земля реве і гаряча. Дівчина тоді каже йому:

— Ей, тепер ми пропали: уже сама біжить! Ну, я тебе зроблю річкою, а сама зроблюсь рибою-окунем.

Зробила.

Прибігає змія та й каже до тієї річки:

— А що, втекли?

Перекинулась зараз щукою, — давай гонитися за тією рибою. Що хоче вхопити, то окунь повернеться своїм пір'ям гострим до неї, і вона не може взяти його. Гонилась, гонилась, — так-таки не вловила та надумала воду випити. Стала пити. Пила-пила, напилась багато та лопнула.

Тоді дівка, що була рибою, каже парубкові, що був річкою.

— Тепер нам уже нічого боятись! Ходімо до твоєї господи! Ти підеш у хату, та гляди, усіх поцілуєш, тільки дядькової дитини не цілуй, бо як поцілуєш ту дитину, то забудеш за мене. А я наймусь у цім селі в кого-небудь.

Він прийшов у хату, з усіма поздоровкався та й думає собі: «Як же мені не поздоровкаться з дядьковою дитиною? Та вони ж подумають щось погане про мене». Поцілував і дитину дядькову. Як поцілував, — так і забув за ту дівчину.

Побув півроку та задумав жениться. Йому нарадили одну гарну дівчину, щоб він її брав. Він за цю й забув, що його вирятувала від змії, з іншою заручився.

От перед весіллям, так увечері, кличуть на шишки молодиць. Прикликали і ту дівчину, що він з нею втікав, — хоч її й ніхто не знав. Стали бгати шишки. Та дівчина зліпила із тіста голуба й голубку та й пустила додолу, — вони стали живі. Голубка й почала говорити до голуба:

— А ти забувсь, як я за тебе луг викорчувала й там пше-

ницю сіяла, а з тієї пшениці паляницю спекла, щоб ти до змії відніс?

А голуб каже:

— Забув, забув!

Потім знов вона каже:

— А ти забувсь, як я за тебе гору розкопувала і туди Дніпро пустила, щоб байдаки ходили до комор і щоб пшеницю ту продавав на байдаки?

А він каже:

— Забув, забув!

Потім знов голубка каже:

— А ти забув, як ми ходили вдвох за золотим зайцем? Ти й за мене забув?

А голуб каже:

— Забув, забув!

Тоді парубок і згадав за ту дівчину, що голуби поробила. Та з нею і оженивсь. І тепер так живе добре.

КОСТИНИН СИН

Десь-не-десь, в деякімсь царстві та поспорив змій з царем. Як поспорив, та й покрав з неба і сонце, і місяць, і усі зірки та й поховав у себе у підземному царстві. Журиться цар, та ніде не знайде такого багатиря, щоб те все назад у змія відвоював.

А в тому царстві був чоловік Костин, та було у нього три сини, багатирі. Усі багатирської поведінки. Раз цар і посилає своїх слуг.

— Підіть, — каже, — покличете мені найменшого Костининого сина.

Той приходить.

— Що, — каже, — можеш ти мені відвоювати у змія сонце, і місяць, і все, що на небі?

— Ні, — каже, — не можу, спитайте середущого.

Покликали і того.

— Ні, — каже, — і я не можу, хіба найстарший брат.

Кликнули й найстаршого.

— Я, — каже, — можу з братами, тільки треба нам трьох богатырських коней. Женіть три табуни, може і виберемо.

От пригнали йому три табуни, він на яку коняку не покладе руку, вона з усіх чотирьох і брязне. Аж ось ззаду шкандибав коняка на трьох ногах і з одним крилом, така вже худорба. Він поклав на неї руку — тільки на коліна впала.

— Ну, — каже, — це буде найменшому братові. Женіть ще три табуни.

Пригнали ще три табуни, він усі їх поваляв, а тільки саму задню з двома ногами та з двома крилами й облишив.

— Це, — каже, — середущому братові буде, женіть ще три табуни.

Пригнали ще, він і тих забракував, тільки взяв собі найпаскуднішу, тільки з однією ногою та з чотирма крилами. От як повибирав, ті коні у нього і просяться:

— Пусти нас, Костинин сину, на три зорі у чисте поле сильної трави попоїсти.

Він їх пустив, а через три зорі вони отяглись, узяли тіло, стали коні хоч куди.

От виїхали брати на могилу і стали з лука стріляти: де чия стрілка упаде, тому туди і їхати. Як попускали стрілки, пішли, попрощались та й подались своїх стрілок шукати.

Їхали-їхали, приїздять до змійового палацу — аж там найменшого брата стрілка лежить. От пішли вони в той палац, аж там усякі й напитки й наїдки. Закусили вони, спочили: черга йти найменшому на сторожу. Той відмагається, старший Костинин син і каже:

— Ось вам, братця, рукавички й малахаєчка; дивіться, як буде з них мило бігти, так пускайте їх, а як кров, то й самі біжіть, і коня пускайте.

А то у нього були рукавички, що самі й хватають, самі й рвуть, а малахаєчка, що сама січе, сама і крає.

Сказав, а сам пішов та й сів під містком. Коли це опівночі стукотить-гримотить, їде змій з трьома головами. З'їхав на міст, кінь спіткнувся.

— Чого ж ти, собаче м'ясо, спотикаєшся?

— Як же мені не спотикатись, як під мостом Костинин син сидить.

— Нехай він у мужика п'ять років свині попасе, то тоді сюди ворон його кості занесе.

— Брешеш! Добрий молодець і сам зайшов.

Стали вони битись. Не дав йому Костинин син і вгору глянути, побив на мотлох, язики повідрізував і в кишеню поховав. Пішов у палац, аж брати сплять. Він їх побудив, подививсь на рукавички та малахаєчку — сухі собі. Він їм нічого не сказав, та й поїхали другого брата стрілку шукать.

От приїхали до другого палацу, знайшли середущого брата стрілку та й пішли у палац, а там напитки і наїдки ще лучче. Закусили, спочили. Черга середущого на сторожу йти. Той відмагається.

— Ну, так, — каже старший Костинин син, — я піду.

Знов наказує їм, як і той раз:

— Тільки глядіть, не проспійте! Як буде мило з рукавичок

капать, мерщій пускайте їх та й коня, а коли кров, то й самі біжіть.

От то сказав, пішов під місток та й сів. Ось опівночі стукотить-гримотить, їде змії з шістьма головами; з'їхав на міст, кінь і спіткнувся.

— Стій, — каже, — собаче м'ясо, не спотикайся!

— Як мені не спотикатись, як під містком Костинин син сидить.

— Нехай він у мужика десять років свині попасає, то й тоді ворон його кості сюди не занесе.

— Брешеш! Добрий молодець і сам зайшов.

Як почали ж вони битись, як почали битись. Вже з тих рукавичок та малахаєчки мило так і падає, так і падає, а брати сплять. Так-сяк побив він змія, язика повідрізував, поховав і пішов до братів. Зараз побудив.

— Так-то, — каже, — ви мене стережете?

Погуляли там ще трохи та й поїхали вже по його стрілку.

Приїздять до третього палацу, а його стрілка як упала там, так половину палацу і знесла. Пішли вони у палац, підкріпились.

— Тепер же, — каже, — глядіть, не спіть, та як стане кров з рукавичок капати, біжіть швидше до мене.

От то сказав, пішов та й сів під містком. Опівночі стукотить-гримотить, їде змії з дванадцятьма головами. З'їхав на міст, кінь і спіткнувся.

— Стій, — каже, — собаче м'ясо, не спотикайся!

— Як же мені не спотикатись, як під містком Костинин син сидить.

— Нехай він у мужика п'ятнадцять років свині попасає, то й тоді ворон його кості сюди не занесе.

— Ні, — каже, — брешеш! Добрий молодець і сам зайшов.

Як почали ж вони битися, як почали битися, вже з тих рукавичок то мило падало, а то вже й кров юшить, а кінь у стайні б'ється, аж двір розлягається. Брати як почули, прокинулись, пустили те все та й самі на коні та до нього. Тут як прибігли, рукавички рвуть, малахаєчка січе, а кінь так і лютує. Побили й цього змія на мотлох, спалили та й попіл за вітром пустили, так що з нього і на зазір не зосталось.

Тоді пішли у підземне царство, подіставали там праведне сонце, місяць, зірки, райдугу та й пустили, а самі на коні і поїхали додому. Тільки від'їхали, може з півпуті, Костинин син і хвалиться, що забув свої рукавички та малахаєчку. «Шкода, що таке добро та такий погані зостанеться». Перекинувсь яструбом та й полетів назад. А після тих зміїв та зостались жінки та діти. Як прилетів він туди, перекинувсь котиком та й грається під вікном, а діти побачили та до матері:

— Який, — кажуть, — гарний котик, візьміть його.

— Ні, постійте, це, може, ворог наш. Даймо йому хліба з медком, а другий з нашою отрутою: як буде їсти хліб з отрутою, то наш приятель, а як з медом, то ворог. Кинули, а він зараз до того шматочка, що з отрутою, покачав, покачав його та й загіб. «Це, — кажуть, — наш приятель», та й узяли його.

Увечері всі вони позлітались та й радяться, як би то їм звести отих Костининих синів. А у того найстаршого змія та зосталась жінка і три дочки.

— Ти, — каже мати на найстаршу, — перебіжи їм дорогу та стань ліжком: вони захотять спочити, та який ляже, так і розійдеться кров'ю, а ти, — каже на другу, — стань їм на дорозі криницею: як тільки вони нап'ються, так і полопаються; а ти, — на третю, — яблунею: то тільки вони з'їдять по яблучку, так їх і розірве.

Він усе слухає, та як вислухав — до рукавичок та до ма-
лахаєчки, грається ними. Вони побачили та:

— Викиньте, — кажуть, — йому їх: це того такого-сякого,
що нашого батька звів.

От викинули йому те все, він знов яструбом перекинувсь,
забрав те, скоро і братів догнав.

Їдуть та їдуть, аж ось таке їм пишне ліжко стоїть, над ним
холодок, а навколо й зелена травиця. Ті брати кинулись до
нього, а він їх попередив, як рубне по ньому, так воно кров'ю
зійшло. Поїхали далі, аж яблунька така гарна стоїть, так
яблучка самі і падають. Він знов опередив братів, як рубне
її, вона так кров'ю і зійшла. Від'їхали ще стільки там, аж
ось криничка, та така ловка, а вони вже, може, стільки
днів і краплі не бачили, так і кинулись до неї, а Костинин
син знов перебіг та як сіконе її, так вона кров'ю і під-
плила.

От стара зміїха як почувала, що вже дочки попрпадали, та
у погоню за ними: одну губу пустила аж під небо, а другу
аж під землю та так і летить за ними. От найменший брат
припав до землі вухом та й каже:

— Ей, братця, женеться за нами стара змія, скоро вже
дожене і проглине.

— Постій, може, ще подавиться.

Як почали вони тікати, як почали тікати, так ні — ось-ось
доганяє, так вогнем і пече. А тут стояла кузня залізна, вони
туди ускочили та й заперлись. Прибігла вона:

— Ей, — каже, — відчиніть, бо з кузнею проглину.

А ковалі й кажуть:

— Пролижи двері, то ми їх тобі печених подамо.

А самі добре кліщі понагрівали. От вона лизнула, відразу
і пролизала та язиком туди, а ковалі її за язик та давай тоді

у плуга запрягати та балки орати. Доорались до моря, вона й каже:

— У тебе батько був?

— Був.

— А косарів наймав?

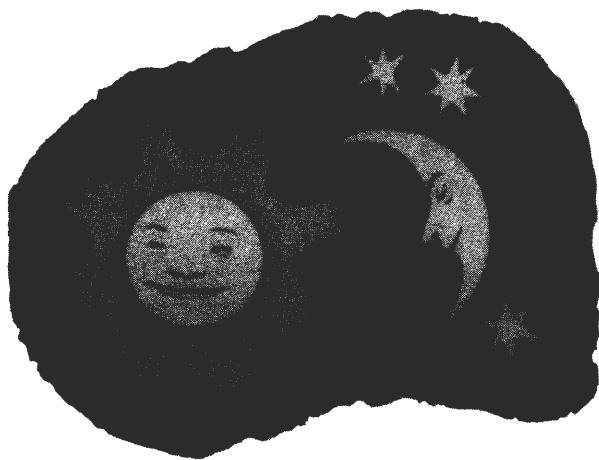
— Наймав.

— А спочивати їм давав?

— Давав.

— Дай же й мені спочити та води напитись.

Як допалась же вона до моря, та пила, пила, аж поки й лопнула.

ПРО ВІДНОГО ПАРУБКА І ЦАРІВНУ

Була собі в гаю хатка, а в тій хатці жила жінка з сином. Землі в них не було, бо кругом був гай густий, а хліб вони купували. Нестало в них хліба. Жінка й посилав свого сина по хліб.

— На тобі, — каже, — сину, ці гроші та піди купи хліба.

Узяв той син гроші й пішов. Іде та й іде, коли дивиться, аж веде чоловік собаку.

— Здоров, дядьку!

— Здоров!

— Куди ти собаку ведеш?

— Поведу, — каже, — в гай та повішу, а то вже стара стала, ні до чого не годяща.

— Не вішай її, чоловіче, продай мені.

— Купи.

— Що ж ти хочеш за неї?

— А що даси?

От віддав парубок ті гроші, що мати йому дала на хліб, а собаку взяв і повів додому. Прийшов додому, а мати його й питає:

— А що, сину, купив хліба?

— Ні, мамо, не купив.

— Чом же ти не купив?

— А я йшов, коли дивлюсь — веде чоловік собаку вішати, та я взяв та й купив.

Дала йому мати ще грошей і послала його знову по хліб. Пішов він, коли дивиться — несе чоловік kota.

— Здоров, дядьку!

— Здоров!

— Куди йдеш?

— Несу kota в гай.

— Нащо ж ти його несеш у гай?

— Повішу. Не можна через нього нічого в хаті вдержати: що б не поставив, що б не поклав, уже він його не промине.

— Ти б, — каже, — мені його продав.

— Купи.

— Що ж тобі дати за нього?

— Я не буду торгуватись: що даси, за те й продам.

От парубок віддав ті гроші, що мати дала йому на хліб, узяв kota та й пішов додому. Приходить, а мати й питає:

— А де ж ти хліб дів?

— Та я й не купив.

— Чом же ти не купив? Де ж ти гроші дів? Може, ти ще щось купив?

— Купив, — каже.

— Нащо ж ти купив?

— Ніс чоловік у гай kota і хотів його повісити, так мені його жалко стало, — я взяв та й купив.

— На ж тобі ще грошей, та гляди вже — нічого не купуй: у хаті вже й шматочка хліба нема.

Пішов він, іде та йде, коли дивиться, — б'є чоловік гадюку.

— Нащо ти, — каже, — чоловіче, гадюку б'єш? Ти б лучче мені її продав.

— Купи, — каже, — продам.

— Що ж тобі дати?

— Що даси, то й буде.

Оддав парубок йому всі гроші. Чоловік забрав і пішов собі далі. А гадюка й каже:

— Спасибі тобі, чоловіче добрий, що ти визволив мене од смерті. На тобі оцей перстень: як тобі чого треба буде, то ти перекинь його з одної руки на другу, так до тебе зараз прибіжать слуги. Що б ти їм не загадав, що б ти не придумав, — усе зроблять тобі.

Узяв він той перстень і пішов додому. Підходить до хати, перекинув його з одної руки на другу — з'явилося тих слуг стільки, що страх.

— Щоб мені, — каже він їм, — був хліб.

Тут сказав, а тут уже нанесли хліба силу... Прийшов він у хату та й каже:

— Ну, тепер, мамо, вже не будемо ходити хліба купувати: дала мені гадюка такий перстень, що як перекинути його з одної руки на другу, то зараз прибіжать слуги. Що б я їм не казав, що б я їм не загадав — усе зроблять.

— За що ж вона тобі дала?

— За те, що я її визволив од смерті. Її чоловік хотів убити, а я в нього купив її за ті гроші, що ви дали на хліб.

От вони так і живуть, і собачка та кіт з ними. І тільки парубкові чого схочеться — він зараз перекине перстень, слуги прибіжать і зроблять, що треба. Схотілося йому женитися. Він і каже своїй матері:

— Підіть, матінко, та висватайте за мене царівну.

Пішла вона до царівни, розказала, чого прийшла, а царівна й каже:

— Як пошиє твій син такі черевички, щоб на мою ногу якраз прийшлись, то піду за нього заміж.

Пішла вона додому та й каже синові:

— Казала царівна, як ти пошиєш їй такі черевички, щоб на її ногу прийшлись, то піде за тебе заміж.

— Добре, — каже, — пошию.

Увечері вийшов син на двір, перекинув з руки на руку перстень — зараз і назбігалось слуг. От він і каже їм:

— Щоб мені до ранку були черевички, золотом шиті, а сріблом підбиті, і щоб ті черевички якраз прийшлись царівні на ногу.

На другий день устас він — уже черевички готові, стоять на столі. Взяла мати черевички і понесла царівні.

Поміряла вона — якраз на її ногу. Вона й каже:

— Скажи своєму синові, щоб він пошив мені за одну ніч плаття до вінця і щоб те плаття було не довге і не коротке, не вузьке і не широке — щоб саме на мене прийшлося.

Приходить та жінка додому та й каже:

— Казала царівна, щоб ти пошив їй за ніч плаття до вінця і щоб те плаття було не довге і не коротке, не вузьке і не широке — щоб воно саме на неї прийшлося.

— Добре, — каже, — мамо, лягайте спати: все зроблю, що б вона мені не загадала.

Полягали спати, а він вийшов у двір, перекинув перстень з руки на руку — зараз слуг найшло такого, що страх.

— Щоб мені, — каже, — до ранку було плаття з такої матерії, що світиться, як сонце, і щоб те плаття саме прийшлося на царівну.

— Добре, все зробимо.

Ліг він спати. На другий день встає і каже матері:

— Ну, йдіть, мамо, до царівни та несіть плаття. Що вона ще скаже?

— Що ж, — каже, — сину, понесу. Де ж те плаття?

Пішов він до стола, підняв хустку — так у хаті і засяяло, неначе сонце зійшло.

— Ось, мамо, на столі плаття лежить під хусткою, — несіть його.

Взяла вона плаття та й понесла. Приходить до царівни, а вона й питає:

— А що ти нам скажеш, жінко добра?

— Принесла, — каже, — вам плаття до вінця.

Як відкрила вона те плаття — так у покоях і загорілось усе. Наділа царівна його, стала перед дзеркалом, подивилась — аж підскочила: так зраділа, що така гарна зробилась. Пройшла вона раз по світлиці, пройшла вдруге — просто як сонечко, так од неї й сяє.

— Ну, — каже, — жінко добра, нехай він мені ще зробить міст од мого палацу аж до тієї церкви, де ми будемо вінчатися і щоб той міст був із срібла й золота. Як міст буде готовий, тоді підемо до вінця.

Приходить та жінка додому та й каже синові:

— Казала царівна, щоб був міст од того палацу, де вона

живе, до церкви. Казала, щоб той міст ти зробив із золота й срібла.

— Добре, — каже, — мамо, лягайте одпочивати.

Полягали ввечері спати, а він вийшов у двір, перекинув з руки на руку перстень — слуг насходилося, що й двір тісний став. От він їм і каже:

— Щоб мені до ранку був міст із срібла й золота од палацу царівниного до церкви, — я там буду вінчатися, — і щоб, як туди я буду з царівною їхати, з обох боків цвіли яблуньки, груші, вишні, черешні, а як назад буду їхати, то щоб уже все поспівало.

— Добре, — кажуть, — до ранку все буде так, як ви хочете.

На другий день устає він, вийшов з хати, аж дивиться, — стоїть міст, з обох боків садки ростуть. От він вернувся в хату та й каже матері:

— Ідіть, мамо, та скажіть царівні, що вже й міст готовий, нехай їде до шлюбу.

Пішла мати до царівни, сказала їй, а вона й каже:

— Я вже міст бачила, дуже гарний міст. Скажи ти своєму синові, нехай завтра приїздить вінчатися.

Прийшла та жінка додому та й каже синові:

— Казала царівна, щоб ти завтра їхав вінчатися.

От він за ніч збудував собі палац, а на другий день поїхав до церкви, повінчався з царівною і вертаються назад, а на мосту вже все поспіває: і яблука; і груші, і вишні, і черешні, і всяка-всяка садовина, яка тільки на світі єсть...

Приїхали вони в той палац, одгуляли весілля та й живуть собі. І та собачка та котик з ними. Прожили вони там який час, от раз царівна й питає свого чоловіка:

— Скажи мені, серденько, як ти пошив мені черевички й плаття: ти ж з мене й мірки не брав? Як ти за одну ніч

збудував такий міст і де ти набрав стільки золота й срібла?

— У мене, — каже, — є такий перстень: як я його перекину з одної руки на другу, то зараз назбігається до мене слуг повен двір. Що б я їм не загадав — усе зроблять. То вони зробили й черевики, й плаття, і збудували міст і палац цей, що ми живемо, — все вони мені роблять.

— А де ж ти, серденько, кладеш на ніч той перстень?

— Я, — каже, — кладу його під голови, щоб ніхто не вкрав.

От вона діждалась, поки він заснув добре, тихенько знайшла той перстень, перекинула з руки на руку, і зразу слуг такого найшло, що страшно й глянути. От вона їм і каже:

— Щоб зараз тут були коні й ридван, я поїду за море до свого брата, а щоб із цього палацу ви зробили стовп такий, щоб тільки можна було моєму чоловікові стояти й лежати. Та глядіть мені, щоб він уже прокинувся в стовпі.

— Добре, — кажуть, — усе буде так, як звелено.

Вийшла вона — стоїть ридван. Сіла вона та й поїхала. А палац ураз стовпом став.

Другого дня вранці прокидається царівнин чоловік, аж нема ні жінки, ні палацу, ні персня, — нічого нема; один стовп стоїть. Хотів вийти — дверей нема. Полапав він одну стіну, полапав другу — не можна вийти; тільки віконце маленьке в стіні. Живе він, бідний, там, ніхто йому і їсти не дає. Так би він і пропав, якби не собачка та кіт.

От собачка побіжить у поле, украде з торби в якого хлібороба шматок хліба та й принесе йому, а котик візьме в зуби, полізе до віконця і віддасть йому. Назбирали трохи хліба, от собачка й каже котові:

— А що, — каже, — єсть у нашого хазяїна хліб, ходім за море, може як-небудь добудемо перстень.

— Ходім, — каже кіт.

От і пішли. Біжать та й біжать, прибігають до моря. Сів котик на спину собаці, та й попливли. Довго пливли і таки добились до берега. Вийшли на берег, погрілись трохи на сонці, а котик і каже:

— Ти зостанься над морем, а я побіжу до палацу. Як я добуду перстень, то бігтиму щосили сюди, щоб зараз і назад, а то щоб ще й не наздогнали.

— Добре, — каже собачка, — іди до палацу.

Побіг котик. Біжить та й біжить, біжить та й біжить і не відпочиває, та все біжить. Коли дивиться — аж стоїть палац і коло нього варта. От котик прибіг у двір і бігає. Підійшла та царівна під вікно, дивиться, аж кіт ходить по двору. Вона взяла його й пустила в світлиці.

Як усі полягали спати, вхопив котик перстень та й побіг. Прибігає до моря та поспішається так, — скочив собаці на спину, собака кинувся в воду, — попливли.

Насеред моря кіт хотів щось сказати собаці і випустив із рота перстень.

Перепливли через море, собака й питає:

— А де перстень?

— Був, — каже кіт, — та загув.

— Як загув? Одняли?

— Ніхто і не гнався за мною. Я перстень уночі вкрав, уночі вибіг із палацу — ніхто й не знає, де я дівся. Прибіг ото до тебе, і попливли ми через море. Як були уже насеред моря, я роззявив рота, хотів тобі сказати, щоб ти скоріше плив, та й упустив перстень.

— Що ж ми тепер будемо робити?

— Що ж будемо робити? Будем ходити понад морем та питати, може хто знайдеться такий, що нам його дістане з моря.

От вони погрілись трохи на сонці та й пішли понад морем. Кого зустрінуть, кого побачать, усе розпитують, чи не може він дістати перстень з моря або чи не знав такого, що міг би дістати. Але нікого такого не напитають. Кіт і каже:

— Знавш що? Ходім понад берегом та візьмемось душити жаб та раків. Котра скаже, що винесе нам перстень, ту й пустимо.

— Добре, — каже собачка, — ходім.

От і пішли. Впіймають жабу і питають:

— А що, винесеш нам із моря перстень?

— Я знаю, де ваш перстень. Пустіть мене, то я вам його принесу.

Вони пустять її, а вона собі й попливе, а про перстень і ні гадки. То жаби боялись їх, а то вже й перестали. Котра попадеться, то зараз і каже: «Принесу перстень», вони її й пустять.

От ідуть вони ввечері понад морем, аж дивляться — жабеня скаче. Вони піймали його та й питають:

— Ти знавш, де в морі лежить перстень?

— Не знаю... квак, квак.

— Як ти не знавш, то ми тебе вб'ємо.

І почали те жабеня душити. Стара жаба побачила, вилізла з води, та така здорова, як відро, та й каже:

— Не бийте моєї дитини, я вам з моря винесу ваш перстень.

— Добре, — кажуть, — ми його будемо держати, аж поки ти нам принесеш; як принесеш, тоді його пустимо.

Пірнула та жаба в море, знайшла перстень, оддала їм. Вони перстень узяли, пустили те жабеня і побігли до стовпа. Прийшли до свого хазяїна, а він уже весь хліб поїв; уже два

дні й крихти в роті не було, — такий сухий став, як скіпка. Котик подерся до віконця, оддав йому той перстень. Він перекинув його з руки на руку — зараз і з'явились слуги. От він їм:

— Розваліть цей стовп, і щоб був знову з нього палац, щоб мені зараз тут була моя жінка.

Тільки сказав — так усе й зробилося.

Жінку — зрадливу царівну — він прогнав, а сам живе в палаці з матір'ю, з котиком та з собачкою і одружився з дівчиною, бідною, та вірною.

КОТИГОРОШКО

Був собі один чоловік, мав шестеро синів та одну дочку. Пішли вони в поле орати і наказали, щоб сестра принесла їм обід. Вона каже:

— А де ж ви будете орати? Я не знаю.

Вони кажуть:

— Ми будемо тягти скибу від дому аж до тієї ниви, де будемо орати, — то ти за тією борозною і йди.

Поїхали.

А змій жив над тим полем у лісі та взяв ту скибу назад перекинув, а свою витяг до своїх палаців. От вона як понесла

братам обідати, то пішла за тією скибою і доти йшла, аж поки зайшла до змійового двора. Там її змій і вхопив.

Поприходили сини ввечері додому та й кажуть матері:

— Весь день орали, а ви нам не прислали обідати.

— Як то не прислала? Адже Оленка понесла, та й досі її нема. Я думала, вона з вами вернеться. Чи не заблудилась?

Брати й кажуть:

— Треба йти шукати її.

Та й пішли всі шість за тією скибою і зайшли таки до того змійового двора, де їх сестра була. Приходять туди — коли вона там.

— Братіки мої милі, де ж я вас подіну, як змій прилетить? Він же вас поїсть!

Коли це й змій летить.

— А, — каже, — людським духом пахне. А що, хлопці: биться чи мириться!

— Ні, — кажуть, — биться!

— Ходім же на залізний тік!

Пішли на залізний тік биться. Недовго й бились: як ударив їх змій, так і загнав у той тік. Забрав їх тоді ледве живих та й закинув до глибокої в'язниці.

А той чоловік та жінка ждуть та й ждуть синів — нема. От одного разу пішла жінка на річку прати, коли ж котиться горошинка по дорозі... Жінка взяла горошинку та й із'їла.

Згодом народився в неї син. Назвали його Котигорошком.

Росте та й росте той син, як з води, — небагато літ, а вже великий виріс. Одного разу батько з сином копали колодязь, докопались до великого каменя. Батько побіг кликати людей, щоб допомогли йому викинути цей камінь. Поки батько ходив, а Котигорошко взяв та й викинув. Приходять люди, як глянули — аж поторопіли, так злякались, що в нього така сила,

та й хотіли його вбити. А він підкинув того каменя вгору та й підхопив — люди й повтікали.

От копають далі та й докопалися до великого шматка заліза. Витяг його Котигорошко та й забрав.

От і питається раз Котигорошко в батька, в матері:

— Десь повинні були в мене бути брати й сестри.

— Е-е, — кажуть, — синку, була в тебе і сестра й шестеро братів, та таке й таке їм трапилось.

— Ну, — каже він, — так я ж піду їх шукати.

Батько й мати умовляють його:

— Не йди, сину! Шестеро пішло, та загинуло, а то ти один щоб не загинув!

— Ні, таки піду! Як же таки свою кров та не виволити?

Узяв те залізо, що викопав, та й поніс до коваля.

— Скуй, — каже, — мені булаву, та велику!

Як почав коваль кувати, то скував таку, що насилу з кузні винесли. Узяв Котигорошко ту булаву, як замахнув, як кинув угору... Та й каже до батька:

— Ляжу я спати, а ви мене збудіть, як летітиме вона через дванадцять діб.

Та й ліг. На тринадцяту добу гуде та булава! Збудив його батько, він схопився, підставив пальця, булава як ударилась об нього, так і розскачилась надвоє. Він і каже:

— Ні, з цією булавою не можна йти шукати братів та сестру, треба скувати другу.

Поніс її знову до коваля.

— На, — каже, — перекуй, щоб було по мені!

Викував коваль ще більшу. Котигорошко й ту шпурнув угору та й ліг знову спати на дванадцять діб. На тринадцяту добу летить та булава назад, реве, — аж земля труситься.

Збудили Котигорошка, він схопився, підставив пальця — булава як ударила об нього, тільки трошки зігнулась.

— Ну, з цією булавою можна шукати братів та сестру. Печіть, мамо, буханці та сушіть сухарці — піду.

Узяв ту булаву, в торбу буханців та сухарів, попрощався — пішов.

Пішов за тією скибою, за тією давньою, що ще трохи знати було, та й зайшов у ліс. Іде тим лісом, іде та іде, коли приходить до такого великого двора. Увіходить у двір, тоді в будинки, а змія нема, сама сестра Оленка дома.

— Здорова була, дівчино! — каже Котигорошко.

— Здоров був, парубче! Та чого ти сюди зайшов: прилетить змій, то він тебе з'їсть.

— Отже, може, й не з'їсть! А ти хто ж така?

— Я була одна дочка в батька й матері, та мене змій украв, а шестеро братів пішли визволяти та й загинули.

— Де ж вони? — питається Котигорошко.

— Закинув змій до в'язниці, та не знаю, чи ще живі, чи, може, й на попільці потрухли.

— Отже, може, я тебе визволю, — каже Котигорошко.

— Де тобі визволити? Шестеро не визволили, а то б ти сам! — каже Оленка.

— Дарма! — відказує Котигорошко.

Та й сів на вікні, дожидається.

Коли це летить змій. Прилетів та тільки в хату, — зараз:

— Ге, — каже, — людським духом пахне!

— Де б то не пах, — відказує Котигорошко, — коли я прийшов.

— Агов, хлопче, а чого тобі тут треба? Биться чи мириться?

— Де то вже мириться — биться! — каже Котигорошко.

— Ходім же на залізний тік!

— Ходім!

Прийшли. Змій і каже:

— Бий ти!

— Ні, — каже Котигорошко, — бий ти попереду!

От змій як ударив його, та по кісточки і ввігнав у залізний тік. Вирвав ноги Котигорошко, як замахнувся булавою, як ударив змія — ввігнав його в залізний тік по коліна. Вирвався змій, ударив Котигорошка, і того по коліна ввігнав. Ударив Котигорошко вдруге — по пояс змія загнав у тік, ударив утретє — зовсім убив.

Пішов тоді в льохи-в'язниці глибокі, відімкнув своїх братів, а вони ледве-ледве живі. Забрав тоді їх, забрав сестру Оленку і все золото та срібло, що було в змія, та й пішли додому.

От ідуть, а він їм і не признається, що він їх брат. Перейшли так скільки дороги, сіли під дубком спочивати. А Котигорошко притомився після бою та й заснув дуже. А ті шестеро братів і радяться.

— Будуть з нас люди сміятися, що ми шестеро змія не подужали, а він сам побив. Та й добро змійове він собі все забере.

От радилися-радилися та й урадили: тепер він спить, не почує, — прив'язати його добре ликами до дубка, щоб не вирвався, тут його звір розірве. Як урадили, так і зробили: прив'язали та й пішли собі.

А Котигорошко спить і не чує того. Спав день, спав ніч, прокидається — прив'язаний. Він як стрепенувся, так того дубка й вивернув з корінням. От узяв тоді того дубка на плечі та й пішов додому.

Підходить до хати, аж чує — брати вже прийшли та й розпитують в матері:

— А що, мамо, чи в вас іще були діти?

— Та як же? Син Котигорошко був та вас пішов визволяти.
Вони тоді:

— Оце ж ми його прип'яли, треба бігти та одп'ясти.

А Котигорошко як пошпурить тим дубком у хату, то мало хати не розваляв.

— Зоставайтесь же, коли ви такі! — каже. — Піду я в світи.

Та й пішов знову, на плечі булаву взявши.

Іде собі та йде, коли дивиться — відтіль гора і відсіль гора, а між ними чоловік руками й ногами в ті гори вперся та й розпихав їх. Каже Котигорошко:

— Здоров був!

— Здоров був!

— А що ти, чоловіче, робиш?

— Гори розпихаю, щоб шлях був.

— А куди йдеш? — питає Котигорошко.

— Щастя шукати.

— Ну, то й я туди. А як ти звешся?

— Вернигора. А ти?

— Котигорошко. Ходім разом.

— Ходім.

Пішли вони. Ідуть, коли бачать — чоловік серед лісу як махне рукою — так дуби вивертає з корінням.

— Здоров був!

— Доброго здоров'я!

— А що ти, чоловіче, робиш?

— Дерева вивертаю, щоб іти було просторіше.

— А куди йдеш?

— Щастя шукати.

— Ну, то й ми туди. А як звешся?

— Вернидуб. А ви?

— Котигорошко та Вернигора. Ходім разом.

— Ходім.

Пішли втрьох. Ідуть, коли бачать — чоловік із здоровеними вусами над річкою; як крутнув вусом — так вода й розступилася, що й по дну можна перейти. Вони до нього:

— Здоров був!

— Доброго здоров'я!

— А що ти, чоловіче, робиш?

— Та воду відвертаю, щоб річку перейти.

— А куди йдеш?

— Щастя шукати.

— Ну, то й ми туди. А як звешся?

— Прутивус. А ви?

— Котигорошко, Вернигора, Вернидуб. Ходім разом.

— Ходім.

Пішли. І так їм добре йти: де гора на дорозі — Вернигора перекине; де ліс — Вернидуб виверне; де річка — Прутивус воду відверне. От зайшли вони в такий великий ліс!.. Коли бачать, аж у лісі стоїть хатка. Увійшли в хатку — нікого нема. Котигорошко й каже:

— Отут ми й заночуємо.

Переночували, а на другий день Котигорошко й каже:

— Ти, Вернигоро, зоставайся дома та вари їсти, а ми втрьох підемо на полювання.

Пішли вони, а Вернигора наварив їсти та й ліг спочивати.

Коли хтось стукає в двері:

— Відчини!

— Не великий пан, відчиниш і сам, — каже Вернигора.

Двері відчинились та й знов хтось кричить:

— Пересади через поріг!

— Не великий пан, перелізеш і сам.

Коли влазить дідок маленький, а борода на сажень воло-
читься. Як ухопив Вернигору за чуба та й почепив його на
гвіздов на стіну. А сам усе, що було наварено, виїв, випив, у
Вернигори з спини ремінь шкіри видрав та й подався.

Вернигора крутивсь, крутивсь, якось одірвав свого чуба,
кинувся знову варити; поки товариші поприходили, уже до-
варює.

— А чого ти запізнився з обідом?

— Та задрімав трохи.

Наїлись та й полягали спати. На другий день устають,
Котигорошко й каже:

— Ну, тепер ти, Вернидубе, зоставайся, а ми підемо на
полювання.

Пішли вони, а Вернидуб наварив їсти та й ліг спочивати.
Аж хтось стукає в двері:

— Відчини!

— Не великий пан, відчиниш і сам.

— Пересади через поріг!

— Не великий пан, перелізеш і сам.

Коли й лізе дідок маленький, а борода на сажень воло-
читься. Як ухопить Вернидуба за чуба та й почепив на гвіздов.
А сам усе, що було наварене, виїв, випив, у Вернидуба з спини
ремінь шкіри видрав та й подався.

Вернидуб борсався, борсався, якось уже там з гвіздка зір-
вався та й ну швидше обідати варити. Коли це приходить то-
варство.

— А що це ти з обідом спізнився?

— Та задрімав, — каже, — трохи...

А Вернигора вже й мовчить: догадався, що воно було.

На третій день zostався Прутивус — і з ним те саме.

А Котигорошко й каже:

— Ну, та й лінивi ви обідати варити! Уже ж завтра ви йдiть на полювання, а я зостануся дома.

На другий день так i є: тi троє йдуть на полювання, а Котигорошко дома зостається. От наварив він їсти та й лiг спочивати. Аж грюкає хтось у двері:

— Відчини!

— Стривай, відчиню, — каже Котигорошко.

Відчинив двері — аж там дiдок маленький, а борода на сажень волочиться.

— Пересади через поріг!

Узяв Котигорошко, пересадив. Коли той пнеться до нього, пнеться.

— А чого тобі? — питає Котигорошко.

— А ось побачиш чого, — каже дiдок i доп'явсь до чуба.

Та тiльки хотiв ухопити, а Котигорошко:

— То ти такий! — i собi хап його за бороду, вхопив сокиру, потяг його до дуба, розколов його, заправив у розколину дiдову бороду й защекнув її там.

— Коли ти, — каже, — такий, дiдусю, що зараз до чуба берешся, то посидь собi тут, поки я знову сюди прийду.

Приходить він у хату — вже й товариство поприходило.

— А що обід?

— Давно впрів.

Пообідали, а тоді Котигорошко й каже:

— А ходіть лише, я вам таке диво покажу, що ну!

Приходять до того дуба, коли ні дiдка, ні дуба нема: повернув дiдок дуба з коренем та й потяг за собою. Тоді Котигорошко розказав товаришам, що йому було, а тi вже й про своє призналися, як їх дiдок за чуба чiпляв та реміння з спини драв.

— Е, — каже Котигорошко, — коли він такий, то ходімо його шукати.

А де дідок того дуба тяг, там так і знати, що волочено, — вони за тим слідом і йдуть. І так дійшли аж до глибокої ями, що й дна не видно. Котигорошко й каже:

— Лізь туди, Вернигоро!

— А цур йому!

— Ну, ти, Вернидубе!

Не схотів і Вернидуб, і Прутивус.

— Коли ж так, — каже Котигорошко, — полізу я сам. Давайте плести шнури!

Наплели вони шнурів, умотав Котигорошко руку в кінець та й каже:

— Спускайте!

Почали вони спускати, довго спускали, таки сягнули до дна — аж на інший світ. Став там Котигорошко ходити; аж дивиться: стоїть палац великий. Він увійшов у той палац, коли так усе й сяє золотом та дорогим камінням. Іде він по-коями. Аж вибігає йому назустріч королівна — така гарна, така гарна, що й у світі кращої нема.

— Ой, — каже, — чоловіче добрий, чого ти сюди зайшов?

— Та я, — говорить Котигорошко, — шукаю дідка маленького, що борода на сажень волочиться.

— Є дідок, — каже вона, — він бороду в дубка визволяє. Не йди до нього, він тебе вб'є, бо вже багато людей побив.

— Не вб'є! — каже Котигорошко. — То ж я йому й бороду прищекнув. А ти ж чого тут живеш?

— А я, — каже вона, — королівна, та мене цей дідок украв і в неволі держить.

— Ну, то я тебе визволю. Веди мене до нього!

Вона й повела. Коли так справді: сидить дідок і вже

бороду визволив з дубка. Як побачив Котигорошка, то й каже:

— А чого ти прийшов? Биться чи мириться?

— Де вже, — каже Котигорошко, — мириться — биться!

От і почали вони биться. Бились-бились, і таки вбив його Котигорошко своєю булавою. Тоді вдвох із королівною забрали все золото й дороге каміння у три мішки та й пішли до тієї ями, що він спускався. Прийшов та й гукає:

— Агов, брати, — чи ви ще є?

— Є!

Він прив'язав до мотузка один мішок та й сіпнув, щоб тягли:

— Це ваше.

Витягли, спустили знову мотуз. Він прив'язав другий мішок:

— І це ваше.

І третій їм віддав, — усе, що добув. Тоді прив'язав до мотуза королівну:

— А це моє, — каже.

Витягли ті троє королівну, тоді вже Котигорошка треба тягти. Вони й роздумались:

— Нащо будемо його тягти? Нехай краще й королівна нам дістанеться. Підтягнім його вгору та тоді й пустимо — він упаде та й уб'ється.

А Котигорошко й догадався, що вони вже надумали щось, — узяв та й прив'язав до мотуза каменяку та й гукає:

— Тягніть мене!

Вони підтягли високо, а тоді й кинули. Камінь тільки — гуп!

— Ну, — каже Котигорошко, — добрі ж і ви!

Пішов він тим світом, іде та й іде, коли насунули хмари, як ударить дощ та град! Він і заховався під дубом. Коли чує —

на дубі пишуть грипнята в гнізді. Він зліз на дуба та й прикривав їх свитою. Перейшов дощ, прилітає велика птиця грип, тих грипнят батько. Побачив, що діти вкриті, та й питає:

— Хто це вас накрив?

А діти кажуть:

— Як не з'їси, то ми скажемо.

— Ні, — каже, — не з'їм.

— Отам чоловік сидить під деревом, то він накрив.

Грип прилетів до Котигорошка та й каже:

— Кажи, що тобі треба, — я тобі все дам, бо це вперше, що в мене діти zostались живі, а то все я полечу, а тут піде дощ, — вони в гнізді й заллються.

— Винеси мене, — каже Котигорошко, — на той світ.

— Ну, добру ти мені загадку загадав! Та дарма, треба летіти. Візьми з собою шість кадовбів м'яса та шість кадовбів води, то як я летітиму та поверну до тебе голову направо, то ти мені і вкинеш у рот шматок м'яса, а як поверну ліворуч, то даси трохи води, а то не долечу та й упаду.

Взяли вони шість кадовбів м'яса та шість кадовбів води, сів Котигорошко на грипа, полетіли. Летять та й летять, то грип як поверне голову направо, то Котигорошко йому вкине в рот шматок м'яса, а як наліво — дасть йому трохи води. Довго так летіли — от-от уже долітають до цього світу. Коли грип і повертає голову направо, а в кадовбах і шматочка м'яса нема. Тоді Котигорошко відрізав у себе литку та й кинув грипіві в пащу. Вилетів нагору грип і питається:

— Чого це ти мені такого гарного дав аж наприкінці?

Котигорошко й показав на свою ногу:

— От чого, — каже.

Тоді грип виригнув литку, полетів і приніс цілющої води: як притулили литку та покропили тією водою, вона й приросла.

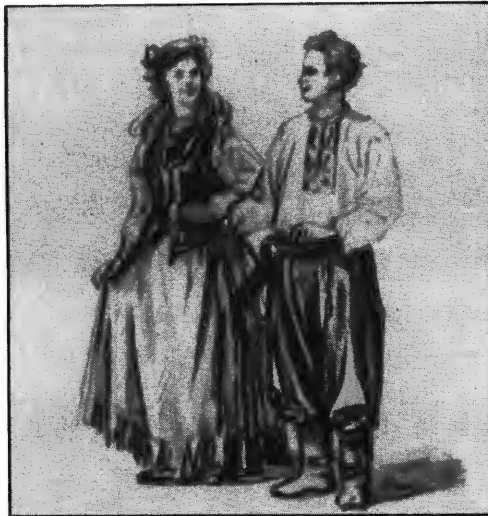
Грип тоді повернувся додому, а Котигорошко пішов шукати своїх товаришів. А вони вже подались туди, де тієї королеви батько, там у нього живуть та й сваряться поміж себе: кожен хоче з королівною оженитися, то й не помиряться.

Коли це приходить Котигорошко. Вони полякалися. А він каже:

— Рідні брати, та й то зрадили, — мушу вас простити.

Та й простив.

А сам одружився з тією королівною та й живе.

КИРИЛО КОЖУМ'ЯКА

Колись був у Києві якийсь князь, і був коло Києва змій, і щороку посилали йому дань: давали або молодого парубка, або дівчину. Ото прийшла черга вже й до дочки самого князя. Нічого робить, коли давали городяни, треба і йому давати. Послав князь свою дочку в дань змієві. А дочка була така хороша, що й сказати не можна. То змій її й полюбив. От вона до нього прилестилась та й питається раз у нього:

— Чи є на світі такий чоловік, щоб тебе подужав?

— Є, — каже, — такий у Києві над Дніпром. Як затопить хату, то дим аж під небесами стелеться, а як вийде на Дніпро мочити кожі (бо він кожум'яка), то не одну несе, а дванадцять разом, і як набрякнуть вони водою в Дніпрі, то я візьму та й учеплюсь за них, чи витягне-то він їх? А йому байдуже: як поцупить, то й мене з ними трохи на берег не витягне. От того чоловіка тільки мені й страшно.

Князівна і взяла собі те на думку й думає, як би їй вісточку додому подати і на волю до батька дістатись? А при ній не було ні душі, тільки один голубок. Вона згодувала його за щасливої години, ще як у Києві була. Думала-думала, а далі й написала до батька:

— От так і так, — каже, — у вас, батечку, є в Києві чоловік, на ймення Кирило, на прізвище Кожум'яка. Благайте ви його через старих людей, чи не схоче він із змієм побитися, чи не визволить мене, бідну, з неволі! Благайте його, батечку, і словами й подарунками, щоб не образився він за яке незвичайне слово! Я і вам і йому буду довіку щастя благати.

Написала так, прив'язала під крильцем голубові та й випустила у вікно. Голубок злинув під небо та й прилетів додому, на подвір'я до князя. А діти саме бігали по подвір'ю та й побачили голубка:

— Татусю, татусю! — кажуть. — Чи бачиш — голубок від сестриці прилетів?

Князь перше зрадів, а далі подумав-подумав та й засумував:

— Це ж уже проклятий ірод згубив, видно, мою дитину!

А потім приманув до себе голубка, глядь — аж під крильцем карточка. Він за карточку. Читає, аж дочка пише: так і так.

Ото зараз покликав до себе всю старшину.

— Чи є такий чоловік, що прозивається Кирилом Кожум'якою?

— Ї, князю. Живе над Дніпром.

— Як же б до нього приступитись, щоб не образився та послухав?

Ото сяк-так порадилися та й послали до нього найстаріших людей. Приходять вони до його хати, відчинили помалу двері во страхом та й злякались. Дивляться, аж сидить сам Кожум'яка долі, до них спиною і мене руками дванадцять кож, тільки видно, як коливає от такою білою бородою! От один з тих посланців — «кахи!»

Кожум'яка жажнувся, а дванадцять кож тільки трісь, трісь! Обернувся до них, а вони йому в пояс:

— От так і так: прислав до тебе князь із просьбою...

А він і не дивиться й не слухає: розсердився, що через них та дванадцять кож порвав.

Вони знов давай його просити, давай його благати. Стали навколішки... Шкода! Просили-просили та й пішли, понуривши голову.

Що тут робитимеш? Сумує князь, сумує і вся старшина.

— Чи не послати нам іще молодших?

Послали молодших — нічого не вдіють і ті. Мовчить та сопе, наче не йому й кажуть. Так розібрало його за ті кожі.

Далі схаменувся князь і послав до нього малих дітей. Ті як прийшли, як почали просити, як стали навколішки та як заплакали, то й сам Кожум'яка не витерпів, заплакав та й каже:

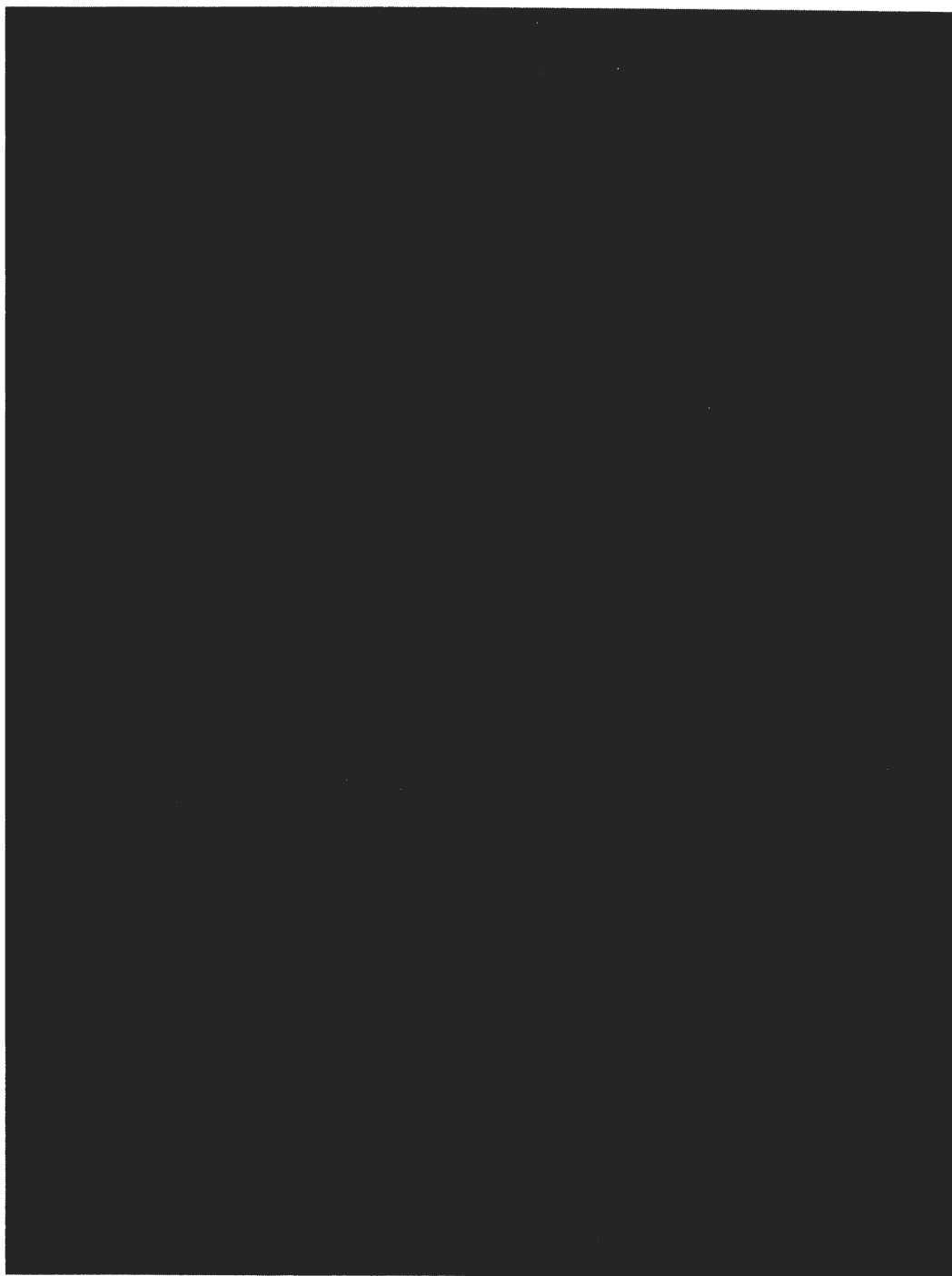
— Ну, це ж уже для вас я роблю.

Пішов до князя.

— Давайте ж, — каже, — мені дванадцять бочок смоли і дванадцять возів конопель!

Обмотавсь коноплями, обсмолився смолою добре, взяв булаву таку, що, може, в ній пудів десять, та й пішов до змія.

А змій йому й каже:

— А що, Кирило? Прийшов битися чи мириться?

— Де вже мириться! Битися з тобою, з іродом проклятим!

От і почали вони битися — аж земля гуде. Що розбіжиться змії та вхопить зубами Кирила, то так кусок смоли й вирве, що розбіжиться та вхопить, то так жмуток конопель і вирве. А він його здоровенною булавою як улупить, то так і вжене в землю. А змії, як вогонь, горить, — так йому жарко, і поки збігає до Дніпра, щоб напиться, та вскочить у воду, щоб прохолодиться трохи, то Кожум'яка вже й обмотавсь коноплями і смолою обсмоливсь. Ото вискакує з води проклятий ірод, і що розженеться проти Кожум'яки, то він його булавою тільки луп! Що розженеться, то він, знай, його булавою тільки луп та луп, аж луна йде. Бились-бились — аж курить, аж іскри скачуть. Розігрів Кирило змія ще лучче, як коваль леміш у горні: аж пирхає, аж захлинається проклятий, а під ним земля тільки стогне.

А тут у дзвони дзвонять, а по горах народ стоїть, як неживий, зціпивши руки, жде, що то буде! Оли ж зміюка — бубух! Аж земля затряслась. Народ, стоячи на горах, так і сплеснув руками: «От так Кирило! От так Кожум'яка!»

От Кирило, вбивши змія, визволив князівну і віддав князеві. Князь уже не знав, як йому й дякувати. Та вже з того часу й почало зватися те місце, де він жив, Кожум'яками.

ЛЕТЮЧИЙ КОРАБЕЛЬ

Був собі дід та баба. А в них було три сини: два розумних, а третій дурний. Розумних вони й жалують, баба їм щонеділі білі сорочки дає, а дурника всі лають, сміються з нього. А він, знай, на печі у просі в чорній сорочці; як дадуть, то й їсть, а ні, то він і голодує.

Аж ось прийшла чутка, що так і так: прийшов царський укаа, щоб зібралися до царя на обід, і хто збудує такий корабель, щоб літав, і прилетить на тім кораблі, за того цар дочку віддає.

Розумні брати й радяться:

— Піти б, може там наше щастя закотилося!

Порадилися, просяться в батька та в матері:

— Підемо ми, — кажуть, — до царя на обід: загубити — нічого не загубимо.

Старі, — нічого робити, — взяли, вирядили їх на дорогу, баба надавала їм білих паляниць, спекла поросю, пляшку горілки дала.

Пішли брати в ліс. Зрубали там дерево і почали думати, як його летючий корабель збудувати.

Підходить до них дід древній, як молоко сивий, борода аж до пояса.

— Здорові, синочки! Дайте вогнику люльку розпалити.

— Ніколи нам, старий, з тобою панькатися!

І почали знову думати.

— Добре свиняче корито вийде у вас, дітки, — сказав старий. — А царівни вам не бачити, як своїх вух.

Сказав — і зник, як не було. Морочилися, морочилися брати — нічого у них не вийшло.

— Поїдемо до царя на конях, — каже старший брат. — На царівні не женимося, так хоч погуляємо.

Сіли брати на коней і поїхали.

А дурень сидить на печі та й собі проситься:

— Піду й я туди, куди брати пішли!

— Куди ти, дурню, підеш? — каже мати. — Там тебе й вовки з'їдять!

— Ні, — каже, — не з'їдять! Піду!

Старі з нього спершу сміялись, а то давай лаяти. Так ні! Вони бачать, що з дурнем, мовляв, нічого не зробиш, та й кажуть:

— Ну, йди, та щоб ти вже й не вертався і щоб не признався, що ти наш син.

Баба дала йому торбу, наклала туди чорного черствого

хліба, пляшку води дала й випровадила його з дому. Він і пішов.

Іде та іде, коли зустрічає на дорозі діда: такий сивий дідуган, борода зовсім біла — аж до пояса!

— Здорові, діду!

— Здоров, сину!

— Куди йдете, діду?

А той каже:

— Ходжу по світу, з біди людей виручаю. А ти куди?

— Я до царя на обід.

— Хіба ти, — питає дід, — умієш зробити такий корабель, щоб сам літав?

— Ні, — каже, — не вмію!

— То й чого ж ти йдеш?

— А хто його знає, — каже, — чого! Загубити — не загублю, а може, там десь моє щастя закотилося.

— Сідай же, — каже дід, — да спочинеш трохи, пополуднуємо. Виймай, що там у тебе в торбі!

— Е, дідусю, нема тут нічого, самий черствий хліб, що ви його й не вкусите.

— Нічого, виймай!

От дурень виймає, аж з того чорного хліба та такі стали паляниці білі, що він ізроду й не їв таких: як у панів. Здивувався дурень, а дід посміхається.

От вони розіслали свитки на траві, посідали, давай полуднувати. Пополуднували гарненько, подякував дід дурневі та й каже:

— Ну, слухай, сину: йди ж тепер ти в ліс та знайди найбільший дуб, у якого гілки хрест-навхрест ростуть. Удар сокирою, а сам мерщій падай ниць і лежи, аж поки тебе хто не гукне. Тоді, — каже, — тобі корабель збудується, а ти сідай

на нього й лети, куди тобі треба, та по дорозі бери, кого б там не стрів.

Дурень подякував дідові, і розпрощалися. Дід пішов своєю дорогою, а дурень пішов у ліс.

От увійшов у ліс, підійшов до дуба, у якого гілки хрест-навхрест ростуть, цюкнув сокирою, упав ниць та й заснув. Спав, спав... Коли це за якийсь там час чує — хтось його будить:

— Уставай, уже твоє щастя поспіло, вставай!

Дурень прокинувся, коли гляне — аж стоїть корабель: сам золотий, щогли срібні, а паруси шовкові так і понадимались — тільки летіти!

От він, не довго думавши, сів на корабель, той корабель знявся й полетів... Як полетів та й полетів нижче неба, вище землі — й оком не зглянеш!

Летів-летів, коли дивиться: припав чоловік на шляху до землі вухом та й слухає. Він і гукнув:

— Здорові, дядьку!

— Здоров, небоже!

— Що ви робите?

— Слухаю, — каже, — чи вже позбирались до царя на обід люди.

— А хіба ви туди йдете?

— Туди.

— Сідайте зо мною, я вас підвезу.

Той сів. Вони й полетіли.

Летіли-летіли, коли дивляться: іде чоловік шляхом — одна нога за вухо прив'язана, а на одній скаче.

— Здорові, дядьку!

— Здоров, небоже!

— Чого ви на одній нові скачете?

— Того, — каже, — коли б я відв'язав другу, то за одним ступнем увесь би світ переступив. А я, — каже, — не хочу...

— Куди ж ви йдете?

— До царя на обід.

— Сідайте з нами.

— Добре.

Той сів, і знов полетіли.

Летіли-летіли, коли дивляться: стоїть на дорозі стрілець і націлюється з лука, а ніде не видно ні птиці, нічого.

Він крикнув:

— Здорові, дядьку! Куди ви цілитеся, що не видно ні птиці, нічого?

— То що, що не видно? То вам не видно, а мені видно!

— Де ви її бачите?

— Ет! — каже, — там, за сто миль, сидить на сухій грушці!

— Сідайте з нами!

Він і сів. Полетіли.

Летіли-летіли, коли дивляться: іде чоловік і несе за спиною повен мішок хліба.

— Здорові, дядьку!

— Здоров!

— Куди ви йдете?

— Іду, — каже, — добувати на обід хліба.

— Та в вас і так повен мішок!

— Що тут цього хліба! Мені й на один раз поснідати нестане.

— Сідайте з нами!

— Добре!

Сів і той. Полетіли.

Летіли-летіли, коли дивляться: ходить чоловік коло озера, мов чогось шукає.

— Здорові, дядьку!

— Здоров!

— Чого ж ви тут ходите?

— Пити, — каже, — хочеться, та ніяк води не знайду.

— Та перед вами ж цілісіньке озеро, чому ви не п'єте?

— Ет, що тут цієї води! Мені й на один ковток нестане.

— Так сідайте з нами!

— Добре.

Він сів, і вони полетіли.

Летіли-летіли, коли глянуть, аж іде чоловік у село й несе куль соломи.

— Здорові, дядьку! Куди це несете соломую?

— У село, — каже.

— Ото! Хіба в селі нема соломи?

— Ё, — говорить, — та не така!

— А хіба це яка?

— А така, — каже, — що яке б душе літо не було, а тільки розкидай цю соломую, то зараз де не візьметься мороз і сніг.

— Сідайте з нами!

Той сів, і полетіли далі.

Летіли-летіли, коли дивляться: іде чоловік у ліс і несе в'язку дров за плечима.

— Здоров, дядьку!

— Здоров!

— Куди ви дрова несете?

— У ліс.

— Ото! Хіба в лісі нема дров?

— Чому нема? Ё, — говорить, — та не такі.

— А які ж?

— Там, — каже, — прості, а це такі, що як тільки розкидав їх, так зараз де не візьметься військо перед тобою!

— Сідайте з нами!

І той згодився, сів, та й полетіли.

Чи довго вони летіли, чи недовго, а прилітають до царя на обід. А там серед двору столи понаставлені, понакривані, бочки меду та горілки повикочувані; пий, душе, їж, душе, чого забажаєш! А людей, — сказано, — півцарства зійшлося: і старі, і малі, і пани, і багаті, і старці убогі. Як на ярмарку. Дурень прилетів із товариством на тім кораблі, спустився в царя перед вікнами, повиходили вони з корабля й пішли обідати.

Цар дивиться у вікно — аж щось прилетіло на золотім кораблі. Він лакеєві й каже:

— Піди спитай, хто там золотим кораблем прилетів!

Лакей пішов, подивився, приходить до царя:

— Якась, — каже, — мужва обідрана!

Цар не вірить:

— Як, — каже, — можна, щоб мужики на золотім кораблі прилетіли! Ти, мабуть, не допитався.

Взяв та й пішов сам між люди.

— Хто, — питає, — тут на цім кораблі прилетів?

Дурень виступив:

— Я! — каже.

Цар як подивився, що в нього свиточка — латка на латці, штанці — коліна повилазили, то аж за голову взявся: «Як таки, щоб я свою дитину та за такого холопа видав!»

Що йому робити? І давай йому загадки загадувати.

— Піди, — каже на лакея, — скажи йому, що хоч він і на кораблі прилетів, а як не добуде води живучої й цілющої, поки люди пообідають, то не то царівни не віддам, а оце меч — а йому голова з плеч!

Лакей і пішов.

А Слухало, той самий, що припав до землі вухом, підслухав, що цар казав, та й розказав дурневі. Дурень сидить на лаві (такі лави кругом столів пороблено) та й журиться: не їсть, не п'є. Скороход побачив:

— Чому ти, — питає, — не їси?

— Де вже мені їсти!

І розказав — так і так:

— Загадав мені цар, щоб я, поки люди пообідають, добув води живучої й цілющої... Як я її добуду?

— Не журись! Я тобі дістану!

— Ну, гляди!

Приходить лакей, дає йому царський наказ; а він уже давно знає, як і що.

— Скажи, — говорить, — що принесу!

Відв'язав Скороход ногу від вуха та як махнув — так в одну мить і набрав води живучої й цілющої.

Набрав, утомивсь. «Ще — думає, — поки обід, вернуся, а тепер сяду під млином, відпочину трохи».

Сів та й заснув. Люди уже обід кінчають, а його нема. Дурень сидить ні живий ні мертвий. «Пропав!» думає.

Слухало взяв, приставив до землі вухо — давай слухати. Слухав-слухав.

— Не журись! — каже, — під млином спить, вражий син!

— Що ж ми будемо тепер робити? — каже дурень. — Як би його збудити?

А стрілець каже:

— Не бійся: я розбуджу!

От як нап'яв лук, як стрельне — як торохне стріла в млин, аж тріски полетіли... Скороход прокинувся — мерщій туди! Люди обід тільки що кінчають, а він приносить ту воду.

Цар не знає, що робити. Ну загадувати другу загадку: як із'їсть із своїм товариством за одним разом шість пар волів смажених і сорок пічок хліба, тоді, — каже, — віддам мою дитину за нього, а не з'їсть, то от: мій меч — а йому голова з плеч!

Слухало й підслухав та й розказав дурневі.

— Що ж мені тепер робити? Я й одного хліба не з'їм! — каже дурень.

Та й знов зажурився — аж плаче.

А Об'їдало й каже:

— Не плач, я за вас усіх поїм, і ще буде й мало.

Приходить лакей: так і так.

— Добре, — каже, — нехай дають!

От нажарили дванадцять биків, напекли сорок пічок хліба. Об'їдало як зачав їсти — усе дочиста поїв, ще й просить:

— Ех, — каже, — мало! Хоч би ще трошки дали!..

Цар бачить, що він такий, — знову загадав загадку, щоб дванадцять діжок води випив за одним духом і дванадцять діжок вина, а не вип'є — «мій меч — йому голова з плеч!»

Слухало підслухав — розказав; дурень плаче.

— Не плач, — каже Обпивайло, — я сам вип'ю, ще й мало буде.

От викотили їм по дванадцять діжок води й вина.

Обпивайло як узяв пити, все до краплі видув, ще й підсміюється.

— Ех, — каже, — мало! Хоч би ще трохи — ще б випив.

Цар бачить, що нічого з ним не вдіє, та й думає: «Треба його, вражого сина, зі світу звести!» От і посилає до дурня лакея:

— Піди скажи: казав цар, щоб перед вінцем у лазню сходив.

А другому лакеєві наказав, щоб лазню чавунну напалили: «Так він, сякий-такий, зжариться!» Грубник натопив лазню — так і пашисть: самого чорта, мовляв, можна зжарити!

Сказали дурневі. От він іде в лазню, а за ним слідом іде Морозько з соломою. Тільки що ввійшли вони в лазню, аж такий жар, що не можна! Морозько розкинув соломі — й відразу так стало холодно, що дурень насилу облився та швидко на піч, та там і заснув, бо намерзся таки добре! Вранці відчиняють лазню, думають, тільки з нього попільець зостався. Аж він лежить на печі. Вони його й збудили.

— Оце, — каже, — як я міцно спав!

Та й пішов із лазні.

Доповіли цареві, що так, мовляв, і так: на печі спав, і в лазні так холодно, наче цілу зиму не топлено. Цар засмутився дуже: що його робити? Думавав-думав, думав-думав...

От і каже:

— Іде на нас сусідній король війною. От я й хочу женихів випробувати. Хто дістане мені на ранок полк війська і сам найхоробрішим на війні буде, за того віддам свою дочку заміж.

Слухало й підслухав і розказав дурневі. Дурень знову сидить та й плаче:

— Що мені тепер робити на світі? Де я того війська добуду?

Іде на корабель до товариства:

— Ой, виручіть, братця! Виручали не один раз з біди, і тепер виручіть! А то — пропав я на світі!..

— Не плач! — каже той, що ніс дрова. — Я тебе виручу.

Приходить слуга:

— Казав, — каже, — цар, як поставиш завтра на ранок цілий полк війська, — тоді твоя царівна!

— Добре, зроблю, — каже дурень. — Тільки, — каже, —

скажи цареві, як не віддасть ще й тепер, то я на нього війною піду й силою царівну візьму.

Уночі повів товариш дурня в поле й поніс з собою в'язку дров. Як почав ті дрова розкидати, як почав розкидати, то що кине — то й чоловік, що кине — то й чоловік! І такого війська набралось!

На ранок прокидається цар — аж чує: грають. Він питає: — Що там так рано грає?

— То, — кажуть, — той своє військо муштрує, що на золотім кораблі прилетів.

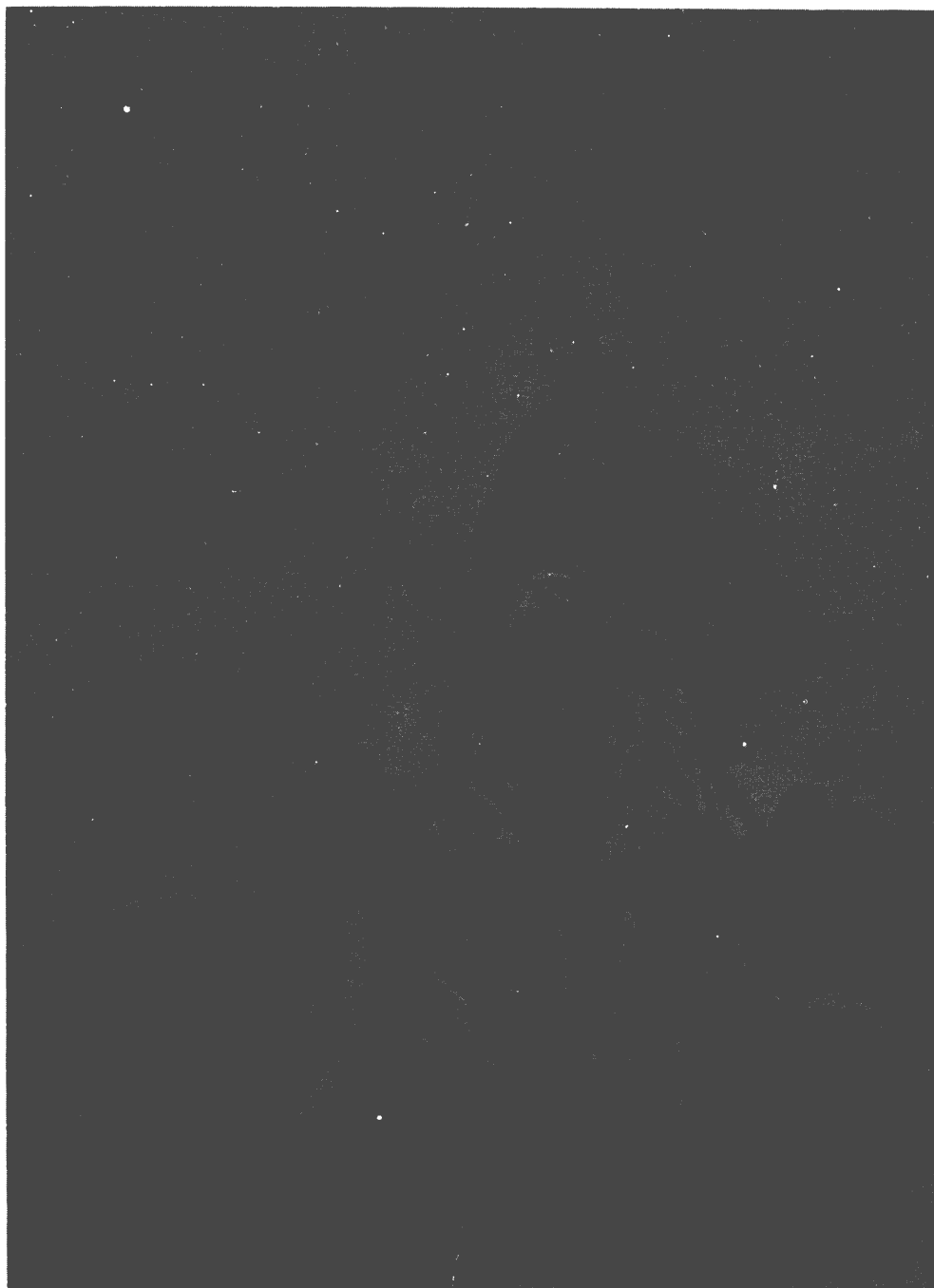
А дурень такий став, що його й не пізнаєш: одежа на ньому так і сяє, шапочка рогата золота, а сам такий гарний, куди там! Веде він своє військо, сам на воронім коні попереду, за ним старшина.

Військо у лаві — як перемите!

Повів військо на ворога. Кинувся з своїм військом і так став рубати, що всіх переміг. Тільки вже під кінець поранило його в ногу.

А в цей час і цар з царівною під'їхали на бій подивитися. Побачила царівна, що хороброго витязя поранило, розірвала свою хустку на дві половинки. Одну половинку собі лишила, а другою рану витязеві перев'язала.

От скінчився бій, поїхав дурень до себе. А цар переможця до себе гукає. Гінців розіслав на всі кінці. Шукають витязя, в якого рана хусткою царівниною перев'язана. Ніде такого нема. Тоді цар наказав шукати серед усього народу, а не тільки між багатими. І почали заходити слуги в усі бідні хати. Довго не могли знайти нікого. Нарешті прийшли двоє царських слуг в хатинку на краю міста. Там старші брати в той час обідали, а дурень їм млинці пік. І одна нога у нього хусткою царівниною перев'язана.

Царські слуги його одразу забрали.

А він проситься:

— Братці, як я такий піду! Дайте, хоч помиюся. А ви тут мене почекайте.

Пішов. Коли повертається, а його й не пізнати. Знову у тій одежі, в якій військо вів, а сам такий гарний! Вскочив на коня і поїхав до царя.

Вийшла й царівна. Як побачила, аж засміялась: який у неї гарний чоловік буде!

От їх швидко й повінчали, такий бенкет задали, що аж до неба дим пішов.

З М І С Т

	Стор.
Пан Коцький. <i>Малюнки В. Литвиненка</i>	3
Лисичка-сестричка і вовк-панібрат. <i>Малюнки В. Литвиненка</i> . . .	8
Лисичка-сестричка. <i>Малюнки М. Сліпченка</i>	16
Солом'яний бичок. <i>Малюнки В. Карпушевського</i>	23
Коза-дереза. <i>Малюнки В. Литвиненка</i>	29
Лисичка, котик і півник. <i>Малюнки В. Литвиненка</i>	36
Кривенька качечка. <i>Малюнки В. Карпушевського</i>	42
Телесик. <i>Малюнки В. Литвиненка</i>	47
Розумниця. <i>Малюнки Є. Лученка</i>	56
Названий батько. <i>Малюнки Є. Лученка</i>	67
Калинова сопілка. <i>Малюнки В. Карпушевського</i>	73
Золотий черевичок. <i>Малюнки Л. Капітана</i>	78
Дідова дочка й бабина дочка. <i>Малюнки В. Литвиненка</i>	87
Царівна-жаба. <i>Малюнки В. Литвиненка</i>	98
Трьом-син-Борис. <i>Малюнки Л. Джолос і Є. Соловйова</i>	110
Яйце-райце. <i>Малюнки Л. Капітана</i>	122
Костинин син. <i>Малюнки В. Литвиненка</i>	136
Про бідного парубка і царівну. <i>Малюнки В. Карпушевського</i> . . .	144
Котигорошко. <i>Малюнки Л. Джолос і Є. Соловйова</i>	155
Кирило Кожум'яка. <i>Малюнки В. Литвиненка</i>	170
Летючий корабель. <i>Малюнки Л. Капітана</i>	175

**ВІРШИКИ, ОПОВІДАННЯ, ІНСЦЕНІВКИ, РУХЛИВІ ГРИ
ДЛЯ ДОШКІЛЬНЯТ ТА ДІТЕЙ ПЕРШИХ КЛАС ШКОЛИ**

знайдете у збірниках

Весна 50 центів
Літо 70 центів
Осінь 70 центів
Зима 50 центів

**Упорядкувала Марія Юркевич
для кожної пори року**

Роскішно ілюстрована збірка віршів для малих дітей

ДЛЯ МАЛЯТ — ПРО ЗВІРЯТ

Вірші К. Перелісної, ілюстрації Слави Сурмач

ЦІНА 60 центів

Видала кооп. "БАЗАР"

822-823 N.. Franklin St. Philadelphia 23, Pa.

SURMA BOOK & MUSIC CO.

11 East 7th Street

New York 3, N. Y.

Українські книжки для школи й дому:

Нова Початкова Читанка І. Шклянки -----	\$1.25
Мово Рідна, Буквар і Читанка І. Корицького -----	2.00
Буквар, Матвійчука -----	.85
Читанка ІІ: Матвійчука -----	.90

НАИБІЛЬШИЙ ЗБІРНИК

УКРАЇНСЬКИХ КАЗОК.

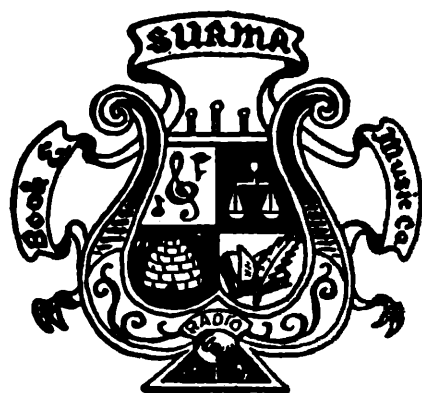
ілюстрації різних
артистів.

Оформлення і об-
кладинка Яро-
слави Сурмач -- 2.00

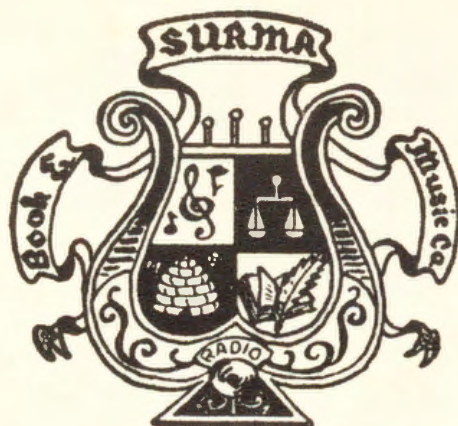
Мойсей, І. Франка,
Панські Жарти І.
Франка і Енеїда,
І. Котляревсько-
го, всі*три книж-
ки за ----- 1.00

В кожній українській хаті повинен буди Буквар-Читан-
ка **МОВО РІДНА**. Діти люблять слухати, як батьки їм з тої
книжки читають. Читке письмо, цікаві ілюстрації, добрий
папір. Книжка для Школи й Дому. — Пишіть:

SURMA, 11 East 7th Street, New York 3, N. Y.

\$2.00

ВИДАВНИЦТВО : "СУРМА" SADDLE RIVER, NEW JERSEY

ГОЛОВНИЙ СКЛАД :

SURMA Book & Music Co., 11 East 7th Street, New York 3, N. Y.